

Kontinuitet og endring i polsk energipolitikk

Polsk gasspolitikk mellom 1991 og 2011

Aleksandra Rezanow Ulrichsen

Masteroppgave i statsvitenskap

Institutt for statsvitenskap

UNIVERSITETET I OSLO

Høst 2012

Kontinuitet og endring i polsk energipolitikk- med fokus på gasspolitikk mellom 1991 og 2011

© Aleksandra Rezanow Ulrichsen

2012

Kontinuitet og endring i polsk energipolitikk

Aleksandra Rezanow Ulrichsen

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Representeren, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Denne oppgaven handler om Polens energipolitiske situasjon med spesielt fokus på gass. Polske myndigheter prøver i stor grad å bli mindre avhengig av russisk gass, da dette blir sett på som en trussel for nasjonal sikkerhet. Midler for å nå dette målet er diversifisering av energikilder, økt energieffektivitet og økt egenproduksjon av gass. Dette har imidlertid kun lykket i varierende grad. Jeg har derfor sett på energidiskursen i landet gjennom medier, offentlige dokumenter og uttalelser fra politikere og eksperter. Gjennom oppgaven undersøker jeg hvordan interne aktører som politiske partier og eksterne aktører som EU og Russland påvirker Polens energipolitikk. Jeg foretar en Foreign Policy analyse der jeg undersøker fire gasspolitiske hendelser i Polen. Disse er gassavtalen med Norge fra 2001, avtalen om bygging av rørledninger mellom Norge og Polen, byggingen av Nord Stream og funn av skifergass i Polen. Analysen gjøres på tre ulike nivåer, system-, nasjonal-, og individnivå og belyses ved hjelp av tre ulike teorier, realisme, liberalisme og sosialkonstruktivisme. EU påvirker i stor grad Polens politikk og samarbeidet innen EU rundt energipolitikk har blitt betydelig vanskeligere grunnet Polens realpolitiske holdning til samarbeid med Russland. Jeg avslører imidlertid at Polens realpolitiske syn på Russland i større grad kan forklares av en sosialkonstruktivistisk teori, og introduserer Polens ide om Russland som en trussel i den polske nasjonale identiteten.

Forord

Valget å skrive en masteroppgave om Polen falt meget naturlig for meg. Jeg har lenge interessert meg for polsk politikk, og språket har jeg fått gratis gjennom min polske mor, som har holdt dette i live i mitt barndomshjem. Interessen for energipolitikk kom imidlertid da jeg jobbet som praktikant ved den kongelige norske ambassade i Warszawa, der betydningen av energi i et samfunn ble veldig tydelig for meg.

Dette prosjektet hadde ikke vært mulig uten hjelp. Jeg vil derfor takke min veileder Jakub M. Godzimirski ved NUPI, som har støttet meg igjennom prosjektet og gitt meg mengder av datamateriale til min oppgave. Uten hans hjelp og veiledning ville ikke oppgaven blitt det den er i dag. Takk også til Øivind Bratberg ved Institutt for statsvitenskap for innspill. Oppgaven inneholder 33 717 ord.

Jeg vil også takke Eva Sarfi ved Institutt for litteratur, områdestudier og språk, ved det Humanistiske fakultet. Hadde det ikke vært for henne ville jeg aldri begynt på Sentral-Europastudier og blitt det jeg er i dag; meget kyndig i sentraleuropeisk politikk. En takk går også til Torunn Kvinge ved NIBR, som gav meg min første jobb og som har vært min mentor og venn siden.

Jeg vil takke alle mine venner på Blindern. Ragna, Siri, Anne Maren og Eirik dere gjorde masterstudiet til en flott tid. En ekstra stor takk til Ragna og Eirik som gav meg uvurderlige tilbakemeldinger i innspurten. Takk også til Hilde og Ida som holdt meg ved mine fulle fem i de verste periodene.

Takk til mine foreldre, Lena og Reidar, som har støttet meg gjennom hele studietiden, både moralsk og økonomisk.

Takk for meg!

Aleksandra R. Ulrichsen

Oslo, oktober 2012

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	1
1.1	Forskningsspørsmål og forklaringsfaktorer	1
1.2	Oppgavens gjennomføring og struktur	2
2	Polen etter 1989	5
2.1	Polsk politikk.....	5
2.2	Polsk energi	6
2.3	Polsk energipolitikk.....	7
2.4	Gasspolitiske forbindelser	8
3	Forskningsmetode og rammeverk	13
3.1	Metode	13
3.1.1	Casestudie.....	13
3.2	Kilder.....	14
3.3	Reliabilitet og validitet	15
3.4	Analytisk rammeverk	16
3.5	Operasjonalisering av rammeverk	17
3.5.1	Interne aktører	19
3.5.2	Eksterne aktører.....	22
4	Gasspolitikk i Polen 1991-2011	27
4.1	1991-1993	27
4.2	1993-1997.....	28
4.3	1997-2001	28
4.3.1	Energisikkerhet får økt betydning	28
4.3.2	Gassavtale med Norge og bygging av rørledning fra Norge til Polen	29
4.3.3	Tendenser de første 10 årene 1991-2001	30
4.4	2001-2005	30
4.4.1	Avtalen om gassleveranser fra Norge	30
4.4.2	EU- medlemskapet	31
4.4.3	Russland og byggingen av Nord Stream	31
4.4.4	Andre gassledninger	32
4.4.5	Tendenser i perioden 2001-2005	33
4.5	2005-2007.....	33

4.5.1	Gasskrise i Europa.....	34
4.5.2	Nord Stream	34
4.5.3	Avtaler.....	35
4.5.4	Tendenser i perioden 2005-2007	36
4.6	2007-2011.....	37
4.6.1	Ny gasskrise i Europa og problematiske avtaler	37
4.6.2	Skifergassfunn i Polen.....	39
4.6.3	EUs rolle i Polens energipolitikk i perioden	41
4.6.4	Tendenser siden 2007.....	41
5	Teoretisk rammeverk.....	43
5.1	Realisme og forholdet til Russland.....	43
5.2	Liberalisme og samarbeid.....	44
5.3	Sosialkonstruktivisme og ideer.....	45
5.3.1	Ideer.....	46
5.3.2	Identitet.....	46
5.4	Foreign Policy analyse.....	47
5.4.1	Systemnivå	47
5.4.2	Nasjonalt nivå.....	48
5.4.3	Individnivå	48
5.5	Teoriene i bruk.....	49
6	Polens ide om Russland.....	51
6.1	Hvordan studere ideer og identitet?.....	51
6.2	Vanskelig historisk fortid	51
6.3	Polens bilde av Russland	52
6.4	Effekten av ideer på polsk energipolitikk.....	54
7	Gasspolitiske hendelser.....	57
7.1	Fire gasspolitiske hendelser	57
7.1.1	Gassavtale med Norge 2001	58
7.1.2	Avtalen om rørledninger fra Skandinavia	62
7.1.3	Polske reaksjoner på avtalen om Nord Stream mellom Russland og Tyskland. 67	
7.1.4	Funn av skifergass i Polen.....	74
7.2	Sluttkommentar	80
8	Konklusjon.....	83

8.1	Polsk energipolitisk fortolkning	83
8.2	Teoretisk fortolkning	84
8.3	Analytisk tolkning	85
	Register.....	88
	Litteraturliste.....	89
	Vedlegg.....	103

No table of figures entries found.

1 Innledning

1.1 Forskningsspørsmål og forklaringsfaktorer

Jeg skal i denne oppgaven se på endringer og kontinuitet i polsk energipolitikk de siste 20 årene. Det er en kvalitativ studie med Polen som en case innen europeisk energipolitikk. Med tanke på alle endringene som har skjedd i Polen etter 1989 og fram til i dag, er det interessant å se hva disse har betydd for utformingen av energipolitikken i landet. Det har vært mange regjeringsskifter grunnet høy volatilitet i et ungt demokrati, Polen har oppnådd medlemskap i internasjonale organisasjoner som EU og NATO, og en ny politisk virkelighet har med dette oppstått. Siden energisikkerhet krever politikkutforming med langt tidsperspektiv, mens politiske aktører ofte kun har et tidsperspektiv som strekker seg til enden av valgperioden, er det spennende å se om og hvordan disse store politiske endringene i polsk politikk har påvirket den polske energipolitikken. Alle disse faktorene gjør Polen til et meget spennende case.

Forskningsspørsmålet er hvordan polsk energipolitikk føres over et langt tidsperspektiv, og hvordan nasjonale og internasjonale politiske endringer virker inn på polsk energipolitikk. For å kunne studere dette har jeg tatt i bruk et rammeverk for studier av energi foreslått av Andrea Prontera (2009). Pronteras' rammeverk sier noe om hvilke aktører, arenaer og instrumenter som bør inkluderes i studier av energipolitikk, og definerer slik hvilke aktører som blir undersøkt i oppgaven. Hvordan disse aktørene, arenaene og instrumentene påvirker polsk energipolitikk kan videre forklares ut i fra flere konkurrerende teorier. I min oppgave har jeg valgt å se på forklaringskraften av tre ulike teorier, neorealisme, neoliberalisme og sosialkonstruktivisme. Jeg mener at disse tre teoriene vil virke utfyllende på hverandre og sammen ha stor forklaringskraft på utviklingen av Polens energipolitikk de siste 20 årene. De tre teoriene anvendes i en Foreign Policy analyse som undersøker hvordan utenrikspolitikk utformes på systemnivå, nasjonalnivå og individnivå. Denne blir brukt fordi jeg mener at energipolitikk har blitt en viktig del av utenrikspolitikken i Europa og en Foreign Policy analyse vil derfor også kunne benyttes for å undersøke energipolitikk. Grunnet oppgavens omfang vil jeg begrense analysen til fire ulike gassrelaterte hendelser som jeg mener er de viktigste hendelsene i polsk gasspolitikk de siste 20 årene. Disse fire er avtalen om gassforsyninger fra Norge i 2001, avtalen om bygging av gassledninger fra Skandinavia,

polske reaksjoner på avtalen mellom Russland og Tyskland om å bygge North Stream og funnene av skifergass i Polen.

1.2 Oppgavens gjennomføring og struktur

Gjennom denne oppgaven vil jeg sette den polske energidebatten i perspektiv, og slik skape en bedre forståelse av polsk energipolitikk. Jeg skal fokusere på energipolitikk etter 1991, og på gasspolitikk, siden gasshandel skaper geopolitiske langtidsforbindelser mellom land. Polen er i dag avhengig av russisk gass og denne avhengigheten oppfattes som et problem landets beslutningstakere har forsøkt å løse gjennom å satse på en rekke energipolitiske tiltak. I og med at Polen siden 2004 har vært medlem av EU, er det også viktig å se polsk energipolitikk i en europeisk sammenheng og Polen som en viktig aktør i europeisk energisamarbeid.

Polen og noen andre EU-land har forskjellige syn på forholdet til Russland. EU som helhet velger å betrakte dette forholdet som et strategisk partnerskap karakterisert av gjensidig avhengighet, og takler sin voksende avhengighet av russiske energiforsyninger ved å foreslå markedsrelaterte tiltak. Polen derimot prioriterer en høy grad av "sikkerhetisering" av energipolitikk og den politiske diskursen. Særlig den politiske høyresiden, preges av et syn på energiavhengighet av Russland som en eksistensiell trussel, og plasserer dette høyest på deres politiske dagsorden (Roth 2011:601). Derfor har Polen også prøvd å påvirke EUs energipolitikk ved å foreslå et tettere energipolitisk samarbeid og energisolidaritet, og på denne måten styre EUs politikk inn på vitale mål for polsk nasjonal sikkerhet (Roth 2011:604). Gjennom min oppgave vil jeg gi et mer nyansert bilde av Polen som energipolitisk aktør, og dermed en større forståelse av Polens energipolitiske standpunkt i EU-samarbeidet.

Kildene som skal danne bakgrunnen for analysen er offisielle dokumenter, omtaler i media samt uttalelser fra politiske aktører og eksperter. Oppgavens struktur er som følger: I neste kapittel legges Polens politiske og energipolitiske situasjon frem. I kapittel 3 blir oppgavens metode og valg av case diskutert. Gjennom Pronteras (2009) rammeverk for studier av energipolitikk skal jeg kartlegge hvilke aktører, instrumenter og arenaer som er avgjørende for utforming av Polens energipolitikk og operasjonalisere disse. I kapittel 4 følger en grundig gjennomgang av den energipolitiske debatten mellom 1991- 2011. Her vil de viktigste energipolitiske og gasspolitiske hendelsene i Polen belyses slik de er fremstilt i de største polske medier, i offisielle dokumenter, og av eksperter. Det vil også settes fokus på hvordan

eksterne aktører har påvirket polsk energipolitikk i løpet av denne perioden. Kapittel 5 gir en grundig innføring i de tre teoretiske tilnærmingene - neorealisme, neoliberalisme og sosialkonstruktivisme - som blir brukt for å belyse Polens energipolitikk de siste 20 årene. Foreign Policy analyse (FPA) blir også her gjennomgått og forklart. I kapittel 6 introduserer jeg Polens historiske arv og den polske nasjonale identiteten, der ideen om Russland som en trussel for polsk suverenitet i stor grad er tilstede i polsk politisk diskurs. Kapittel 7 er oppgavens analytiske del hvor jeg foretar en analyse av polsk energipolitikk og prøver å forklare den gjennom å anvende forklaringsmodeller som er forankret i neorealisme, neoliberalisme og sosialkonstruktivisme. I tråd med anbefalinger fra FPA vil polsk energipolitikk analyseres på systemnivå, nasjonalt nivå og individnivå. For å kunne svare på problemstillingen skal jeg gjennomføre en within- case undersøkelse av fire energipolitiske hendelser. I denne analysen vil jeg legge fokus på at energipolitikk i stor grad påvirkes av endogene faktorer som ulike politiske ideologier på nasjonalt nivå, samt eksogene hendelser og forhold på det internasjonale nivået. Som en tredje forklaring av Polens energipolitikk vil jeg analysere ideer på individnivå, og slik få en enda dypere forståelse av energipolitikken. Kapittel 8 vil oppsummere funnene i analysen av de fire gasspolitiske hendelsene og sette dette inn i en større kontekst for å gi et mer helhetlig bilde av Polens energipolitikk.

2 Polen etter 1989

Dette kapittelet omhandler Polens politiske situasjon etter 1989. Her skal jeg legge frem de politiske endringene som har funnet sted i landet etter Sovjetunionens fall, og kartlegge dagens energisituasjon og energipolitikk. For å kartlegge denne vil jeg presentere Polens energimiks og faktorer som transportnettverk, importavhengighet og anslått framtidig energiforbruk som alle er avgjørende for Polens energipolitikk. De viktigste energidokumentene og energisamarbeid i EU vil også bli presentert for å danne et tematisk grunnlag for oppgaven.

2.1 Polsk politikk

Etter rundebordsforhandlingene i 1989 skjedde det store endringer i Polen, og overgangen fra kommunisme til demokrati nørte opp under et ustabilt og uerfarent demokratisk system. Polen ville distansere seg fra russisk herredømme, og integrasjon inn i Vest-Europa ble veien landet valgte å gå, med NATO- og EU- medlemskap som mål (Parzymies 2001:328). Det unge demokratiet opplevde imidlertid stor politisk partisplittelse, og i de første årene etter oppløsningen av Sovjetunionen var det over 300 politiske partier i Polen. Dette medførte en stor fragmentering og ustabile regjeringer, som ofte skiftet ministre (Wojtasik 2006:221). Politikken på 1990- tallet var preget av to blokker. På den ene siden var de gamle kommunistene som hadde dukket opp i en ny sosialdemokratisk drakt, på den andre siden var partier med bakgrunn i opposisjonen mot det gamle regimet (Migalski 2006:36-42). Det var dessuten en høy grad av volatilitet i de fleste post- sovjetiske stater. Polen var her intet unntak, og de to blokkene i polsk politikk, representert av ulike partier, byttet på å få makten ved valg annenhver gang (Wojtasik 2006:215-16).

I tillegg til skiftet fra kommunisme til et demokratisk politisk system, gjennomgikk Polen en overgang fra plan- til markedsøkonomi. Finansminister Leszek Balcerowicz var mannen som førte Polen inn i de tøffe økonomiske tiltakene som var nødvendige for å gå fra plan- til markedsøkonomi, og gjennomførte den meget omstridte ”sjokkterapien” i polsk økonomi (Dudek 2002:90,92). Som en følge av denne økte arbeidsledigheten voldsomt og inflasjonen i den nasjonale økonomien førte til at prisene øk i været. Sjokkterapien førte også med seg store prisøkninger innen energisektoren. Prisen på kull økte med 600 % i januar 1990, og i 1992 økte regjeringen prisene på elektrisitet, varmt vann og energiprodukter med 100 %.

Dette var desperate tiltak men Balcerowicz så ingen annen utvei siden den store statsgjelden til landet fortsatte å vokse (Mersey 2001:30-31).

Polen ble medlem i NATO i 1999 og EU i 2004. Gjennom medlemskapet i NATO kunne Polen nærme seg USA og sikre seg reelle sikkerhetsgarantier (Godzimirski 2005:90). Medlemskap i NATO kunne dermed løse det tradisjonelle sikkerhetspolitiske dilemmaet, og gi beskyttelse mot det som oppfattes som klassiske sikkerhetspolitiske trusler. De sentraleuropeiske landene utvidet imidlertid oppfatningen av sikkerhetspolitikk til mer enn rent militære trusler (Godzimirski 2003:199). Denne endringen førte til at debatten om energisikkerhet ble en del av debatten om nasjonal sikkerhet, og dermed noe man kunne tolke som en "sikkerhetisering" av energipolitikk (Buzan et.al 1998). Medlemskapet i EU skulle hjelpe til å løse de sikkerhetspolitiske utfordringene som kan relateres til sosial, økologisk, økonomisk og politisk sikkerhet (Godzimirski 2003:194).

2.2 Polsk energi

Polens primære energiforsyninger sank fra 1980- tallets høye forbruk og var 20-30 % lavere i 1991 (IEA 2011:18). Disse fortsatte å falle gjennom hele 1990- tallet grunnet strukturelle økonomiske endringer, samt store forbedringer med hensyn til energieffektivitet ved skiftet fra plan- til markedsøkonomi. På begynnelsen av 2000- tallet fortsatte den sterke økonomiske veksten i landet, og mulighetene for å modernisere energiineffektive deler av økonomien ble mindre. Dette førte til at etterspørselen etter energi igjen begynte å øke (ibid:19). Gjennomsnittlig vekst i energietterspørsel i Polen mellom 2000 og 2007 var omtrent det dobbelte av OECD og EU, noe som i stor grad skyldes den økonomiske veksten. Siden Polen har store forekomster av kull har landet i stor grad vært selvforsynt med energi i løpet av det siste århundret, og over 90 % av elektrisiteten lages av kull (ibid:9). Kull er fortsatt den dominerende energikilden i landets energimiks, men andelen av kull i energimiksen har gått betydelig ned fra 76 % i 1990. Kullets dominerende rolle i Polens energimiks er imidlertid problematisk med tanke på EUs mål om å kutte CO₂ utslipp innen 2020, siden kull står for en høy andel av CO₂ forurensningen i landet (ibid:10).

Polens energimiks bestod i 2009 av kull- 55 %, olje- 25 %, gass- 13 % og fornybar energi- 7 %. Dette vil si at 93 % av Polens energi kom i 2009 fra fossil brensel. Olje som andel av energien har nesten blitt fordoblet siden 1990, mens andelen gass og andelen fornybar energi

har begge vokst med 4 prosentpoeng (ibid:19). IEA opplyser at gassbehovet vokste fra 13.3 milliarder kubikkmeter (bcm) i 2000 til 16.4 bcm i 2009 (ibid:97). 1/3 av gassen er produsert i Polen, de resterende 2/3 av gassbehovet importeres, hovedsakelig fra Russland. Oppvarming og elektrisitet stod kun for 10 % av gassforbruket i 2009, dette kommer av at elektrisitet hovedsakelig genereres av kull, men her er gassforbruket antatt å øke i framtiden siden de gamle kullfyrte strømgeneratorene blir utdaterte og erstattes av nye elverk (ibid:98).

Det er ut i fra disse tallene tydelig at Polen ikke er veldig avhengig av gass i sin energimiks, og importerer en forholdsvis liten del av sitt energibehov i form av gass fra Russland. Det store fokuset på diversifisering av gasskilder, og Polens uttalte frykt for Russland som en trussel for landets suverenitet virker å oppta uforholdsmessig plass i polsk politikk. Selv om det virker som om polske myndigheter har uproporsjonalt stort fokus på energidiversifisering er det ved en nøyere gjennomgang av aktører, instrumenter og arenaer i polsk energipolitikk, synlig at dette store fokuset påvirkes av mange ulike faktorer i den energipolitiske situasjonen landet befinner seg i.

2.3 Polsk energipolitikk

Det viktigste dokumentet i polsk energipolitikk er ”Energy Policy of Poland until 2030” (EPP 2030) som ble utarbeidet av Økonomidepartementet og vedtatt av regjeringen i november 2009. Polens fremste mål i landets energipolitikk er å fremme energisikkerhet. Energisikkerhet innebærer det å sikre en stabil energitilgang på et nivå som garanterer å imøtekomme innenriks energibehov til akseptable priser, tatt i betraktning en optimal bruk av egne energikilder, og gjennom diversifisering av kilder og transportmuligheter for olje og gass (EPP 2009:8). EPP 2030 spår at energibehovet i Polen vil vokse med 22 % mellom 2006 og 2030, der det meste av veksten vil inntreffe etter 2020 (IEA 2011:20). Gassbehovet er i EPP anslått å øke med 28 % fram til 2020, og hele 52 % i 2030 sammenlignet med 2009. Derfor blir det å sikre gassforsyninger viktig (IEA 2011:21).

Polens diversifiseringspolitikk må sees også som et ønske om å minske sin avhengighet av ett land (Russland) og regjeringen har derfor stort fokus på diversifisering av energikilder og transportruter. Det polske rørsystemet er knyttet med det europeiske rørsystemet men går for det meste fra øst til vest, noe som gjør det relativt isolert fra andre systemer. Rørsystemet har i tillegg et moderniseringsbehov. Gassen kommer inn i Polen hovedsakelig fra Ukraina og fra

Hviterussland (IEA 2011:102). Imidlertid er ikke Polen kun en importør av gass men også en transittstat for russisk gass gjennom Jamalledningen som går videre til Vest- Europa (Sharples 2012:34). Polens import og transitt utgjorde derfor 21 % av Russlands gasseksport i 2009, noe som indikerer hvor viktig Polen er som transittland.

Polske myndigheter er i ferd med å bygge en LNG terminal i Świnoujście som et ledd i utvikling av gassinfrastruktur og som ledd i diversifiseringen av energikilder (EPP 2009:11). Som en fortsettelse av LNG terminalen vil Gaz System også bygge mer enn 1000 km med gassledninger innen 2014 som en del av den tenkte Nord- Sør gasskorridoren som skal koble LNG terminalen i Świnoujście med den planlagte Adria LNG- terminalen i Kroatia (Sharples 2012:41). Ytterligere et ledd i landets diversifiseringspolitikk av gass er å øke innenlands gassproduksjon samt å utvikle gassressurser utenfor Polen (EPP 2009:11). Etter at rapporten ble skrevet ble det oppdaget skifergass i Polen, noe som kan endre hele det energipolitiske bildet i Polen (Taras og Turowski 2011:165). Noen av konsernene som anslår skifergassreservene i Polen ser for seg en årlig produksjon på 20- 50 bcm gass, mens geologer anslår at denne produksjonen kommer til å ligge på et mer nøkternt 10 bcm gass årlig (Taras og Turowski 2011:166). Uansett har Polen muligheter for å bli en større gassprodusent. Det er også planer om å bygge to atomkraftverk i Polen der det første skal stå ferdig i 2020. Atomkraft er dyrere å produsere enn gasskraft men genererer derimot ingen klimagasser. Imidlertid vil økt egenproduksjon av gass føre til muligheten for å kutte ned bruken av kull og dermed senke klimagassutslippene betraktelig (Taras og Turowski 2011:166).

2.4 Gasspolitiske forbindelser

Selv om kull holder Polen så å si selvforsynt med elektrisitet har Polens industri og transportsektorer behov for olje og gass. Det er også knyttet høy klimaforurensning til forbrenning av kull, der 1 kWt energi forårsaker 0,7- 0,8 tonn CO₂ utslipp (Taras og Turowski 2011:161). EUs 20-20-20 mål om reduksjon av klimagasser vil innføre høyteknologisk klimagassrensing ved kraftverkene i Europa, noe som vil øke prisen på elektrisitet laget av kull (ibid:162). Gass slipper ikke ut noe SO₂ og halvparten av CO₂ i forhold til brenning av kull. Dette kan føre til at Polens framtidige energipolitikk vil føre til en større avhengighet av gass og dermed av gass, og dermed Russland, som er den innlysende eksportøren (Sharples 2012:34).

Det geopolitiske aspektet ved energisikkerhet er meget viktig for stater som i stor grad avhenger av energiimport fra en eller få kilder men er i en svak forhandlingsposisjon i forhold til disse og dermed sårbare ovenfor politisk press (ibid:29). For Polen, som andre sentraleuropeiske stater, går geografisk nærhet hånd i hånd med energiavhengighet. Som en arv fra COMECON finnes det i dag et utbredt nettverk av gassledninger til å frakte gass mellom Russland og Polen. I tillegg ble Jamal I besluttet å bygge i 1996 og forbedrer ytterligere infrastrukturen mellom Russland og Polen (ibid:36). Tatt i betraktning det vanskelige historiske forholdet mellom Polen og Russland er det ikke overraskende at avhengighet av russisk energi blir oppfattet som en trussel for Polen (ibid:30). Russlands posisjon som dominerende partner i forholdet mellom Polen og Russland styrkes ytterligere av skjevheten mellom hvor lite olje og gass som Russland eksporterer til Polen, og hvor stor andel av den polske importen av olje og gass som kommer fra Russland (ibid:34). Mens Russland eksporterte 6.8 mtoe gass til Polen i 2009, som utgjorde 82 % av Polens totale gassimport, var dette for Russland 5.2 % av den totale årlige gasseksporten på 131,2 mtoe gass i 2009 (ibid:34). Krangler mellom Russland og transitlandene Ukraina og Hviterussland har også i stor grad påvirket Polens energisikkerhet. Faren for krangler mellom Russland og Hviterussland vil imidlertid minkes betraktelig etter Gazproms oppkjøp av Beltransgaz (ibid:43). Det er imidlertid ikke kun polsk- russiske bilaterale forhold som vil være avgjørende for Polens fremtidige oppfatning av Russland som en trussel eller garantist av Polens energisikkerhet, men også utviklingen i det regionale energisamarbeidet i Europa (ibid:27).

Forholdet EU- Russland

Et av hovedskillene innen europeisk energisikkerhet er synet om hvorvidt det er et gjensidig avhengighetsforhold mellom EU og Russland eller ikke. De som mener det i dag eksisterer en slik gjensidig avhengighet mener at denne gjør Russland til en pålitelig energipartner og at Europa dermed er et viktig marked for Russland på lang sikt. Motstanderne av en slik tanke mener at Europa har blitt for avhengig av Russland og at denne avhengigheten gjør Europa for sårbart i relasjonen med et i økende grad aggressivt Russland (Godzimirski 2009:183). Heterogeniteten i EUs gassmarked økte betraktelig med utvidelsen østover i 2004. Dette medførte også store forskjeller mellom medlemmene av EU i hvordan man forholder seg til energisikkerhet og Russlands rolle i denne (Andersen & Sitter 2009:77). Leonard og Popescu (2007) har undersøkt de ulike medlemslandenes utenrikspolitikk i forhold til Russland og fant

fem ulike grupper av land der alle har en egen måte å forholde seg til Russland på. Her blir Polen sammen med Litauen klassifisert i en egen gruppe som forfatterne har valgt å kalle ”New Cold Warriors”. Disse har et åpenlyst fiendtlig forhold til Moskva og er villige til å bruke sin vetomakt for å blokkere EUs forhandlinger med Russland (Leonard og Popescu 2007:2).

Polens status som EU medlem er derfor en viktig faktor i energiforholdet mellom Polen og Russland. Medlemslandenes mulighet til å ”europisere” sine krangler med Russland gjør det lite sannsynlig at Russland noen gang vil prøve å bruke energi som våpen mot et medlemsland (Sharples 2012:35). Polen klarte for eksempel å utsette forhandlingene om EU-Russland samarbeidet med flere måneder grunnet den polsk- russiske krangelen om polsk kjøtteksport til Russland. I tillegg er det klare regler for energiforholdet mellom Polen og Russland. Russland leverer gass og Polen betaler europeiske priser for denne, noe som vil minke muligheter for krangler (ibid:35).

Geografisk grenser EU til verdens største gassreserver som befinner seg i rørledningsavstand og tillater transport til Europa. På den andre siden er Russland nær et marked som er villig til å betale gode penger for dens energi, og dette har vært en av hovedgrunnene til at det ble utvidet et marked mellom Europa og Sovjet på 1960- og 70 tallet (Wyciszkievicz 2009:30). Begge partene er også fanget i hverandres marked da det ikke finnes noen umiddelbare andre muligheter for å selge eller kjøpe gass. Dette skyldes også til en viss grad infrastruktur som transport av gass er avhengig av, og som setter premissene for mulig kjøp og salg av gass (ibid:31). Pålitelig energitilførsel er avgjørende for EUs energi- og økonomiske sikkerhet og disse økonomiene vil forbruke ennå mer energi i framtiden. Russland på sin side er helt avhengig av finansielle ressurser for å opprettholde veksten i landet, men trenger også teknologi og investeringer i energisektoren, noe som ikke har blitt prioritert (ibid 2009:31). Selv om det råder et syn om at EU i stor grad er avhengig av russiske energiforsyninger viser det seg at Russland i enda større grad er avhengig av salget av energi til EU. EU- landenes avhengighet av russisk energi ligger på mellom 30- 40%, mens den russiske eksporten av energi til EU står for 60- 70% av Russlands samlede eksport og en enda høyere andel av Russlands eksport av energi. Det betyr at eksport av energi til EU står for store deler av landets nasjonale budsjett. I tillegg har EU et godt utviklet nettverk for LNG og kan kjøpe gass fra andre verdensdeler, mens Russland i stor grad avhenger av rørledninger og ikke kan skifte marked på kort sikt (Bodio 2009:232). Det er derfor absolutt mulig å se at det foreligger

en gjensidig avhengighet mellom Europa og Russland i dag i energihandel. Det å snakke om en gjensidig avhengighet mellom EU og Russland innen energi er imidlertid vanskelig siden EU ikke har en enhetlig energipolitikk. Selv om EU har mer makt enn Russland klarer EU ikke og forene krefter i energisaken, og mister makt grunnet sin indre svakhet og manglende enighet (Sharples 2012:45).

3 Forskningsmetode og rammeverk

I dette kapittelet vil jeg presentere forskningsmetoden brukt for å undersøke kontinuitet og endring i polsk energipolitikk de siste 20 årene. Her diskuterer jeg valget av case og kilder brukt i dokumentanalysen, samt studiets validitet og reliabilitet. Deretter presenterer jeg Andrea Pronteras (2009) rammeverk for å studere energipolitikk, og operasjonaliserer aktører, arenaer og institusjoner.

3.1 Metode

Forskningsspørsmålet for oppgaven er kontinuitet og endring i polsk energipolitikk. Dette vil påvirkes av ulike aktører og kunne belyses av ulike teorier. Studiet vil basere seg på dokumenter som kilder og vil derfor bli en dokumentbasert kvalitativ analyse (Brymann 2004:268). Kvalitativ analyse har blitt sett på med kritiske øyne av noen forskere siden denne analysen består av mange ulike metoder, noe som kan gjøre det vanskelig å se denne som en samlet tilnærming til forskning. I tillegg bruker man ofte flere av de ulike metodene i kvalitativ forskning i samme studie. Dette resulterer i at det er stort spenn i måten data blir samlet inn på innen kvalitative forskningsopplegg (ibid:268). Jeg mener imidlertid at en tekstanalyse på en god måte vil vise den energipolitiske debatten i Polen de siste 20 årene, og denne debatten vil kunne belyses av teorier som neorealisme, neoliberalisme og sosialkonstruktivisme. Gjennom en tekstanalyse vil jeg undersøke både ulike aktørers påvirkning på polsk energipolitikk, og ideers betydning for landets energipolitikk.

3.1.1 Casestudie

Studiet av Polens energipolitikk vil være et casestudie. En casestudie i dette tilfellet betyr at metoden jeg bruker er kvalitativ, og kan omtales som liten- N, samt at studien er holistisk, altså en tykk beskrivelse av tilfellet jeg undersøker. Dette innebærer også at jeg skal bruke en særskilt type kilder og kildetriangulering for å undersøke dette ene tilfellet eller fenomenet (Gerring 2009:17). Et case er et fenomen eller enhet som er avgrenset i rom og i tid og kan undersøkes på et tidspunkt eller over en periode. I et case vil man imidlertid alltid finne mer enn en observasjon. Dette kaller vi et within- case som kan observeres diakront eller over en viss tid, eller synkront på samme tid. Jo flere case man studerer jo mindre intensivt blir studiet av hvert av dem (ibid:21).

Valget av case er foretatt med bakgrunn i en tilsynelatende skjevhet i fokuset på gassforsyninger og behovet for disse. Gass utgjør en liten del av Polens energimiks sett i forhold til kull og olje. Sammenlignet med andre europeiske land er Polen også langt mer energiuavhengig, på grunn av stor egenproduksjon. Likevel har energisikkerhet en høy prioritering på den politiske agendaen, og debatten om import av gassforsyninger preger den politiske dagsordenen, og det energipolitiske samarbeidet i EU.

Siden det å studere energipolitikk over en så lang periode som 20 år, er en meget krevende oppgave, vil jeg avgrense analysen til fire energipolitiske hendelser innen den polske gasssektoren. Dette impliserer at jeg foretar en within- case analyse, der de fire energipolitiske hendelsene jeg baserer min analyse på alle er case innenfor mitt hovedfokus, nemlig caset Polen. Jeg har valgt å fokusere på en avtale om leveranser av gass fra Norge i 2001, avtalen om å bli med på byggingen av en planlagt gassledning fra Norge, polske reaksjoner på avtalen om gassledningen Nord Stream mellom Tyskland og Russland, og funnet av skifergass i Polen. Jeg har valgt disse fire hendelsene fordi jeg mener disse har hatt mest å si for Polens energipolitikk i gasssektoren, samtidig som inklusjon av flere hendelser ville gjort analysen mindre intensiv og man hadde ikke kunnet trekke like grundige konklusjoner.

3.2 Kilder

Dokumenter jeg vil bruke som datamateriale inkluderer offentlige dokumenter fra polske myndigheter som Økonomidepartementet, Finansdepartementet, Utenriksdepartementet, Regjeringen, Parlamentet, de polske representantene i Europaparlamentet, de polske politiske partiene, BBN (det nasjonale sikkerhetsbyrået) og det polske gass og oljeselskapet PGNiG. Jeg vil også bruke dokumenter fra internasjonale instanser som EU og IEA.

Offentlige uttalelser om energipolitikk fra nøkkelpersoner i polsk energipolitikk er en annen datakilde jeg vil benytte meg av. Disse aktørene er politikere som Waldemar Pawlak (statsminister 1992, 1993-5, økonomiminister 2007-), Jerzy Buzek (statsminister 1997-2001) Leszek Miller (statsminister 2001-4), Lech Kaczyński (president 2005-10), Jarosław Kaczyński (statsminister 2006-7), Piotr Naimski (statssekretær i det tidligere økonomidepartementet 2005-7, rådgiver for sjefen av BBN 2008 og medlem i rådet for energisikkerhet i presidentens kanselli), Piotr Woźniak (økonomiminister 2005-7), Radosław

Sikorski (forsvarsminister 2005-7, utenriksminister 2007-), Donald Tusk (statsminister 2007-).

Mediediskursen vil også bli en sentral del av datagrunnlaget for oppgaven, og som kilder for den offentlige opinionen vil jeg bruke store polske aviser. De som virker mest aktuelle å bruke er Gazeta Wyborcza og Rzeczpospolita. Jeg vil også supplere disse avisene med ukeaviser som Newsweek og Wprost. Det vil i tillegg bli aktuelt å studere tidligere utgitte dokumenter om emnet med uttalelser fra analytikere og eksperter, samt historiske tekster. Dette indikerer en viss form for kildetriangulering, der jeg bruker mer enn en datakilde for å studere sosiale fenomener (Brymann 2004:275).

Problemer forbundet med bruk av disse kildene kan være tilgjengelighet til slike data, men dette anser jeg for et minimalt problem, siden de fleste uttalelser og beslutninger i dag blir lagt ut på offentlige nettsider. Det kan også være problematisk å bruke uttalelser i media da noen av disse muligens blir sagt som en del av et politisk spill og derfor kan tillegges feil betydning. Her vil derfor utfordringen være å se medieuttalelser i lys av tidligere hendelser og sette de inn i en kontekst. Språk er et tredje element som ofte er en vanskelig barriere å overkomme. Imidlertid snakker jeg flytende polsk, noe som gir meg gode forutsetninger for å få et helhetlig bilde av politiske hendelser.

3.3 Reliabilitet og validitet

Man kan også i kvalitativ forskning vurdere grad av reliabilitet og validitet av et forskningsprosjekt. Her må man imidlertid tone ned betydningen av målbarhet, som er fokuset i kvantitativ forskning.

Reliabilitet måler, i følge Brymann (2004), i hvor stor grad forskningen kan reproduseres av en annen forsker (273). Dette er vanskelig å gjøre i kvalitativ forskning siden den sosiale virkeligheten ikke er statisk og dermed alltid er i endring. Det er derfor her meget viktig med gjennomsiktighet, altså at man er nøye med å vise til alle kilder og oppgi alt datamateriale, slik at en annen forsker kan oppnå samme konklusjon hvis han skulle prøve å gjøre samme studien på nytt. Dette er likevel ingen garanti for at en annen forsker vil komme til samme slutning, siden alle opplever en virkelighet på en subjektiv måte. Det vil her i stor grad styrke reliabiliteten om de operasjonelle definisjonene angir klart hva som skal måles (Hellevik 2006:183). Derfor vil oppgavens bruk av Andrea Pronteras (2009) rammeverk for å studere

energipolitikk bidra til større reliabilitet i oppgaven. Det at jeg har brukt kilder på polsk vil også i stor grad hindre etterprøving av forskere som ikke behersker språket, og setter derfor ekstra krav til en nøyaktig og gjennomiktig bruk av kilder.

Definisjonsmessig validitet sier noe om hvor godt en operasjonell definisjon svarer til den korresponderende teoretiske definisjonen (Hellevik 2006:52). Dette betyr at det er viktig å operasjonalisere hva jeg mener med energipolitikk og utforming av denne. Pronteras rammeverk for hvordan man skal forske på energipolitikk gir klare definisjoner av hvordan man skal gå fram for å forske på energipolitikk, og gir meg et godt grunnlag for å operasjonalisere de ulike aktørene, instrumentene samt arenaene og prosessene. Ved å bruke dette rammeverket sikrer jeg også en høy grad av validitet i oppgaven, ved at jeg unngår operasjonaliseringer preget av min rolle som forsker, siden rammene for undersøkelsen er gitt. I følge Brymann (2004) sier validitet også noe om hvorvidt funnene kan generaliseres til ulike sosiale settinger. Dette er ofte et problem i kvalitativ forskning siden man forsker på noen få eller et enkelt case, og man derfor har et lite utvalg (Brymann 2004:273). Jeg er imidlertid av den oppfatning at en studie av et enkelt case har en verdi i seg selv og tilfører noe til forskningen, selv uten å generere generelle hypoteser og funn. Studiet vil gi inngående kunnskap om Polens energipolitikk og hvordan denne har blitt påvirket av de store politiske endringene som har skjedd i det tidligere Øst-Europa de siste 20 årene. Man kan også senere bruke kunnskapen i en komparativ studie med inngående kunnskap om andre lands energipolitikk eller i forhold til EU.

3.4 Analytisk rammeverk

For å bedre kunne avgjøre hvilke aktører som spiller en rolle i den polske energipolitikken, er det viktig å definere disse før en studie settes i gang. Jeg vil starte med å definere energipolitikk slik det brukes i denne oppgaven: *"Energipolitikk er inngrep i sektorer som kull, elektrisitet, olje og gass, kjernekraft og fornybar energi, samt forsøk på å forbedre energieffektivitet"* (Prontera 2009:2).

I sin artikkel *Energy Policy: Concepts, Actors, Instruments and Recent Developments* foreslår Andrea Prontera (2009) et generelt analytisk skjema for studier av energipolitikk der han ønsker å understreke de ulike politiske variablenes sentrale rolle i utviklingen av energipolitikk (2009:2). Et slikt analytisk skjema vil være til stor hjelp når man ønsker å

forske på energipolitikk. Derfor har jeg valgt Pronteras artikkel som et rammeverk for denne oppgaven.

Gjennom sin artikkel prøver Prontera (2009) å gi en mer presis definisjon av hva energipolitikk er. Han trekker et skille mellom offisiell energipolitikk som er styresmaktens klart utformede strategi, og uoffisiell politikk som innebærer alle beslutninger som styresmaktene tar av helt andre grunner, men som ender opp med å påvirke energisektoren (Prontera 2009:2). Ved å lage slike avgrensninger vil det i følge forfatteren være lettere å stadfeste hovedaktører og instrumenter i utformingen av energipolitikk (ibid:3). I denne oppgaven vil hovedfokuset være på gasspolitikk, og aktørene i gassektoren vil bli vektlagt. Imidlertid er det mange sektorer i samfunnet som påvirker energipolitikken til en stat. I Polen utgjør kullsektorens interesser en stor del av lobbyvirksomheten rettet mot landets energipolitikk siden kull er den bærende energikilden i landet. De siste årene har også en lobby for utvikling av atomenergi i Polen fått stor innflytelse, mens aktører innen miljø er nesten fraværende i polsk energipolitikk. Det er derfor viktig og ikke utelukke andre aktører i en analyse, ellers vil man stå i fare for å overse viktige sammenhenger i energipolitikken. Prontera trekker også et skille mellom en ekstern og en intern side. Ekstern politikktutforming omfatter alle beslutninger som har som mål å sikre energitilførselen, og garantere en tilstrekkelig flyt av energiressurser for å underholde den økonomiske og sosiale utviklingen av et land. Intern politikktutforming derimot inkluderer alle former for politikk som har som mål bruken av energi innen et nasjonalt område (ibid:17).

3.5 Operasjonalisering av rammeverk

Jeg vil i denne oppgaven fokusere på offisiell politikk, og på ekstern og intern politikktutforming innen gassektoren. Den eksterne politikktutformingens representerer i følge Prontera (2009) en høyere kontinuitet med tanke på fortiden, og synes å ha en endringsdynamikk som er definitivt mindre og tregere enn den interne (2009:17). Imidlertid har det skjedd omveltende endringer i de interne politikktutformingene i Polen siden 1991, dette har naturlig nok påvirket den eksterne politikktutformingens de siste 20 årene.

I intern politikktutforming er regjeringen den viktigste aktøren, siden denne former og implementerer den nasjonale energipolitikken. Politiske partier er også med på å forme den nasjonale energipolitikken gjennom den politiske debatten. De store firmaene innen

energisektoren er også viktige aktører. Innen gassektoren har det i tillegg kommet nye aktører til, som det uavhengige tilsynet URE som skal sikre teknisk standard og en gjennomsliktig prissetting. Også lokalt styre har fått økt betydning som aktør i nasjonal energipolitikk, særlig i forbindelse med boring etter skifergass. EU har også blitt en viktig aktør gjennom ulike institusjoner, enten direkte gjennom fellesmarkedet eller indirekte gjennom integrasjonsstrategier. En annen gruppe aktører er ekspertene som økonomer og ingeniører (Prontera 2009:19-22).

I intern energipolitikkutforming har det grunnet liberalisering og privatisering av gassektoren kommet nye instrumenter til. Staten har likevel beholdt nok aksjer til å kunne kontrollere selskaper, og uavhengige tilsyn som URE har blitt opprettet. I stedet for skattelegging av energiprodukter brukes i dag finansielle insentiver og subsidier for å fremme bruk av fornybare ressurser og energibesparende tiltak, for slik å øke energieffektivitet og energisikkerhet (ibid:22).

I nasjonal energipolitikk har det lenge vært lite gjennomsliktige beslutningsprosesser, liten grad av tydelig adskillelse mellom beslutningstakere og parter berørt av politikken, og interessegrupper har ofte stor hatt innflytelse i arenaer der beslutninger fattes. Denne situasjonen er imidlertid i ferd med å endre seg og energipolitikk beveger seg nå fra tildelingspolitikk til reguleringspolitikk (ibid:23). EU har også vært sterkt tilstede og i stor grad lagt føringer på Polens gassavtaler og gassmarked.

I den eksterne energipolitikken, som også i stor grad preger polsk gasspolitikk er det mange aktører. Disse er den polske regjeringen, samt regjeringer i land Polen forhandler frem avtaler med som Russland, Norge, og land i Sentral- Asia og Nord- Afrika. I tillegg er de store gasselskapene, som blant andre PGNiG, Gazprom, E.ON RuhrGaz, BASF, Statoil og Naftohaz, viktige aktører i opprettelsen av gassavtaler. Etter Polens medlemskap i EU i 2004 har unionen også blitt en aktør som i stor grad påvirker og kontrollerer Polens gasspolitikk. Ekspertene blir også regnet som viktige aktører i gasspolitikk (ibid:17).

Siden ekstern energipolitikk i stor grad ligner utenrikspolitikk har instrumentene som blir brukt i utviklingen av gasspolitikken i Polen ofte som mål å påvirke oppførselen til andre stater. Instrumenter som tas i bruk for å oppnå dette kan være forhandlinger, kjøpslåing, trusler om sanksjoner, lovnad om belønning og overtalelse. Også internasjonale organisasjoner som EU brukes som instrumenter i polsk energipolitikk (ibid:18).

Energipolitiske prosesser og arenaer ligner også i stor grad på de i utenrikspolitikk. Det kan derfor foregå en elitistisk beslutningsprosess i energipolitikk, som den under krisesituasjoner i utenrikspolitikk. Her vil en privilegert og sentralisert, men institusjonelt legitimert gruppe fatte beslutninger, som oftest er dette regjeringen. Oppfatningen av energisikkerhet som nasjonal sikkerhet er derfor avgjørende for måten politikktutformingen blir til på (ibid:19). Polens medlemskap i NATO medførte at den nasjonale sikkerheten var betydelig trygget med en vestlig militærallianse i ryggen. Likevel var ikke dette nok for Polens trygghet, da Russland tidlig på 2000- tallet gjenoppsto fra den økonomiske krisen, og bygde seg opp som verdens største aktør innen energi. Denne endringen førte til at Russland fikk et nytt, mektig våpen i utenrikspolitikken, noe som førte til at sikkerhet for Polen og andre europeiske land ikke lenger kun handlet om militærmakt. Energisikkerhet ble i det nye globale samfunnet en viktig del av nasjonal sikkerhet.

3.5.1 Interne aktører

Det er mange interne aktører i polsk energipolitikk. Regjeringen er den aktøren som fatter de energipolitiske beslutningene. Imidlertid er det de politiske partiene i både regjering og opposisjon som i stor grad styrer energidebatten og påvirker energipolitikken. Siden de politiske partiene i stor grad har ledet an i energidebatten, vil jeg fokusere på de polske politiske partiene og sentrale politikere som interne aktører. Polen er et parlamentarisk demokrati der regjeringer dannes som følge av maktfordeling mellom partier som følge av valg. Det vinnende partiet setter derfor agendaen gjennom å forme regjeringen. Siden energipolitikk i stor grad har blitt en del av nasjonal sikkerhetspolitikk, overlater polske politikere lite beslutningsmyndighet til andre aktører i samfunnet. Politiske partier kanalisere ideer i samfunnet og omsetter de til politiske beslutninger. Dette er synlig gjennom regjeringens innflytelse på en annen viktig intern aktør, det polske gasselskapet PGNiG, der nye regjeringer setter inn nye styremedlemmer for slik å kunne påvirke selskapets beslutninger.

Polsk partipolitikk

Polsk partipolitikk ble fram til valget i 2005 i stor grad preget av en todeling mellom de postkommunistiske venstrepartiene og partier med opphav i opposisjonsbevegelsen under kommunismen på den politiske høyresiden. Det var høy grad av velgervolatilitet i det unge

demokratiet, og fram til valget i 2011 ble ingen regjeringer gjenvalgt. Dette førte til stadige skifter både innad i og mellom regjeringer, og det var liten grad av kontinuitet i polsk politikk.

De største partiene i polsk politikk har vært Demokratisk Venstreforbund (SLD) og Det polske bondepartiet (PSL) på den politiske venstresiden, mens det på den politiske høyresiden ble dannet mange partier alle med opphav i den antikommunistiske bevegelsen Solidarność (Gebert 2010:151-2), Her har det vært stor grad av endringer, og partier har blitt til og gått under. Men som regel har det vært de samme politikerne i spissen, med partier med nye navn. Da flere av disse fant sammen i valgalliansen Solidaritets Valgaksjon (AWS) og partiet Frihetsunionen (UW) ble dannet av to mindre partier på høyresiden, ble disse de to viktigste aktørene i polsk politikk på den politiske høyresiden på midten av 1990- tallet (ibid:154). Samarbeidet gikk imidlertid i stykker og begge falt ut av parlamentet i 2001. Dette skapte et politisk vakuum og tillot nye aktører på den politiske høyresiden (ibid:155). Slik ble de partiene vi i dag ser på den politiske høyresiden, Borgerplattformen (PO) og Lov og Rettferdighet (PiS), til viktige aktører etter 2001. Etter 2004 gikk SLD på venstresiden totalt i stykker og ble splittet mellom flere ulike fraksjoner (ibid:157). Resultatet var at venstresiden så å si forsvant ut av det politiske bildet etter 2004. Ved valget i 2005 var de to største partiene høyrepartier, det liberale PO og det nasjonalkonservative PiS, sammen med to mindre høyrepartier, Ligaen for Polske familier (LPR) og Selvforsvarspartiet (Samoobrona) (ibid:156). PiS og PO fortsatte å prege det politiske bildet i Polen etter valget i 2007 og PO ble i 2011 det første partiet som noen gang ble gjenvalgt til å sitte i regjering siden frigjøringen i 1989.

Siden både de tidligere kommunistiske partiene på den politiske venstresiden, samt opposisjonspartiene på høyresiden var opptatt av å distansere seg fra Russland, ble dette et viktig punkt i energipolitikken for begge sider i polsk politikk. På begynnelsen av 1990- tallet var det imidlertid lite som tydet på at Polen kunne befri seg fra energiavhengigheten av Russland, og nye avtaler om gassleveranser og bygging av en ny gassledning ble forhandlet fram mellom Polen og Russland. Disse ble forhandlet fram av en nasjonalkonservativ regjering, og hadde tydelige kontroverser forbundet med seg. Det var ikke i Polens interesse å inngå nye avtaler med Russland om leveranse av gass, men siden man ikke hadde noen andre mulige leverandører av gass så man ikke noen annen utvei. Avtalen om byggingen av rørledningen Jamal var også omstridt da denne ville føre til en direkte gassforbindelse mellom Polen og Russland, og dermed knytte landene sammen i energipolitisk forstand, noe polske

myndigheter prøvde å unngå som en generell politisk strategi. Samtidig ville en rørledning som skulle frakte gass gjennom Polen til Vest- Europa gi Polen viktig transittmakt og forsterke Polens forhandlingsposisjon ovenfor Russland. Transitt av gass gjennom Polen ville også gi landet transittinntekter, og var økonomisk sett en god avtale for Polen.

AWS/UW regjeringen som kom til makten etter valget i 1997 gikk inn for å få til en reell diversifisering av gasskilder og inngikk en avtale om leveranser av gass fra Norge i 2001. Denne avtalen var heller ikke uten kontroverser og ble offer for en politisk dragkamp mellom venstre- og høyresiden i polsk politikk. Avtalen ville føre til en diversifisering av Polens gassressurser og dermed minke landets avhengighet av russisk gass. Imidlertid var denne gassen mye dyrere enn russisk gass og det var usikkert hvordan man skulle få fraktet denne gassen til Polen da det ikke fantes noen gassinfrastruktur mellom Polen og Norge. Da SLD tok over makten etter valget i 2001 gikk de derfor inn for å reversere avtalen om kjøp av gass fra Norge.

Da PiS vant valget i 2005 ble det starten på en ny og meget nasjonalkonservativ linje i Polens utenriks- og energipolitikk. Under PiS styre i årene 2005-2007 ble en sterk retorikk brukt i argumentene fremmet for at polske nasjonale interesser måtte prioriteres fremfor et europeisk samhold, og regjeringen distanserte seg fra Europa og inngikk et tettere samarbeid med USA. Kort tid etter at PiS kom til makten ytret regjeringen at energipolitikk best kunne sikres ved hjelp av NATO og dermed USA, og foreslo dannelsen av et ”energi NATO”, som skulle baseres på samme solidaritetsprinsipp som NATO, der alle medlemmer skulle hjelpe hverandre ved en eventuell stans av energiforsyninger (Reeves 2010:531). Denne perioden ble også preget av en mer fiendtlig innstilling til nabolandene Tyskland og Russland. I energipolitikken ble dette særlig synlig i PiS sterke retorikk i uttalelser rundt planene om byggingen av gassledningen Nord Stream mellom Tyskland og Russland. Russlands planer om å omgå Polen som transittland og Tysklands manglende vilje til energisolidaritet innad i EU, ble derfor av PiS- regjeringen tolket som trusler mot Polens energisikkerhet.

I 2007 tok det andre store partiet på den politiske høyresiden PO regjeringsmakten sammen med PSL. PO er et parti med en klar pro- europeisk profil og står dermed for en mindre nasjonalistisk og konfronterende linje i forhold til Polens naboland enn PiS. Dette førte til en mer samarbeidsvillig linje ovenfor EU og energipolitikken ble mer løsningsorientert

istedenfor konfronterende. Polens prioriteringer i EUs energipolitikk har imidlertid ikke endret seg (Roth 2011:618).

Mens den dominerende skillelinjen i politikken på midten av 2000- tallet handlet om hvorvidt man samarbeidet med eller motarbeidet Moskva under Sovjettiden, har det i dag oppstått en ny skillelinje som ikke faller inn under høyre- venstreaksen, nemlig pro eller kontra EU. Her har vi tilhengere av samarbeid med Russland i den nasjonalistiske, konservative høyrefløyen, representert av partiet LPR. Man kan også finne en pro- russisk diskurs i Andrzej Leppers parti Samoobrona. Dette handler om muligheten for at Russland kan være en geopolitisk partner som en motvekt til europeisk dominans (Zarycki 2004:598). PiS er noe skeptisk til EU men ennå mer skeptisk til Russland og et samarbeid med Russland er ikke et tema. Det liberale høyrepartiet PO har derimot sammen med det sosialdemokratiske SLD har vært de mest pro- europeiske partiene i Polen, og velger å støtte EU- samarbeid på de fleste områder. Det er derfor et mer nyansert bilde i polsk politikk i dag.

3.5.2 Eksterne aktører

De to viktigste eksterne aktørene i Polsk energipolitikk vil i denne oppgaven bli definert som Russland og EU. Disse har vært de viktigste eksogene faktorene som har påvirket polsk energipolitikk de siste 20 årene, om enn på veldig ulike måter.

EU

En av de viktigste faktorene som påvirker polsk energipolitikk er landets medlemskap i EU, gjennom de føringer unionen legger på landets politikk. De siste årene har regjeringen gjort store grep for å kunne tilfredsstillende EU's krav, både som en del av forberedelsene gjort for å kunne søke om medlemskap, samt etter oppnådd EU- medlemskap. Polen må blant annet liberalisere gass- og elektrisitetsmarkedet i tråd med EU- direktiver. For å få til et internt energimarked i EU, og oppnå sine klimamål, vil EUs energipolitikk sikre at energimarkedet fungerer, fremme energisikkerhet og tilgang på energiressurser i EU, fremme energieffektivitet og utvikling av fornybar energi, samt få til en sammenkobling av energinettverk (Lisboatraktaten art.194). Europarådet og Europaparlamentet skal jobbe aktivt for å oppnå disse målene. Dette skal likevel ikke komme på kant med medlemstaters rett til å utvinne sine egne energiressurser, valg av energiressurser og den generelle strukturen for

medlemslands energiforsyninger (Lisboatraktaten art.194). Utviklingen av et internt gassmarked i EU kan spores tilbake til 1998 da det ble satt felles regler for transport, distribusjon, tilgang og lagring av gass. Dette ble utviklet og oppdatert i 2003 og 2009, og har blitt utfylt av utviklingen av Trans- European Energy Networks. Lovverket fra 2009 blir ofte referert til som den tredje energipakken. Denne sikrer liberaliseringen av EUs interne energimarked og et lovpålagt skille mellom produksjon, distribusjon, og transport for å sikre mer konkurranse, og dermed senke prisene for konsumenter. Dette blir ofte referert til som ”undundling” (Sharples 2012:40).

Polen er avhengig av kull for å generere nærmere 94 % av strømmen som blir laget i landet (Taras og Turowski 2011:161). For å kunne møte framtidig elektrisitetsbehov må man øke kapasiteten gjennom å oppgradere eksisterende kraftverk samt bygge nye. For å innfri miljøkvoter pålagt av EU og oppnå EUs 20-20-20 mål må Polen også bytte til mindre karbonintensive løsninger. Lavkarbonindustri kommer med en stor kostnad for de sentraleuropeiske landene som i stor grad avhenger av kull i sin energiproduksjon. Disse var derfor ikke uten grunn redd for at en ny klimapolitikk ville innebære store økonomiske tap for disse landene, og føre til at disse ville betale mest for strøm innad i EU. Dette var et av hovedargumentene som Polen brukte i den tunge men vellykkede prosessen med å få til et mindretall som kunne blokkere de fremlagte forslagene i Europarådet (Budzanowski 2009:103). Polen fikk særavtaler som vil skåne landet fra de verste utgiftene i forbindelse med klimapolitiske tiltak, landet vil allikevel måtte bruke store ressurser på å fornye energiinfrastrukturen.

EU anbefaler at stater ikke importerer mer enn 30 % av energibehovet for en energikilde fra ett og samme land. Imidlertid er en stor del av statene avhengig av energiimport fra et begrenset antall energiproduserende land som i stor grad befinner seg utenfor EU, foruten Norge (Fermann 2009:24). EU importerer halvparten av all energi i hovedsak fra Russland, Norge, Midtøsten og Afrika. Det siste tiåret har vist at EUs gassmarked ikke eksisterer i isolasjon, og formes av EUs utvikling som institusjon og unionens forhold med et skiftende internasjonalt miljø. Enkelte medlemsstater har valgt å følge nasjonale strategier for slik å bedre kunne sikre sin energisikkerhet, istedenfor å fremme en felles energipolitikk for EU (Claes 2009:58). Det ble opprettet en EU- Russland energidialog i år 2000 for å bedre det energipolitiske samarbeidet mellom partene. Målet til energidialogen er å sikre reliabilitet, sikkerhet og forutsigbarhet i energirelasjoner i et fritt marked på lang sikt og å øke tillitt og

gjennomsiktighet på begge sider (Europakommisjonen 2000). Russland har hittil brukt splittelsen innad i EU til å inngå bilaterale energiavtaler, som i ennå større grad undergraver EUs posisjon (Monaghan 2007:9). Behovet for en felles EU energipolitikk synes innlysende både for EU- markedets effektivitet og for å sikre energitilgangen. Dette vil kunne gjøre det vanskeligere for Russland å bruke splitt og hersk teknikker innad i EU, noe som synliggjør EUs manglende evne til å handle med én stemme i energipolitiske forhold med Russland.

Russland

Et av de viktigste fortrinnene i Russlands innenriks- og utenrikspolitikk har vært energiresurser som en pådriver av økonomisk utvikling og som et middel i landets relasjoner med verden rundt. Etter å ha opplevd en økonomisk krise på midten av 1990- tallet ble Russland styrket økonomisk etter 1998.

I 2003 ble ”Russlands energistrategi fram til 2020” presentert og stadfestet at landets rolle i det globale energimarkedet i stor grad definerer dets geopolitiske innflytelse (Poussenkova 2010:108). I 2003 endret den russiske regjeringen også sin strategi for russisk samarbeid med EU, og innledet en fullverdig strategi for dette energisamarbeidet. Denne strategien gikk ut på tre punkter: energi skulle være separat fra andre økonomiske forhold, gjensidighet og garantier. Under de første forhandlingene omkring et felles EU- Russland økonomisk samarbeid i 2004, gjorde Russland det klart at energi skal holdes utenfor resten av samarbeidsområdene mellom EU og Russland. Grunnen til dette er at fordelingen av makt mellom EU og Russland er annerledes når det kommer til energi enn andre økonomiske forhold, der EU er den klart sterkeste part (Romanova 2009:125).

Siden 2005 har Russland vist voksende evne og vilje til å bruke energi som politisk middel for å nå sine politiske og geopolitiske mål (Godzimirski 2009:181). Russland har vist større interesse for bilaterale energisamarbeid enn for et samarbeid med EU som et hele. Noe av dette må også tillegges den manglende enigheten om en felles energipolitikk i EU (ibid:181). Denne politiseringen av energiresurser fra Russland sin side fører til andre europeiske aktørers ”sikkerhetisering” av energiresurser, noe som kan skade energiforholdet mellom Russland og Europa på lang sikt (ibid:182).

I 2009 oppdaterte russiske myndigheter Russlands energistrategi fra 2003, og satte i denne fokus på forbedring av eksporttruter, diversifisering av eksportmarkeder og utvidelse av

gassnettverket østover. Det ble satt som mål å maksimere effektiv bruk av energiressurser og potensialet av energisektoren til å opprettholde økonomisk vekst, forbedre livskvaliteten til den russiske befolkningen og styrke landets utenriksøkonomiske situasjon (Energy strategy of Russia 2030).

Hendelser og uttalelser som den russiske regjeringens beslutning i 2005 om å øke sin eierandel i Gazprom til mer enn 50 %, kutt i gassforsyninger til Ukraina og Hviterussland og Putins hint om at Russland vil utforske muligheten for å eksportere østover til Asia hvis eksporten til EU blir forstyrret, tyder alle på at Gazprom kan forstås som mer enn en vanlig markedsaktør. Dette underbygger påstanden om at Russland bruker gassen som et instrument i sin geopolitiske strategi i forholdet til Europa (Andersen & Sitter 2009:79). Dette setter europeisk energisikkerhet i fare fordi forholdet mellom EU og Russland er et gjensidig forhold. Russland har vært en stabil energileverandør for Europa, selv under den kalde krigen og andre vanskelige nasjonale situasjoner. Selv om dette kan endre seg, er det i Russlands umiddelbare interesse å opprettholde gode energipolitiske relasjoner med EU, som er Russlands største energimarked og holder veksten i den russiske økonomien i gang (Monaghan 2007:9). Dersom EU begynner å diversifisere energiressurser i stor grad vil dette bety at Russland må se etter andre eksportmarkeder for å opprettholde sin egen økonomi. Dette vil skape et energisikkerhetsdilemma der begge parter leter etter andre partnere i tro om at man øker stabiliteten, mens man i virkeligheten skaper ustabilitet (Monaghan 2007:10).

4 Gasspolitikk i Polen 1991-2011

Energipolitikk er i stor grad avhengig av hvem som har den politiske makten og hvordan makthavere definerer hva som bør stå høyest på den energipolitiske dagsorden. Jeg har derfor valgt å dele inn dette empiriske kapittelet opp etter de ulike maktkonstellasjonene som er blitt dannet etter parlamentsvalg, i årene 1991- 2011, for slik å gi en kronologisk oversikt over de viktigste interne og eksterne gasspolitiske hendelsene. Denne gjennomgangen danner så et grunnlag for analysen av de fire viktigste hendelsene i polsk gasspolitikk i neste kapittel. Det empiriske materialet kommer fra de største polske aviser, offentlige dokumenter, samt uttalelser fra politikere og eksperter.

Jeg velger å basere oppgaven på data fra og med 1991, da det første frie parlamentsvalget ble gjennomført i Polen (Migalski 2006:36). Det har vært 6 maktkonstellasjoner i Polen de siste 20 årene, og ingen av regjeringene ble gjenvalgt før nåværende regjering ledet av Donald Tusk i 2011. Imidlertid har det vært 13 regjeringsdannelser i Polen i denne perioden, da det har forekommet bytter innad i samtlige regjeringer (Holm-Hansen 2008:326-7). Dette bygger ytterligere opp under inntrykket av ustabilitet i polsk politikk. Disse regjeringsskiftene blir i dette kapittelet likevel regnet inn under samme periode, som stadfestes ved at ett eller flere partier danner regjering etter parlamentsvalg, og hver periode er dermed definert som den mellom to parlamentsvalg

4.1 1991-1993

Ved valget i 1991 fikk en nasjonalkonservativ koalisjonsregjering makten. I denne perioden ble en avtale om leveranser av gass mellom Polen og Russland inngått 25. august 1993. Avtalen gikk ut på at Gazprom skulle forsyne Polen med 250 bcm gass over 25 år. I 1993 ble også avtalen om å bygge gassledningen Jamal inngått (Ministerstwo Gospodarki 29.10.2010a). Dette prosjektet startet i 1992 og skulle knytte det nordlige Russland med Vest-Europa, gjennom Polen. Det ble dannet et selskap EuRoPol Gas bestående av Gazprom og PGNiG som skulle kontrollere rørledningen. Også et tredje selskap, Gas Trading, fikk kontroll over 4 % av andelene i EuRoPol Gas, der en av Polens rikeste menn, Aleksander Gudzowaty og hans selskap Bartimpeks, hadde stor innflytelse (Kublik 2001b). Det ble samtidig inngått en avtale om å bygge den andre rørledningen, Jamal II, for å oppnå planlagt mengde gasstransitt (Zasuń 2010).

4.2 1993-1997

Ved parlamentsvalget i 1993 overtok venstresiden, med SLD og PSL regjeringsmakten. I 1995 ble avtalen fra 1993 om forsendinger av gass fra Russland underskrevet (Ministerstwo Gospodarki 29.10.2010a). I denne perioden ble også Energireguleringsbyrået (URE) opprettet i 1997. Byråets oppgaver består i å innvilge og trekke tilbake lisenser for aktiviteter på energimarkedet, godkjenne og kontrollere tariffene som utvikles av energiselskaper, godkjenne energiprojekter, samt å motvirke monopolvirksomhet blant energiselskaper (URE 1999:2).

4.3 1997-2001

Etter valget i 1997 tok en allianse av partier på den politiske høyresiden, AWS, over regjeringsansvaret. I desember samme år kom den polske energiloven, som ble ratifisert av parlamentet først 24. juli 2002. I denne loven ble kriteriene til EUs gassdirektiv imøtekommet, og stadfestet at den dagen Polen ble medlem i EU, ville det polske gassmarkedet bli åpnet opp i tråd med EUs lovverk (Rey 2002a).

4.3.1 Energisikkerhet får økt betydning

Det var i denne perioden at energisikkerhet ble definert som viktig for nasjonal sikkerhet. I 2000 kom en fornyelse av den nasjonale sikkerhetsstrategien første gang presentert i 1992. Det ble understreket at man i sikkerhetspolitikken måtte ta i betraktning at verdens behov for energi og prisene på denne øker, noe som gjør det nødvendig å sikre tilgang til produserende regioner og transittutter for strategiske råvarer (Ministerstwo Spraw Zagranicznych 22.07.2003). Diversifisering av gassleveranser ble derfor en viktig del av energipolitikken i denne perioden. Dette ble gjort gjennom inngåelse av flere avtaler om framtidige energileveranser. Det ble blant annet inngått en gassavtale med tyske Ruhrgas/VNG om levering av totalt 2,4 bcm gass fram til 2006, samt en gassavtale med norske GFU om levering av totalt 2,7 bcm gass i 6 år. Man snakket i tillegg om en gassavtale med danske DONG om levering av totalt 16 bcm gass i 8 år fra 2004 (Rey 2002b).

4.3.2 Gassavtale med Norge og bygging av rørledning fra Norge til Polen

5. mai 1999 ble det underskrevet en avtale med norske myndigheter om levering av mindre mengder gass gjennom tyske rørledninger (PGNiG 23.01.2001). Regjeringen til Jerzy Buzek var imidlertid fast bestemt på å diversifisere landets energikilder som en del av Polens energipolitikk, og ønsket derfor å importere gass direkte fra Norge. I september 2001 underskrev representanter for PGNiG og de norske produsentene Statoil, Norsk Hydro, TotalFina Exploration Norge, Norske Shell og Mobil Exploration Norge sammen med Statsministrene Jerzy Buzek og Jens Stoltenberg, en gassavtale i Oslo. Avtalen stadfestet at Polen skulle motta 74 bcm gass over en periode på 16 år (PGNiG 03.09.2001). Denne gassen skulle bli fraktet gjennom en ny rørledning fra Norge, til Sverige og Danmark. Fra Danmark var det planer om å bygge en rørledning som skulle frakte den norske gassen videre til Polen, og denne skulle hete Baltic Pipeline (PGNiG 23.03.2001). Avtalen ble fremstilt som slutten på russisk gassmonopol i Polen og i 2008 skulle Polen begynne å motta 2, 5 bcm gass årlig, en mengde som skulle øke til 5 bcm gass årlig fra 2011.

Lederen for SLD, Leszek Miller, hadde imidlertid sterke innvendinger mot inngåelsen av denne kontrakten og mente den norske gassen kom til å koste Polen 30 % mer enn gass fra Russland og at avtalen dermed ikke var fordelaktig for Polen. Han fryktet også at Polen skulle få for mye gass siden SLD-PSL regjeringen i 1995 underskrev en gassavtale om fremtidig levering av russisk gass gjennom rørledningen Jamal II (Kublik 2001a). I september 1999 avsluttet EuRoPol GAZ a.s imidlertid byggingen av rørledningen som skulle utgjøre Jamal I gjennom polsk territorium (Geoland.pl 22.09.1999).

Russiske myndigheter reagerte på avtalen med å trekke frem planene om en rørledning på bunnen av det baltiske hav gjennom Finland til Tyskland. Planene om å bygge denne ledningen hadde blitt diskutert siden 1995, og dette prosjektet ble etter hvert realisert som rørledningen Nord Stream fra Russland til Tyskland (Łakoma 2005a). Polske myndigheter virket imidlertid ikke meget skremt av dette.

Det var også en sterk lobbyvirksomhet fra Aleksander Gudzowaty og hans selskap Bartimpeks, om å bygge en konkurrerende rørledning til den skandinaviske, i samarbeid med Gazproms tyske partner Ruhrgas fra Bernau til Szczecin- området. Gudzowaty mente at denne ledningen ville være billigere å bygge og ta kortere tid før den var operativ enn en eventuell

rørledning fra Norge (Gazeta Wyborcza 05.01.2001). Regjeringen gav imidlertid ikke støtte til denne planen.

4.3.3 Tendenser de første 10 årene 1991-2001

De første ti årene med polsk nasjonal suverenitet viser stor grad av kontinuitet innen landets energipolitiske situasjon, og selv om Polen hadde oppnådd nasjonal suverenitet var landet fortsatt avhengig av russisk gass. Dette endret seg ikke selv om det polske politiske systemet gjennomgikk store endringer. Det ble derimot inngått en langtidsavtale med Russland om levering av gass, trolig siden man ikke hadde andre muligheter for leveranser. I tillegg til en avtale om leveranser av russisk gass i lang tid fremover, godtok polske myndigheter byggingen av en ny rørledning fra Russland, gjennom Polen til Tyskland, den såkalte Jamalledningen. Disse avtalene var omstridte siden de fortsatte Polens avhengighet av russisk gass. Samtidig fikk Polen en sterkere rolle i energiekporten fra Russland ved å bli et transittland for russisk gass.

Det skjedde store endringer i polsk politikk de første ti årene etter frigjøringen fra Sovjetunionen, og dette kan være medvirkende til at lite konkret ble utrettet i energipolitikken i denne perioden. Imidlertid begynte polske myndigheter mot slutten av perioden å bli mer bevisst på sin sårbare situasjon ovenfor Russland, og energipolitikk ble dermed i økende grad ”sikkerhetisert” (Buzan et al. 1998). Det ble mot slutten av denne perioden også større fokus på diversifisering av energikilder og myndighetene startet forhandlinger med alternative gassleverandører om mulige avtaler. Imidlertid var det veldig tydelig i denne perioden at selv om myndighetene hadde et politisk mål om å bli mindre avhengige av russisk gass, var ikke dette et mål som lot seg oppnå over kort tid, og landet fant seg låst i gamle geopolitiske strukturer.

4.4 2001-2005

4.4.1 Avtalen om gassleveranser fra Norge

Den nye postkommunistiske SLD- regjeringen, ledet av statsminister Leszek Miller, tok over for Jerzy Buzek og AWS etter valget i 2001. Regjeringen benyttet denne anledningen til å bytte ut tre av medlemmene i PGNiG-styret, og fjernet dermed hovedaktørene i

forhandlingene om gassavtalen med Norge, underskrevet av den forrige statsministeren, Jerzy Buzek (PGNiG 12.12.2001). Da SLD satt i opposisjon var de sterkt imot avtalen om gass fra Norge og det var ikke overraskende at partiet prøvde å reversere avtalen da det kom til makten gjennom valg. SLD begrunnet dette med at avtalen var lite økonomisk forsvarlig. De tidligere regjeringspartiene oppfattet SLDs beslutning som en trussel for Polens energisikkerhet, siden gassavtalen mellom Polen og Norge var et ledd i polske myndigheters forsøk på å bli mindre avhengig av russisk gass. En journalist i den nasjonalkonservative avisen *Gazeta Wyrborcza* reagerte kraftig på SLDs beslutning: *"Nå er det ingenting som kan sette en stopper for Gazproms monopol på det polske gassmarkedet"* (Kublik 2003). Også byggingen av den baltiske rørledningen fra Danmark til Polen ble forsinket grunnet PGNiGs nye styre (Kublik 2002b). Ledningen var planlagt å skulle frakte gass fra Danmark til Polen fra 2004, og senere frakte gass fra Norge i 2008, da den planlagte rørledningen Skanled skulle forbinde Norge og Danmark (Kublik 2002a).

4.4.2 EU- medlemskapet

13. august 2002 ble restrukturerings- og privatiseringsprogrammet lansert i Polen som et forsøk på å imøtekomme Europakommisjonens mål om å skape et integrert elektrisitets- og gassmarked i årene 2000-2004 (Europaparlamentet 15.07.2003). Det ble også gjennomført en omstrukturering av det polske gasselskapet PGNiG og selskapets virke ville derfor bli begrenset til lagring, overføring og salg (Rey 2002a). Etter at Polen ble EU- medlem 1. mai 2004 ble har EU fått mye større innflytelse på utformingen av polsk energipolitikk, og polske myndigheter har siden 2004 måttet ta i betraktning EUs krav og forventninger, noe som har skapt flere kontroverser.

4.4.3 Russland og byggingen av Nord Stream

Den russiske energistrategien fram til 2020 fra 2003 stadfestet at produksjonen og eksport av gass har et strategisk mål om å sikre Russlands politiske og økonomiske interesser i Europa (Wyciszkiwicz 2008:7). Strategien understreket også at det ville bli prioritert å omgå nabostater i transporten av energi, for slik å minimere transittavhengighet (Nowakowski og Woźniak 2005). Ukraina og Hviterussland hadde som transittland kontrollert størsteparten av Russlands olje- og gasseksport til Europa, men Kreml så på disse landene som upålitelige og gikk derfor inn for å redusere sin avhengighet av disse som transittland (Trenin 2008:20).

Derfor satte Gazprom i gang samtaler med flere europeiske parter om byggingen av Nord Stream- ledningen gjennom Østersjøen. Nord Stream ble oppfattet som et prosjekt som kunne øke EUs energisikkerhet på kort sikt og ble definert som et TEN-prosjekt av strategisk betydning for hele EU. Imidlertid sådde planene om Nord Stream ledningen tvil i Polen om realiseringen av Jamal II var en reell mulighet, siden byggingen av denne skulle starte i 2004, noe som ikke hadde blitt gjennomført. Byggestarten av Nord Stream ble derfor sett på som et klart signal til Polen om at byggingen av den andre Jamalske ledningen ikke ville inntreffe med det første, og økte frykten for at Russland skulle stenge Jamal I ledningen i fremtiden. Dette ville kutte forsyninger av gass til Polen og landet ville miste mulighet til å bruke sin transittmakt i forholdet til Russland (Kublik 2009). Tidligere nestleder i PGNiG i 2000-2001, Piotr Woźniak, som forhandlet fram gassavtalen med Norge og Danmark snakket derfor om en ”gassomringelse av Polen” (Nowakowski og Woźniak 2005).

I forbindelse med den planlagte starten på byggingen av Nord Stream, varslet den polske representanten til Europaparlamentet Bogusław Sonik (PO) at han ville overtale representantene for Litauen, Latvia og Estland samt andre medlemsstaters nasjonale parlamenter til å bli med i en bred protest mot denne gassledningen. I følge Sonik ville rørledningen true både energisikkerheten samt den økonomiske sikkerheten til flere nye stater i EU (Gazeta Wyborcza 29.06.2005). Kostnaden på ledningen var dessuten estimert å bli flere ganger dyrere enn to alternative planlagte prosjekter som Jamal 2 gjennom Hviterussland og Polen, og Amber gjennom Litauen, Kaliningrad og Polen (Ministerstwo Gospodarki 14.12.2007). Det var også forbundet store miljømessige risikoer ved byggingen av en rørledning i Østersjøen da det ligger store ansamlinger av kjemiske våpen fra andre verdenskrig på bunnen, og flere aktører ytret bekymringer for at byggingen skulle føre til at kjemikaliene lekket ut og forurenset havet (Ministerstwo Gospodarki 14.12.2007).

Etter press fra Warszawa kom imidlertid Europakommisjonen til enighet med Russland om at det både skulle bygges en rørledning på havbunnen fra Russland til Tyskland og en andre Jamalledning (Bielecki og Łakoma 2004).

4.4.4 Andre gassledninger

I 2005 ble også to andre prosjekter diskutert. Den første var det europeiske fellesprosjektet, rørledningen Nabucco, som skulle strekke seg over 3,4 tusen kilometer og gå gjennom Tyrkia,

Bulgaria, Ungarn og Østerrike. Ledningen ble planlagt å skulle stå ferdig innen fem år og frakte 17 bmc gass til Europa i året. Den andre planlagte rørledningen White Stream skulle gå fra Aserbajdsjan Georgia, under Svartehavet og til Ukraina. Disse to planlagte rørledningene fikk støtte i Polen fra PiS og PO (Łakoma 24.08.2005). Imidlertid annonserte Turkmenistan og Usbekistan at de heller ville oppgradere rørledningen langs kysten opp mot Nord-Russland, enn å investere i den foreslåtte rørledningen som ville pumpet gass inn i Nabuccosystemet. Kontrakten for White Stream ble på sin side brutt av ukrainske Naftohas og Gaz de France. Dette viste at det trolig ble utøvd politisk makt fra Moskva for å kunne påvirke byggingen av gassledninger, og at Moskva var villig til å gjøre det som var nødvendig for å forhindre gasstilførsel til Europa fra andre kilder (Trenin 2008:21).

4.4.5 Tendenser i perioden 2001-2005

Endring av regjeringen ved valget i 2001 gav på ny makten til opposisjonen, og førte til at ideologiske forskjeller mellom de to politiske sidene i polsk politikk igjen ble synlig. SLDs beslutning om å reversere gassavtalen med Norge da de kom til makten satte i gang store diskusjoner mellom de to politiske sidene, og viste en stor grad av diskontinuitet i Polens energipolitikk. Det var også store endringer på systemnivå for polske myndigheter siden disse i perioden forberedte seg på EU- medlemskap. Også den russiske planen om å bli uavhengig av transitland i gasseksporten til Europa fikk stor oppmerksomhet i Polen, og planene om å bygge Nord Stream rørledningen gjennom det baltiske hav satte i fare Jamal II prosjektet og skapte frykt for Polens energisikkerhet. Polen ble derfor i slutten av perioden opptatt av å skape en felles europeisk energiplattform, og var en stor pådriver for rørledninger som skulle forsyne Europa med gass fra andre land enn Russland, som Nabuccoledningen og White Stream. Dette viste seg imidlertid å være vanskelig, siden EU ikke hadde en felles energipolitikk og alle medlemsstatene hadde egne energipolitiske agendaer.

4.5 2005-2007

Ved valget i 2005 fikk det nasjonalkonservative PiS makten og ledet en mindretallsregjering, før det nasjonalkonservative LPR og populistiske Samoobrona kom inn i regjeringen i 2006. Dette var starten på en periode da energisikkerhet ble satt øverst på den politiske agendaen. Det ble satt mål om å oppnå tilførsel av gass fra 2 eller 3 uavhengige kilder, samt

diversifisering av transportmuligheter gjennom et transkontinentalt nettverk eller/og LNG terminaler (Rey 2005).

4.5.1 Gasskrise i Europa

I januar 2006 fikk Polen oppleve Russlands energipolitiske makt, da Gazprom skrudde igjen kranene til rørledningene som gikk til Ukraina, siden landet ikke hadde betalt gjelden sin til Gazprom. Dette resulterte i at Ukraina i stedet tok av den gassen som skulle videre til Gazproms kunder i Vest- Europa, og det oppstod gassmangel i Europa (Cohen 2006:3). Polske myndigheter visste godt at dette kunne skje igjen og ville unngå en slik situasjon på alle mulige måter. Dette satte også i gang EUs diversifiseringsdebatt. Kort tid etter gasskrisen mellom Ukraina og Russland publiserte EU *The Green Book on Energy*, og leder for Europakommisjonen, Jose Barroso, uttalte at Europa ikke lenger kan tillate seg å ha 25 ulike energipolitiske standpunkter. Til dette måtte det politisk vilje til, mente Barroso. *The Green Book on Energy* skilte seg imidlertid ut fra det polske forslaget til en felles energipolitikk og europeisk energipolitisk solidaritet var dermed ikke tolket som en bindende forpliktelse til å dele energiressurser med land som har behov for disse (Gazeta Wyborcza 09.03.2006).

Statsminister Jarosław Kaczyński foreslo derfor høsten 2006 en lov om nasjonal sikkerhet, for å sikre landet fra det regjeringen så på som alvorlige trusler fra utlandet for polsk økonomi. Det nasjonale sikkerhetsbyrået (BBN) skulle opprette en liste over selskaper som var viktige for Polens nasjonale sikkerhet, der regjeringen ville kunne gå inn og ta over kontrollen hvis det mente dette var nødvendig, og i ytterste fall nasjonalisere selskap. Dette ville først og fremst gjelde selskaper innen energisektoren, som ble delvis privatisert etter 1991. I et intervju innrømmet statsminister Jarosław Kaczyński at loven muligens kunne bli etterprøvd av konstitusjonsdomstolen, men han fastholdt på ideen om å innføre en slik lov. Denne loven kunne også komme på kant med EU- lovgivningen som Polen hadde bundet seg til (Gadomski 2006).

4.5.2 Nord Stream

Gazprom satte i gang byggingen av rørledningen Nord Stream den 9. desember 2005 (Cohen 2006:4). Under en konferanse om Polens energisikkerhet og energipolitikk i EU i den polske Sejmen i mai 2006 uttalte økonomiminister Piotr Woźniak

”North Stream gassledningen må sees som en trussel for Polens planer om energidiversifisering. Om ledningen transporterer den anslåtte mengden gass vil det være en stor mulighet for at leveranser til Polen [...] kan bli stanset, uten at dette påvirker leveransene til de øvrige EU- landene”(Ministerstwo Gospodarki 30.05.2006)

Ministeren mente derfor at det var viktig å sette i gang tiltak for å øke forsyningssikkerheten av gass til Polen. I et mellomlangt tidsperspektiv ville myndighetene fortsette å importere 7 bcm av den nødvendige gassen fra Russland, men man ville også øke egenproduksjonen til 6 bcm, i tillegg til at man ville oppnå 5 bcm gjennom diversifiseringskontrakter, der Norge var en aktuell partner. Han minnet om at det norske selskapet Gassco hadde invitert Polen med på byggingen av en gassledning fra Kårstø til Sverige og Danmark, og i tillegg ville vurderingen av mulighetene for bygging av en LNG- terminal komme i løpet av 2006 (Ministerstwo Gospodarki 30.05.2006)

I midten av mai 2006 ble det snakk om hvorvidt Polen burde bli med i samarbeidet om byggingen av den baltiske gassledningen Nord Stream. Statsminister Kazimierz Marcinkiewicz's rådgiver i utenrikssaker Ryszard Schnepf foreslo nemlig et slikt samarbeid. Statsministeren avskrev imidlertid forslaget og Schnepf mistet jobben. President Lech Kaczynski gikk også imot dette forslaget. Når spurt om dette svarte president Lech Kaczynski at *”Lenin snakket om de som er så ivrige etter gevinst at de selger løkker med tau, med hvilke de senere vil bli hengt. Polen kommer ikke til å selge sin egen løkke med tau”* (Kublik 2006).

Det var tydelig at polske myndigheter var meget negative til byggingen av Nord Stream ledningen, noe som bunnet i at Sentral- Europa har hatt et problematisk politisk samarbeid med Russland tidligere (Wiśniewska 2010). Politikere i regjeringskoalisjonen var derfor overbevist om at Polens energiavhengighet av utlandet og særlig Russland var en trussel for landets sikkerhet.

4.5.3 Avtaler

Tross i store anstrengelser fra den polske regjeringen viste den polske planen om diversifisering av gassleverandører seg å bli vanskelig å gjennomføre. Høsten 2006 så ikke PiS noen annen utvei for å tilføre gass til Polen enn å underskrive en lite fordelaktig avtale med Gazprom. Den gamle avtalen om russiske gassleveranser til Polen ble reforhandlet og det ble stadfestet at Polen skulle motta 7 bcm gass årlig fra Russland fram til 2010. Etter 2010 ble

det avtalt at gassleveransene skulle utgjøre 9 bcm årlig (PGNiG 18.11.2006). Denne situasjonen var imidlertid ifølge analytiker innen energisikkerhet og tidligere medlem av energisikkerhetsgruppen i president Lech Kaczyńskis kanselli, Janusz Kowalski, en direkte følge av politikken til postkommunistene som satt med regjeringsmakt fra 2001-2005 (Kowalski 2011). I begynnelsen av november 2007 informerte i tillegg den russiske energiministeren Viktor Khristenko om at Russland har bestemt seg for ikke å bygge den planlagte rørledningen Jamal II, da forutsetningene for denne ledningen ikke lenger var tilstede (Gazeta Wyborcza 02.11.2007). Imidlertid bestemte PGNiG seg for å bygge en LNG-terminal i Świnoujście i mars 2007, noe som ble meget positivt mottatt i Polen (PGNiG 29.03.2007).

PGNiG kjøpte seg også 28. februar 2007 inn på et gassfelt på norsk sokkel, Skarv- Idun, og håpet på å kunne frakte gassen gjennom en fremtidig Baltic Pipe, som skulle virke som en forlengelse av rørledningen Skanled fra Norge til Danmark. 20. juni 2007 kjøpte PGNiG derfor en 15 % eierandel i det internasjonale konsernet som ville bygge rørledningen mellom Norge og Danmark (Ministerstwo Gospodarki 10.11.2009). Dette økte til en 18 % andel da Statoil trakk seg ut av prosjektet (Gazeta Wyborcza 08.09.2008). Beslutningen om hvorvidt denne ledningen ville bli bygget ville ikke komme før i 2009, siden man i de ulike landene som var med i byggingen av ledningen måtte godkjenne planen og innhente byggetillatelse for ledningen. Byggingen skulle starte i 2012 (Gazeta Wyborcza 05.05.2008), og var direkte forbundet med en mulig bygging av Baltic Pipeline fra Danmark til Polen. PGNiG håpet derfor å underskrive en treparts avtale om byggingen av rørledningen fra Danmark til Polen med det danske Energinet.dk og GazSystem i november 2007. Imidlertid kom dette kun til en avtale om videre samarbeid mellom partene for å kunne bygge rørledningen og en beslutning om realiseringen av rørledningen ble annonsert å skulle komme først i 2008 (PGNiG 15.11.2007).

4.5.4 Tendenser i perioden 2005-2007

Den europeiske gasskrisen i januar 2006 ble en vekker for polske myndigheter. Landet innså hvor avhengig det var av russisk gass og gikk kraftig til verks for å redusere denne avhengigheten. Dette skulle skje gjennom forsyninger av gass fra andre land og samarbeid med de øvrige EU-landene om en felles energipolitikk. Starten av byggingen av Nord Stream mellom Russland og Tyskland skapte imidlertid strid mellom energiinteresser i de vestlige og

de østlige EU-land, og det ble tydelig at landene hadde veldig ulike energipolitiske agendaer. Det ble i denne perioden veldig tydelig at EUs manglende evne til å samarbeide i energipolitiske saker, gjorde at Polen ikke stolte på at EU skulle klare å løse problemene på egenhånd. Polens gjentatte ønske om NATO-landenes engasjement i europeisk energipolitikk og veto i EU-Russland forhandlingene var en klar indikasjon på dette (Monaghan 2007:14). Det var også tydelig at polske politikere i denne perioden hadde begynt å kjenne på presset EU-medlemskapet medførte i form av mindre selvråderett og begrensninger på nasjonale beslutninger. Det var også påfallende store forskjeller innad i den polske politiske eliten. Myndighetene hadde flere planer i diversifiseringspolitikken. En plan var å bygge en LNG-Terminal, og det ble i tillegg kjøpt en konsesjon om leting etter gass på norsk sokkel samt en eierandel i den planlagte gassledningen Skanled. Tross disse anstrengelsene så ikke polske myndigheter noen annen mulighet enn å fornye gassavtalen med Russland fra 1993 om videre forsyninger av gass.

4.6 2007-2011

Etter valget høsten 2007 tok det økonomisk liberale og Europavennlige høyrepartiet PO sammen med PSL over for det populistiske og euroskeptiske høyrepartiet PiS. Dette markerte dermed en ny trend i polsk politikk, siden det var første gang at postkommunistene ikke tok over for den tidligere regimeopposisjonelle høyresiden ved valg (Holm-Hansen 2008:314). Dette markerte også en mer samarbeidsvillig linje fra Polens side innen EU-samarbeid enn det PiS hadde vist hittil. I tillegg gjorde PO det klart ved overtagelsen at den nye regjeringen ikke ville la seg styre av ideologi i energipolitiske saker, og derfor ville gå gjennom prosjekter innen energi satt i gang av den forrige regjering. Dette indikerer et mer pragmatisk syn på energipolitikk, og åpnet mulighetene for at energipolitikk i mindre grad kunne bli offer for ideologisk politisk uenighet (Gazeta Wyborcza 25.10.2007).

4.6.1 Ny gasskrise i Europa og problematiske avtaler

I januar 2009 oppstod, som Polen alltid hadde fryktet, en ny gasskrise mellom Russland og Ukraina. Krisen gjorde det på nytt tydelig at den polske energisikkerheten var svak, siden Polen i så stor grad var avhengig av gassleveranser fra øst. I januar 2009 presenterte derfor regjeringskoalisjonen mellom PO og PSL en liste over prosjekter som skulle øke energisikkerheten i landet (BBN 2009). EU begynte også for alvor å lete etter måter å gjøre

seg mindre avhengig av russiske gassforsyninger. I 2009 besluttet Europakommisjonen å sette av 150 millioner euro til byggingen av rørledningen Baltic Pipeline mellom Danmark og Polen, og 350 millioner euro til byggingen av rørledningen Nabucco (Gazeta Wyborcza 28.01.2009).

Problemene stoppet imidlertid ikke med det. I april 2009 besluttet styret i firmaet for byggingen av rørledningen Skanled i Oslo at byggingen av gassledningen skulle utsettes på ubestemt tid. Tross i store anstrengelser fra partene med å få prosjektet til, var grunnlaget for prosjektet svekket på grunn av den økonomiske situasjonen, samt manglende mulighet for å sikre gassforsyninger (PGNiG 29.04.2009). Polske myndigheter gav likevel ikke opp å få til import av gass fra Norge, og PGNiG Norway kjøpte åtte konsesjoner for leting og utvinning på norsk sokkel (Ekonomia24 25.10.2011).

29 oktober 2009 ble Polen og Russland på ny enige om en avtale om forsyninger av russisk gass fram til 2022 (med en mulighet for forlengelse fram til 2037). Gazprom ville i 2010 levere 9.7 bcm gass til Polen, og fra 2011 11 bcm gass. Avtalen ble først underskrevet 29.10.2010 (Ministerstwo Gospodarki 29.10.2010b). Samme dag som avtalen ble satt i stand ble energiexpert Andrzej Szcześniak intervjuet i gratisavisen Metro.

”Mange regjeringer har prøvd å bli uavhengige av russisk gass men dette har hittil ikke fungert. Regjeringen har derfor ikke noe annet valg enn å underskrive en avtale med russerne” sa Szcześniak til avisen. *”Diversifisering vil kunne tre i kraft den dagen vi trenger mere gass enn vi gjør i dag, noe som vil skje ved den fremtidige overgangen fra kull til gass”* (Różalski 2009)

I følge Brussel var gassavtalen som skulle underskrives mellom Polen og Russland i strid med EUs regelverk. Denne avtalen garanterte Gazprom et monopol på bruk av rørledningen Jamal som transitt fram til 2045, og gav selskapet en rabatt på transittavgifter gjennom Polen (Kublik 2010b). Dette var i strid med EU- lovverkets Third Party Access (TPA) avtaler som skulle sikre tredjeparter bruk av rørledninger. Statsminister Donald Tusk sa at regjeringen ikke vil tillate at *”polske gassavtaler er satt under større restriksjoner eller regimer enn andre europeiske lands avtaler med de samme gasseksportørene”*. Visestatsminister Waldemar Pawlak på sin side anklaget Europakommisjonen for å stille for strenge krav til Polens avtale. *”I forhold til Nord Stream var det ingen forventninger omkring krav om tilgang for tredjeparter eller krav om uavhengige operatører”* sa Pawlak. I følge byråkrater i Brussel

ville Russland inngå en avtale som er i strid med EUs regelverk med hensikt for å slik se om EU var i stand til å reformere gassmarkedet. Etter polske myndigheters oppførsel fryktet polske medier at landet ville bli sett på som Gazproms trojanske hest i EU (Kublik 2010c).

4.6.2 Skifergassfunn i Polen

Etter tunge nedturer kom det også en mulig opptur for Polens energipolitiske fremtid. I begynnelsen av 2010 kom det nemlig frem i en granskning gjort av amerikanske firmaer at Polen kunne ha ukonvensjonelle gassreserver nok til å forsyne landet med gass så lenge som 100-200 år. Visemiljøminister og statsgeolog Henryk Jacek Jezierski informerte at de ukonvensjonelle gassreservene kunne vise seg å være titalls større enn de påviste konvensjonelle reservene. Han kalte denne letingen ”gullfeberen av det 21 århundret”. Amerikanske firmaer anslo at det kunne finnes 1,5-3 trillioner kubikkmeter (tcm) gass, men dette var kun foreløpige anslag og ikke bekreftede reserver. Miljødepartementet hadde gitt nærmere 60 konsesjoner til leting etter ukonvensjonelle gassreserver i Polen, til mange av de store gasselskaper på verdensbasis (Ministerstwo Gospodarki 09.09.2010). Det var også lovende omtaler av Polen som det andre Norge, særlig av Jarosław Kaczyński i hans presidentkampanje. Argumenter om at man ikke måtte begynne å glede seg for tidlig ble tolket som mangel på patriotisme og noe fienden Gazprom stod bak (Grzeszak 2010a).

Miljødepartementet understreket at letingen etter skifergass var i startfasen og at det kunne ta opptil 5 år før man visste sikkert hvor mye gass det dreier seg om. Hvis det skulle vise seg at det lønner seg å eksportere denne gassen, ville dette først være mulig om 10- 12 år (Kublik 2010a). Det britiske firmaet BNK Petroleum Inc. opplyste 15. februar 2011 at de hadde funnet skifergass i et av flere områder i Polen der boring foregikk (Zubek 2011). Under en konferanse om leting etter skifergass organisert av ORLEN Upstream understreket statsminister Tusk at slik leting er en del av diversifiseringsstrategien rundt energiforsyninger, ikke bare i Polen men for hele Europa. Han la til at energi er også et politisk skjold, og Polen derfor bør være minst mulig avhengig av utvendige forsyninger (Gazeta Wyborcza 29.03.2011). I juni kom de første tilbakemeldingene om at man trolig hadde funnet det største feltet i landet i nærheten av Kutno hvor man anslo det fantes inntil 100 bcm gass, i følge lederen for avdelingen for leting i PGNiG, Piotr Gliniak (Łakoma 2011a). Det var i slutten av 2011 24 firmaer i Polen som lette etter skifergass og disse har fått utdelt til sammen 94 konsesjoner for leting (Rzeczpospolita 30.12.2011).

Skeptikere uttrykte at et regelverk måtte tilpasses så fort som mulig, for man var redd det snart ville det dukke opp noen med intensjoner om å forhindre Polens mulighet til å utnytte sine reserver, med miljøvern som skalkeskjul (Kobyłański 2011). PiS gikk ut med forslaget at firmaer som utvinner skifergass i fremtiden skal betale en avgift på 40 % av fortjenesten for salget av gassen. Miljødepartementet tok imidlertid avstand fra forslaget (Kublik 2011a). Det ble likevel klart at skifergass krever et spesialisert lovverk og at det største problemet er at miljømessige beslutninger i slike saker blir fattet av kommuner, som ofte ikke har fagpersoner til å ta slike beslutninger. En annen begrensning lå i infrastrukturell planlegging. Kommuner der borerer var planlagt hadde ikke satt i gang infrastrukturelle forbedringer som bygging av veier eller gasslagringsfasiliteter (Rzeczpospolita 30.12.2011).

Russerne viste bekymring over interessen for ukonvensjonell gass i Polen, og Gazprom innrømmet at store funn av ukonvensjonell gass kunne sette store russiske strategiske prosjekter som Sjtokman i fare (Newsweek Polska 27.01.2010). Det kom også frem i mediene at hvert femte firma med konsesjon til å lete etter skifergass var eid av russiske firmaer, som hadde kjøpt opp firmaer med allerede innvilgede konsesjoner. Dette skapte bekymring for at russiske firmaer på denne måten skulle blokkere utvinning av gass og kontrollere felt, for slik å forhindre eksport av skifergass til EU (Kublik 2011b). Visesjef i Gazprom Aleksandr Medvedev mente imidlertid at skifergass ikke kommer til å slå an i Europa. I et intervju til tyske "Die Welt" sa han at når europeerne innser hvor skadelig utvinning av skifergass er for miljøet vil dette sette en stopper for skifergass i Europa (Newsweek Polska 16.11.2011). Rørledningen Nord Stream ble åpnet offisielt 8. november 2011. President Medvedev sa at ledningen kom til å bedre energisikkerheten til landene i EU mens Günther Oettinger understreket at rørledningen er en investering i tråd med Europas interesser (Łakoma 2011c). *"Skifergass kan forandre det europeiske markedet helt. Land som Polen som er avhengig av import av gass, kan i løpet av de nærmeste 10 årene bli energieksporører. Dette løser imidlertid ikke dagens problemer med gassforsyninger, som vi enn så lenge må løse på helt andre måter"*, sa statsministerens rådgiver Maciej Woźniak (Grzeszak 2010a). PGNiG fattet derfor en beslutning om å bygge en LNG- terminal i Świnoujście, som skal stå ferdig 1. juli 2014 noe som i stor grad vil hjelpe i diversifiseringen av gasskilder (Grzeszak 2010b). Også lovverket rundt atomkraft i Polen ble fornyet, og la dermed også grunnlaget for å kunne starte byggingen av et atomkraftverk i 2016, der den første reaktoren vil kunne være i bruk i 2020 (Taras og Turowski 2011:172). Polen var i 2011 også i ferd med å bli det landet med mest

utbygging av kullkraftverk i Europa. Inntil det ikke foreligger en garanti for at man kan utvinne billig skifergass er det derfor ikke snakk om utvikling av en storstilt gasssektor i landet (Łakoma 2011d).

4.6.3 EUs rolle i Polens energipolitikk i perioden

Europakommisjonen ble enig om å tildele 80 millioner euro til byggingen av LNG terminalen i Świnoujście, og sendte dermed positive signaler angående dette prosjektet (Gazeta Wyborcza 28.01.2009). Terminalen vil minke Polens avhengighet av Gazprom og øke konkurransen i det polske gassmarkedet. *"Konkurranse er det viktigste målet med byggingen av terminalen"*, sa sjefen for Gaz-System Jan Chadam. I tillegg vil den øke Polens energisikkerhet og tillate gasslagring. Dette vil også være økonomisk gunstig da priser på LNG har ligget 30-50 % under prisen på gass fra langtidsavtaler. Dette kan medvirke til mindre gasshandel med Gazprom eller avtaler om bedre priser på gass fra den russiske leverandøren (Kublik 2011d).

Europakommisjonen var i begynnelsen av 2011 forsiktig i uttalelser rundt utvinning av skifergass i Europa. *"Skifergass kan kun virke supplerende i gassforsyningene til Europa og kommer ikke til å overta for importen av konvensjonell gass fra Norge eller Russland"*, mente EUs energikommisær Günther Oettinger (Gazeta Wyborcza 09.03.2011). Høsten 2011 begynte imidlertid Europaparlamentet debatten omkring utvinning av skifergass. Her fryktet polske myndigheter at den franske beslutningen om å forby utvinning av skifergass kunne spille inn på EUs avgjørelse (Kublik 2011c). *"Europakommisjonen har ingen planer om å begrense letingen etter skifergass gjennom sitt regelverk, da det trolig ikke er nødvendig å endre europeiske standarder når det kommer til skifergass"*, sa energikommisær Günther Oettinger (Łakoma 2011b). Imidlertid er ikke utvinning av skifergass i Polen et felles prosjekt i EU i følge energikommisæren, noe som betyr at landet ikke vil få delfinansiering fra det nye EU- fondet for infrastruktur, Connecting Europe Facility (CEF) (Europaparlamentet 19.10.2011).

4.6.4 Tendenser siden 2007

Gasskrisen mellom Russland og Ukraina i 2009 bekreftet at Polen fortsatt i stor grad var avhengig av russisk gass. Muligheten for å importere gass fra Norge ble også liten da det

norske selskapet ansvarlig for byggingen av Skanled kunngjorde at byggingen av rørledningen var utsatt på ubestemt tid. Polen befant seg igjen i en situasjon der en forlengelse av avtalen om forsyninger av gass fra Russland var eneste mulighet. Imidlertid ble slutten av perioden preget av funnet av skifergass i Polen, og det bygget seg opp store forhåpninger om et Polen selvforsynt med gass. De mest håpefulle lekte med tanken om at Polen kunne bli en stor eksportør av gass til Europa, istedenfor en importørstat avhengig av russisk gass. Det var imidlertid mye intern uenighet mellom de politiske fraksjonene i polsk politikk om regelverk rundt mulig skifergassutvinning, og tilnærmingen kunne virke kaotisk om man ser på mediebildet i denne perioden. I tillegg fikk Polen erfare at landet ikke lenger fatter slike beslutninger i et politisk vakuum og at aktører som EU i stor grad har innflytelse over nasjonale bestemmelser. Europakommisjonen virket imidlertid positivt innstilt til skifergass i Polen og gav også støtte til byggingen av en LNG- terminal i Świnoujście, som også i stor grad vil minke Polens avhengighet av russisk gass.

5 Teoretisk rammeverk

I denne oppgaven har jeg valgt å bruke tre teorier innenfor studiet av internasjonale relasjoner til å belyse Polens energipolitikk, og landets forhold til sine partnere i energipolitikk. Jeg mener at det er vanskelig å forklare Polens energipolitikk ut ifra en enkelt teoretisk tilnærming, da en stat har mange ulike utenrikspolitiske strategier som kan overlappe, eller til og med gå på tvers av hverandre. Polens forhold til ulike energipolitiske aktører vil derfor forklares av ulike teorier. De tre teoriene jeg bruker for å analysere de fire viktigste gasspolitiske hendelsene i Polen vil settes inn i et rammeverk inspirert av Foreign Policy analyse, der disse blir analysert på tre nivåer: system-, nasjonal- og individnivå.

5.1 Realisme og forholdet til Russland

Én av teoriene som kan belyse Polens til tider realpolitiske standpunkt er den realistiske teorien, som bygger på staten som den eneste reelle aktøren i internasjonale relasjoner. Internasjonale relasjoner er her konfliktfylte og løses som regel med militærmakt i et internasjonalt anarki (Jackson & Sørensen 2007:60). Siden alle stater søker å forfølge sine egne interesser, kan man aldri stole fullt ut på andre. Samarbeid mellom stater blir av denne grunn meget begrenset, siden man er redd både for andre staters relative vinning på egen bekostning, og muligheten for avhengighet av andre stater. Realister stiller seg derfor skeptisk til om det kan utvikle seg en internasjonal politikk som kan sammenlignes med nasjonal politikk.

Waltz's (1979:88) neorealisme tar utgangspunkt i klassisk og neoklassisk realismes antagelse om at overlevelse og sikkerhet er staters viktigste mål, og at de derfor søker etter makt (Waltz 1979:113). Det er her et selvhjelps perspektiv i sikkerhetspolitisk forstand i det internasjonale systemet (Waltz 1979:91). Imidlertid er det her et hovedfokus på systemets struktur. Det er i følge neorealismen strukturer i samfunnet som påvirker handlinger, siden strukturene styrer aktørene. Waltz (1979:80) snevrer dermed inn statslederens rolle i utenrikspolitikken til valg som formes og begrenses av de internasjonale strukturene de står ovenfor. For Waltz (1979:117) fungerer de nasjonale interessene til en stat som automatiske retningslinjer for statsledere om hvordan de skal gå frem. Siden man ikke kan omgå strukturene, må det en endring i strukturen til for å kunne føre en annerledes politikk. Dette skjer gjennom endringer

i det internasjonale systemet når stormakter blir til og forsvinner, og dermed påvirker maktbalansen.

Waltz's teori som utforsket og prøvde å forklare den særskilte situasjonen verden befant seg i på dette tidspunktet var nært knyttet til den kalde krigen. Dette gjør at teorien ikke i like stor grad har forklaringskraft i dag. Etter den kalde krigen har det derfor utviklet seg flere debatter angående europeisk politikk og realismens forklaringskraft av denne (Jackson og Sørensen 2007:81). Realistene fikk imidlertid nye muligheter til å forklare europeisk politikk da NATO åpnet for å utvide østover, og ta inn tidligere medlemmer i Warszawapakten.

5.2 Liberalisme og samarbeid

Realismen forfekter at militærmakt har vært det viktigste middel for maktbruk og territoriell ekspansjon gjennom historien. I følge liberalister har dette imidlertid endret seg gjennom økt industrialisering etter 1950, samt moderniseringsprosessen som har medført flere transnasjonale relasjoner nå enn noen gang tidligere (Keohane & Nye 2012:23). Etter den kalde krigens slutt har Polen blitt medlem av NATO og EU, og samarbeid med andre stater er helt tydelig en viktig strategi i Polens utenrikspolitikk. Realismen vil derfor ikke alene kunne forklare Polens utenrikspolitikk.

Som et alternativ til realismen, vil jeg derfor også benytte meg av liberale teoriers forklaringskraft. Her har jeg valgt å fokusere på neolibérale teorier innenfor feltet internasjonale relasjoner, som kan sees som et svar på neorealismen. Neoliberalistene mener nemlig også at det finnes et anarkisk internasjonalt system, men de mener at betydningen av dette i stor grad har blitt overdrevet av realister. Selv om både neorealismen og neoliberalismen mener at staten og dens interesser er utgangspunktet i en analyse, har neoliberalistene en bredere forståelse hva disse interessene måtte være. Derfor argumenterer neoliberalister for at samarbeid kan oppstå mellom suverene, rasjonelle stater i et anarkisk system. Neoliberalismen anerkjenner derfor, i motsetning til realismen, internasjonale organisasjoner som overnasjonale organer (Jackson & Sørensen 2007:103-107).

Institusjonell liberalisme kan her belyse dette valget av strategi på en bedre måte enn neorealismen. Denne gruppen liberalister mener at internasjonale institusjoner vil lette samarbeid mellom stater, men de er enige med realistene i at mektige stater vil ikke uten

videre gi opp sin sterke posisjon selv innen internasjonale organisasjoner for samarbeid. Her blir internasjonale institusjoner sett på som i stor grad uavhengige og viktige i seg selv (Jackson og Sørensen 2007:108). I tillegg til NATO er EU et eksempel på stor grad av samarbeid som strekker seg over mange politikfelt, og institusjonelle liberalister hevder derfor at institusjoner har gjort en betydelig forskjell i Vest- Europa etter den kalde krigens slutt. Polens medlemskap i EU kan derfor sees som en utenrikspolitisk strategi som i stor grad kan forklares av liberal institusjonell teori.

En annen neoliberal teori er teorien om kompleks gjensidig avhengighet som Keohane og Nye lanserte i 1977. Dette er en liberalistisk teori som argumenterer for at en stor grad av arbeidsdeling i den internasjonale økonomien øker den gjensidige avhengigheten mellom stater og aktører i verdenssamfunnet. Keohane og Nye (2012:110) argumenterer for at nedgangen av militærmakt som politisk pressmiddel og en økning i økonomisk avhengighet gjennom internasjonale organisasjoner vil øke sannsynligheten for samarbeid mellom stater. Et land som importerer store deler av sin gass eller olje er i stor grad avhengig av en jevn tilførsel av disse varene. Et land som eksporterer gass eller olje er på sin side avhengig av å selge sine produkter til stabile importører. Selv om Russland handler som en mektig aktør på energimarkedet og kan oppfattes som en energihegemon ovenfor Polen, kan teorien om gjensidig avhengighet vise et mer nyansert bilde av forholdet mellom de europeiske statene og Russland. Denne hevder at partene er i et gjensidig avhengighetsforhold til hverandre, men i dette tilfellet kan forholdet sies å være et skjevt avhengighetsforhold (Keohane & Nye 2012:8).

5.3 Sosialkonstruktivisme og ideer

Mens neorealisme og neoliberalisme er materielle teorier og fokuserer på makt og interesser innen internasjonale relasjoner, fokuserer sosialkonstruktivisme på ideer (Wendt 1999:92). Konstruktivistenes idébaserte syn bygger på intersubjektive oppfatninger som deles av store deler av samfunnet. Ideer er mentale konstruksjoner hos individer, ett sett av særskilte oppfatninger, prinsipper og holdninger som danner grunnlaget for oppførsel og politikktutforming (Tannenwald 2005:15). Sosialkonstruktivistene mener at vi forstår verden og definerer makt og interesser ut i fra et sett med ideer (Tannenwald 2005:18). Dette kan for stater være den viktigste faktoren for hvordan de tolker internasjonale situasjoner og definerer deres nasjonale interesser.

5.3.1 Ideer

Et fundamentalt prinsipp for sosialkonstruktivister er at mennesker oppfører seg mot objekter og andre aktører basert på meningen disse har for dem (Wendt 1992:396-7). Uten ideer finnes ingen interesser, uten interesser finnes ingen meningsfylte materielle tilstander, uten materielle tilstander finnes det ingen virkelighet (Wendt 1999:139). Wendt (1999) mener at det fundamentale i samfunnet er ideer, som kan finnes som normer, regler eller institusjoner. Ideer eller sosiale konstruksjoner kan være viktige på flere måter: utgjøre identitet eller interesser, hjelpe aktører å finne felles løsninger på problemer, definere forventet oppførsel, utgjøre trusler etc. (Wendt 1999:24). Det internasjonale livets karakter defineres av de ideer og forventninger som stater har til hverandre og er en pågående prosess hvor forskjellige aktører tar på seg identiteter som blir til som følge av deres relasjoner med andre aktører, og disse er i stor grad sosiale og ikke materielle (Wendt 1999:20).

5.3.2 Identitet

Det andre prinsippet innen sosialkonstruktivisme er at meningen bak handlinger blir skapt gjennom relasjoner (Wendt 1992:403). Hvordan aktører tolker sine omgivelser, har i stor grad sammenheng med aktørens identitet som deltakere i verdenssamfunnet. Identitet kan her forstås som den kollektive selvoppfattelsen av en nasjon eller stat. Den kollektive selvoppfattelsen utvikles, omformes og endres i en kompleks interaktiv sosial prosess der kontinuitet og rystende hendelser, både endogene og eksogene, tolkes og bearbeides. Hvis det er slik identitet blir til betyr dette at interesser og preferanser tar utgangspunkt i den kollektive selvoppfattelsen som dominerer på et gitt tidspunkt (Godzimirski 2009:176).

Nasjonal identitet må nødvendigvis bestå av en kollektiv ide om hvem man selv er som nasjon, og man er avhengig av å ha noen andre å sammenligne seg med (Hopf 2002:7). Så snart man har kategorisert noen med en identitet blir denne en del av en gruppe som innehar særskilte tillagte egenskaper. Oppførsel som ellers ville være meningsløs og uforståelig blir fullt forståelig for andre om den blir satt i kontekst ved hjelp av intensjoner og motiver (Hopf 2002:6). For å danne en kollektiv identitet må man også nødvendigvis ekskludere ikke-medlemmer (Neumann 1998:399). Dette var synlig i de tre Visegrad-landene Polen, Tsjekkia og Ungarn som for å fremme sitt medlemskap i EU lagde en diskurs der de skilte seg tydelig fra Russland. De ville med dette bevise at de var europeiske stater og hørte hjemme i den europeiske sfæren (Neumann 1998:402). Selv om et kollektiv trenger å skille seg fra andre,

mener Neumann at dette ”andre” for Europa har endret seg over tid (Neumann 1996:208). Dette er mulig å se for Polen der Russland alltid har vært det ”andre” sammen med Tyskland, men der Tyskland ikke lenger opptattes som en trussel mot Polen, er oppfatningen av Russland som en trussel i aller høyeste grad tilstede også i dag.

5.4 Foreign Policy analyse

Foreign Policy analyse er en måte forskere innen internasjonale relasjoner har forsøkt å samle flere teoretiske forklaringer i en og samme analyse, for slik å kunne gi en bedre forklaring av hendelser, som ofte kan tolkes fra ulike synspunkt. Dette er fordi ulike teorier fokuserer på ulike områder. Mens realister understreker nasjonal sikkerhet gjennom militærmakt og maktbalanse, er liberalister overbevist om at liberale demokratier vil støtte fredelig internasjonalt samarbeid basert på internasjonale institusjoner (Jackson og Sørensen 2007:224). Sosialkonstruktivister undersøker på sin side betydningen av ideer og identitet i utenrikspolitikk. FPA inkluderer mål, strategier, metoder, tiltak, retningslinjer, direktiver, og avtaler som nasjonalstater benytter seg av, både i sine internasjonale relasjoner med hverandre, med internasjonale organisasjoner og med ikke-statlige aktører.

Jeg vil i denne oppgaven bruke en nivåanalyse (Waltz 1959) der jeg vil se polsk energipolitikk på tre nivåer: systemnivået der det internasjonale systemet undersøkes, nasjonalstatnivået der den nasjonale energipolitikken formes, og individnivået der tanker og ideer rundt utenrikspolitikk blir undersøkt (Jackson og Sørensen 2007:228).

5.4.1 Systemnivå

Teorier brukt på systemnivå forklarer forhold i det internasjonale systemet som påvirker stater til å følge en viss type utenrikspolitikk. Derfor må slike teorier kunne si noe om forholdene i det internasjonale systemet, for så på en troverdig måte vise en sammenheng mellom disse forholdene og staters handlinger (Jackson og Sørensen 2007:228). Realister vil på dette nivået legge stor vekt på det internasjonale systemets anarkiske karakter, hvor makt og selvhjelp vil være de viktigste faktorene. Liberalister vil derimot stresse at det anarkiske internasjonale systemet ikke kun er en trussel for alle stater, men også kan føre til samarbeid mellom stater på internasjonalt nivå, gjennom internasjonale organisasjoner og regimer. Konstruktivistene

vil på sin side hevde at det internasjonale anarkiske systemet ikke eksisterer uavhengig av menneskers tanker omkring dette.

Systemnivået sier noe om bakgrunnen for kreftene som påvirker utenrikspolitisk oppførsel, men forklarer ikke i noen særlig grad en stats valgte utenrikspolitikk. Til dette er det nødvendig å foreta en analyse av det nasjonale nivået (Jackson og Sørensen 2007:230).

5.4.2 Nasjonalt nivå

En måte å utføre en analyse på det nasjonale nivået er å undersøke forholdet mellom styresmaktene og samfunnet, for slik å se om styresmaktene er i stand til å mobilisere ressurser i samfunnet for å kunne fatte utenrikspolitiske beslutninger. Realister vil her påstå at det er styresmaktene som sitter med makten i utenrikspolitikk, og statens makt er det viktigste i en slik analyse (Jackson og Sørensen 2007:230). Liberalister mener derimot at staten er en relativt svak aktør som innretter seg etter sterke grupper i samfunnet, og disse spiller derfor en stor rolle for utformingen av utenrikspolitikk (Jackson og Sørensen 2007:232). Teorien om kompleks gjensidig avhengighet mener for eksempel at ulike saksfelt generer ulike koalisjoner, både innen stater og på tvers av stater (Keohane og Nye 1977:25). Derfor bør en utenrikspolitisk analyse fokusere på hvordan ulike grupper i samfunnet påvirker og dominerer statens interesser.

5.4.3 Individnivå

Som et siste steg i analysen vil jeg undersøke individnivået. Rasjonalitet er et problem på individnivå, siden mennesker har begrenset kapasitet til å fatte rasjonelle og velbegrunnede slutninger. Dette skyldes vår begrensede evne til å forstå og bearbeide informasjon. Alle individer skaper seg en forståelse av den fysiske og sosiale verden, som er behjelpelig i å organisere og forstå signaler fra omverdenen (George 1980:57). Det kan også tenkes at det finnes et felles mønster i oppfatninger og misoppfatninger blant individer. Dette kan blant annet føre til bias, gjennom stereotyper av fiender, eller ønsketenkning. Det innebærer at overbevisninger og innbilninger ofte er resistente ovenfor endring. På individnivå vil jeg vise at det i det polske samfunnet finnes en ide om Russland som bygger på Polens historiske erfaringer med Russland. Denne ideen er så grundig iboende i polsk nasjonal identitet at den også påvirker politiske valg i landet. En slik ide kan belyses gjennom en

sosialkonstruktivistisk tilnærming til feltet energipolitikk, som i Polens tilfelle vil virke opplysende og gi en bedre forståelse av Polens energipolitikk de siste 20 årene.

5.5 Teoriene i bruk

Diskusjonen mellom de tre analysenivåene i Foreign Policy analyse er viktig for å belyse hvordan utenrikspolitiske beslutninger blir til, og for å vise at rasjonalitet hos beslutningstakere ikke nødvendigvis er en selvfølge. Selv om det i litteraturen forventes at ledere på systemnivå eller nasjonalt nivå skal være rasjonelle (Keohane 1986:167), viser en kognitiv tilnærming av overbevisninger og trossystem på individnivå, at dette ikke alltid er tilfellet. Dette gjør at FPA gir muligheten til å utforske hva som påvirker utenrikspolitiske beslutninger fra det internasjonale systemet, helt ned til individnivå, noe som vil gi analysen stor forklaringskraft.

Selv om realismen kan forklare Polens realpolitiske syn på forholdet til Russland, kan denne teorien ikke i tilfredsstillende grad forklare fremveksten av EU- samarbeidet i Europa etter den kalde krigen. Den liberale teorien vil derfor være utfyllende i dette henseende.

Sosialkonstruktivismen forholder seg på sin side til politikk på en helt annen måte enn realismen og liberalismen, og tilfører noe helt nytt til analysen av utenrikspolitikk. Siden energipolitikk formes av mulighetene en stat har til å tilegne seg energi, vil dette trolig i stor grad styres av rollen denne staten er i stand til å spille på det internasjonale plan. Måten staten kan oppføre seg internasjonalt vil i følge neorealisme være avhengig av maktforhold mellom stater og av deres tolkning av hverandres kapabiliteter og intensjoner. Imidlertid fører strukturer som allerede er lagt i samfunnet til en stivhengighet i energipolitikken, som i dette tilfellet er Polens historiske arv og kan forklares av de tanker og ideer vi har rundt utenrikspolitikk.

Ut i fra disse observasjonene danner de tre teoretiske retningene et godt utgangspunkt for en analyse av Polens energipolitiske beslutninger, og gjør det mulig å tolke disse beslutningene fra flere ulike sider, noe som igjen kan gi større dybde og en større forståelse av den polske energipolitikken.

Modell over analysenivåene av polsk energipolitikk i oppgaven:

	Neorealisme	Neoliberalisme	Konstruktivisme
Systemnivå			
Nasjonaltivå			
Individnivå			

6 Polens ide om Russland

I dette kapittelet vil jeg peke på historiske hendelser som har ført til at Russland har blitt en viktig faktor i den polske politiske diskursen, og gjennom et litteraturstudie vise hvordan en ide om Russland som en trussel for Polens suverenitet har kommet til synet i den polske nasjonale identiteten.

6.1 Hvordan studere ideer og identitet?

Staters identitet uttrykkes gjennom nøkkelpersoner i politiske beslutningsprosesser, og disses identitet vises gjennom tekstkilder som arkiver, magasiner, aviser, memoarer og lærebøker (Jackson og Sørensen 2007:172). For å klare å finne, forstå og bruke nasjonal identitet foreslår Hopf å velge tekster som flest mulig mennesker har lest (Hopf 2002:24). For å rekonstruere nasjonal identitet må man både sette meningen av identiteten i tekstene i en større kontekst og sette de opp mot andre tekster fra samme periode. Gjennomgangen av energidebatten i Polen de siste 20 årene vil derfor kunne skissere en diskurs av nasjonal identitet og dermed ideer som påvirker polsk energipolitikk.

Siden beslutningstakerens forståelse av andre stater er avhengig av forståelsen av sin egen stat gir det mening å starte en studie av et lands oppfatning av andre stater ved å undersøke den nasjonale diskursen omkring en selv og andre land. Slike oppfatninger preges i stor grad av stereotypier og understreker forskjeller mellom ”oss” og ”de andre” (Stobiecki 2006:199).

Den sosialkonstruktivistiske teorien vil på individnivået i en FPA kunne belyse oppfatninger og ideer som måtte finnes i samfunnet. Slike tanker og ideer hos individer i samme stat kan også tenkes å ha en innflytelse på utenrikspolitiske beslutninger, da beslutninger tas av aktører som også påvirkes av disse tanker og ideer.

6.2 Vanskelig historisk fortid

Polens geografiske plassering mellom to stormakter, Tyskland og Russland, har vært et vanskelig utgangspunkt for landet (Johnsson 2011:21). Dette har gjort at Polen har blitt brukt som en naturlig gjennomfartstrasé når krigføring ble ført fra vest mot øst eller vice versa, og landet bærer derfor med seg et nasjonalt selvbilde som offer for stormaktenes spill (Gebert

2010:141). Polens utenriks- og sikkerhetspolitikk har derfor siden 1700- tallet sentrert rundt problemet med å befinne seg mellom øst og vest.

Russland har fra begynnelsen av 1700- tallet søkt å ha innflytelse over Polen, og bidro sammen med andre stormakter til Polens tre delinger mellom 1772- 1795, noe som resulterte i at Polen forsvant fra det politiske kartet fram til 1918. Dette var så dramatisk for nasjonen at det fortsatt påvirker den polske identiteten (Davies 2001:271,153). Tyskland har imidlertid også utspilt sin rolle i Polens vanskelige fortid. 23. august 1939 skrev utenriksministrene i Tyskland og Russland under på en ikke- angrepsavtale mellom de to statene, populært kalt Ribbentrop- Molotov avtalen, som senere førte til Polens ”fjerde deling” (Davies 2005:321). Tyskland angrep Polen 1.september 1939 og okkuperte det vestlige Polen, mens Sovjetunionen angrep 17. september og okkuperte Øst- Polen.

Katyń massakren og Warszawaopprøret under andre verdenskrig er også såre historiske minner for polakkene. I 1940 ble nærmere 25 000 polakker henrettet av russerne, hvorav over 4000 polske offiserer ble lagt i en massegrav i Katyń skogen (ibid:334-5). I august- oktober 1944 ble den polske Hjemmearmeen engasjert i et opprør i Warszawa mot tyskerne, det såkalte Warszawaopprøret, for å befri Warszawa fra tyskerne. Den røde armeen stoppet imidlertid ved østbredden av elven Wisła og ventet til tyskerne hadde slått ned den polske opprørsbevegelsen, og først da rykket den røde armé inn og fortsatte sin ferd vestover (ibid:354-4). Etter andre verdenskrig ble Polens skjebne avgjort på Jalta konferansen i februar 1945. Her ble Polen offisielt gjort til en Sovjetisk satellitt. Overensstemmelsen i Jalta og delingen av Europa innebar en traumatisk deling kulturelt og politisk som aldri ble akseptert i Polen.

Mens Tyskland var en viktig pådriver av Polens medlemskap i EU og har blitt en av Polens viktigste handelspartnere, og derfor ikke lenger sees som en trussel, har oppfatningen av Russland ikke endret seg.

6.3 Polens bilde av Russland

Tomasz Zarycki (2004) skriver i sin artikkel *Uses of Russia: The Role of Russia in the Modern Polish National Identity* om den polske nasjonale identitet og Polens bilde av Russland. Disse negative følelsene ovenfor Russland er ikke bare vidt delt blant polakker, men også institusjonalisert gjennom den formelle diskursen i bøker og media.

Zarycki (2004:599) finner fem ulike funksjoner av det negative bildet av Russland i Polen. For det første finner man det nyttig med et *negativt bilde av Russland når man sammenligner Polens svakhet med den europeiske*, og referer til russiske forhold hvor det står ennå verre til (Zarycki 2004:600-1). For det andre brukes *Russland som et skille for polakkene mellom vest og øst*, der polakkene er en del av vesten (Zarycki 2004:602-3). En tredje og viktigste idé i Polen, er av *Russland som en trussel* for både Polen og resten av Europa. Dette gjør at Polen er meget sensitiv ovenfor russiske forsøk på ekspansjon gjennom bruk av russisk energipolitisk makt (Zarycki 2004:607). For det fjerde er bildet av *Russland som undertrykker* viktig i polakkenes selvbilde som moralsk overordnet russerne (Zarycki 2004:613). Som den siste funksjonen av det negative bildet av Russland i Polen er tanken om *Russland som en gåte og Polen som en ekspert på å tyde denne* (Zarycki 2004:616-17).

Det negative bildet av Russland er ment å forbedre Polens selvbilde og å skape en sammenhengende nasjonal identitet tross i eksisterende ideologiske skillelinjer. I en studie av dominerende diskurs i polsk og russisk media om den ”andre” fant Levintova (2010) i stor grad tendenser som bekrefter Zaryckis konklusjoner. I polske skriftlige medier ble Sovjetunionen fremstilt som den røde plage, med ville og onde østlige eller asiatiske horder og en trussel mot europeiske verdier og sikkerhet (Levintova 2010:1343). Her ble hendelser før, under og etter andre verdenskrig karakterisert som ”en kniv i Polens rygg”, og forsterket den veletablerte tanken om Polen som offer og Russland som aggressor (ibid:1343). Slike holdninger bekreftes også i spørreundersøkelser blant polakker. I polske spørreundersøkelser fra 2001 og 2005 mener hhv 65 % og 67 % at den polsk- russiske fortiden inneholder flere episoder som splitter landene. Mer enn halvparten av de spurte mente Russland burde føle skyld for det de hadde påført Polen historisk. Sovjetunionens okkupasjon i 1939, Molotov-Ribbentrop avtalen og Katyń massakren (39 %), innføringen av stalinismen i Polen (26 %), Polens delinger (10 %), og Sovjetisk kontroll over Polens østlige områder etter andre verdenskrig (5 %) ble oftest nevnt som Polens historiske sorger (ibid:1357). Den tragiske Smolensk-ulykken i april 2010 har i nyere tid også blitt en del av denne diskursen og bidratt til en polarisering i Polen når det gjelder forholdet til Russland.

Det interessante er at selv om Polen har blitt dypt integrert i europeiske strukturer har frykten for Russland ikke minket, men blitt sterkere (Cwiek- Karpowicz 2005:1). Mens 25 % av de spurte i en undersøkelse i 1990 svarte at Russland var en trussel for Polen, hadde tallet i 1992

økt til 45 %. I 2005 sa imidlertid 67 % av de spurte at Russland var en trussel for Polen (ibid:5). Polakkene ser Russland som en trussel grunnet Russlands voksende styrke på internasjonalt nivå, takket være energiresurser og militært potensial, noe som for polakkene gjør det mer sannsynlig at Russland skal gjenopprette sin innflytelse i Sentral-Europa (ibid:7). Imidlertid svarer også flest at Tyskland og Russland er de landene Polen i størst grad burde inngå økonomisk samarbeid med (ibid:11). Det at så mange ser på Russland som en viktig økonomisk samarbeidspartner for Polen indikerer også at polakkene er pragmatiske og ser på Russland som et stort og viktig marked. Tross i de mange forskjellene mellom Russland og Polen, de ulike historiske tolkningene og motstridende geopolitiske interesser, vil Polen samarbeide med Russland. En slik positiv holdning blant befolkningen, selv om dette kun gjelder økonomisk samarbeid, kan i fremtiden ved hjelp av politikere påvirke Polens syn på Russland (ibid:12). Selv om Zarycki viser et negativt bilde, sees Russland mer pragmatisk og nyansert enn tidligere, og polakkene er i dag mindre redde for Russland enn mange andre vestlige stater er (Zarycki 2004:596).

6.4 Effekten av ideer på polsk energipolitikk

Selv om Polen ble selvstendig i 1989, forsvant ikke tanken om Russland som en trussel, og effekten av denne ideen styrer i stor grad polsk energipolitikk. Medlemskap i NATO og EU forandret noe av ideen av Russland som trussel. I utenrikspolitisk samarbeid med disse aktørene er imidlertid ideen om Russland som en trussel fortsatt tydelig i polsk retorikk, men trusselen blir i dag i større grad tolket som en trussel mot Polens energisikkerhet siden landet er avhengig av import av russisk gass. Dette førte til at alle regjeringene hadde et mål om å diversifisere energiresursene, for ikke å være avhengig av russisk gass.

Dette kan tolkes i lys av et realistisk selvhjelpsperspektiv som i følge neorealister er nødvendig siden det internasjonale systemet er et anarki. Det blir imidlertid klart at Polens holdninger ovenfor Russland slett ikke trenger å tolkes i lys av den realistiske teorien, men kun er realpolitiske holdninger basert på Polens ideer rundt Russland som den ”andre”. Derfor kan også ideen om Russland som en trussel sies å ligge bak Polens realpolitiske holdninger i sitt forhold til Russland. Om man studerer effekten av ideer i polsk politikk blir det klart at medlemskap i EU også kom som følge av en ide om Russland som ”den andre” man ønsket å distansere seg fra, og at den beste måten å gjøre dette på var å bli medlem i det europeiske identitetsfellesskapet. Slik sett var EU- medlemskap en sosialkonstruktivistisk strategi for å

minke trusselen fra Russland, ikke bare et ønske om større internasjonalt samarbeid slik neoliberalismen forfekter.

Polens politiske og historiske hendelser som er nedfelt i Polens kollektive identitet, styrer i stor grad Polens energipolitiske beslutninger. Siden dette kommer fram i Polens dilemma om hvordan man skal forholde seg energipolitisk til Russland, vil derfor ideer om Russland oppstå som et bakteppe for både nasjonal- og utenrikspolitikk (Neumann 1996:1).

7 Gasspolitiske hendelser

Store politiske endringer har foregått i Polen de siste 20 årene. Dette kommer som følge av en uventet overgang fra kommunisme til markedsliberalisme og nasjonal suverenitet. Landet har etter 1991 i stor grad vært påvirket av eksogene hendelser, siden nasjonal energipolitikk ikke skjer i et utenrikspolitisk vakuum, men i stor grad blir påvirket av utenforstående aktører. Dette ble i ennå større grad synlig etter Polens medlemskap i EU i 2004. Nasjonal energipolitikk påvirkes imidlertid også av endogene hendelser som interne kamper innad i samfunnet om hvordan framtidig politikk bør se ut. Den store graden av volatilitet i polsk partipolitikk kan derfor forklare noe av endringene i polsk energipolitikk de siste 20 årene, som har skapt kontinuitet i Polens energiavhengighet av Russland.

7.1 Fire gasspolitiske hendelser

Jeg skal avgrense analysen i oppgaven til å gjelde fire ulike energipolitiske hendelser, som jeg mener er de viktigste hendelsene i polsk gasspolitikk de siste 20 årene. Ved hjelp av Foreign Policy analyse skal jeg dele analysen av hver av disse fire hendelsene inn i tre nivåer, et systemnivå der eksogene politiske hendelser virker inn på polsk energipolitikk, et nasjonalnivå der energipolitikk påvirkes av endogene politiske hendelser, og et individnivå der ideer og nasjonal identitet påvirker energipolitikk.

Den første av de fire energipolitiske hendelsene i min analyse er gassavtalen inngått med norske GFU i 2001. Det var imidlertid uenighet mellom de to politiske leirene i Polen om hvorvidt man skulle inngå denne avtalen om kjøp av gass fra Norge, og avtalen ble brutt så snart opposisjonen tok over makten etter valget høsten 2001 (PGNiG 12.12.2001). Imidlertid manglet det infrastruktur for å frakte gass fra Norge til Polen, noe som gjorde at det ble besluttet å bygge en ny rørledning. Det skulle bygges en rørledning fra Kårstø gjennom havet og til Sverige og Danmark, denne planlagte rørledningen fikk senere navnet Skanled. Polakkene håpet så at gassen skulle fraktes gjennom en planlagt rørledning fra Danmark til Polen. Dette prosjektet ble kalt Baltic Pipe og skulle forbinde Skandinavia med Polen. Planene om å bygge ledningen ble imidlertid lagt vekk for godt i 2009, da det ble besluttet i Oslo at Skanled ikke kom til å bli bygget med det første (PGNiG 29.04.2009). Planene og politikken rundt byggingen av rørledningene er den andre hendelsen jeg skal undersøke.

Den tredje hendelsen jeg skal ta for meg er polske reaksjoner på Russlands planer om å bygge en rørledning under Østersjøen direkte til Tyskland, for slik å omgå transitland ved transport av gass til Europa. Dette innebar at rørledningen Jamal II sannsynligvis ikke kom til å bli bygget, og polske myndigheter var redd for å i fremtiden ikke lenger få leveranser av russisk gass, dersom Russland sluttet å sende gass gjennom Hviterussland og Ukraina. Tross i polske protester mot denne ledningen inngikk Russland og Tyskland en avtale om byggingen av denne høsten 2005 (Trenin 2008:20) og ledningen stod ferdig høsten 2011 (Łakoma 2011d).

Den siste hendelsen jeg vil undersøke er funnet av skifergass i Polen. Det kom frem i 2010 at Polen kunne sitte på store mengder av ukonvensjonelle gassressurser i form av skifergass, noe som satte i gang nye diskusjoner rundt landets energipolitikk og energisikkerhet (Newsweek Polska 27.01.2010). Dette er særlig interessant da dette er den første reelle muligheten Polen har opplevd de siste 20 årene til å frigjøre seg fra russiske gassressurser, noe som har vært et overordnet mål i energipolitikken for alle regjeringer siden Jerzy Buzeks statsministerperiode fra 1997 (Ministerstwo Spraw Zagranicznych 22.07.2003).

7.1.1 Gassavtale med Norge 2001

Avtalen som ble fremforhandlet av daværende statsminister Jerzy Buzek (AWS) i 1999 og inngått 3. september 2001 mellom Statoil og PGNiG var et første steg i Polens forsøk på å bli mindre avhengig av russisk gass (PGNiG 03.09.2001). Her kan man anta at en økonomisk avtale om kjøp og salg av gass mellom to land vil kunne sees i lys av en liberalistisk markedsøkonomisk teori, da dette i stor grad danner grunnlaget for dagens verdenssamfunn bygget på handel. Imidlertid er det lite som tyder på at det var et liberalistisk syn på markedsøkonomi som lå bak denne avtalen.

Systemnivå

I et realistisk perspektiv er Polen fanget av sin geopolitiske plassering mellom to stormakter, Russland og Tyskland, og polsk tenkning om landets situasjon er i stor grad preget av dette. Gassledninger ble lagt av Sovjetunionen under den kalde krigen, da sovjetisk energi ble sett på som et strategisk middel for å bygge opp Sovjetunionen og satellittstatene. Da Sovjetunionen opphørte fortsatte Russland å bruke ledningene de hadde bygget vestover, for å frakte gass til Europa. Polen befant seg nå i en vanskelig situasjon, siden landet var fullstendig avskåret fra Vesten energipolitisk, og ikke kunne stole på kontinuitet i

energiforsyninger fra Russland. Etter å ha kjent presset fra stormakten i øst ved flere anledninger opp gjennom historien, var polske myndigheter meget innstilt på å gjøre seg så lite avhengig av Russland som mulig. Da Polen i 1999 fikk medlemskap i NATO, ble den militære trusselen fra Russland betraktelig mindre. Men Russlands energipolitiske makt over Europa vokste. I en slik situasjon ble Polen mer og mer redd for en dag å befinne seg i en situasjon der Russland kunne bruke energi som pressmiddel for å få sin vilje i forholdet til Polens, og landet var villig til å ta store økonomiske kostnader for å slippe et slikt scenario.

Gassavtalen fra 2001 var et steg i denne retningen og har tydelige realpolitiske motiver. Avtalen ble forhandlet frem, men det fantes ingen mulighet for å frakte gassen fra norsk sokkel til Polen. Avtalen om gass fra Norge innebar derfor at man først ville bli nødt til å utvikle infrastruktur før man kunne frakte gassen man hadde inngått avtale om å kjøpe. Dette innebar en stor økonomisk ekstrakostnad for å frakte norsk gass til Polen, i stedet for å frakte russisk gass til Polen gjennom allerede eksisterende rørledninger. Dette indikerer en realpolitisk tenkning med nasjonal sikkerhet som viktigste mål. Imidlertid kan denne avtalen også tolkes som et forsøk på diversifisering av gasskilder i et lengre tidsperspektiv, noe polske myndigheter i liten grad hadde fått til og derfor sårt trengte, og som kan tolkes både som økonomiske og politiske mål.

Det at den polske regjeringen var villig til å inngå en avtale om gassforsyninger med Norge når det både manglet infrastruktur for å frakte den kjøpe gassen, og at det var en stor sannsynlighet for at de økonomiske kostnadene ville bli relativt mye større enn ved kjøp av gass fra Russland, er klare indikasjoner på at det lå en realpolitisk tanke bak inngåelsen av denne avtalen. Denne avtalen fra 2001 er derfor et klassisk eksempel på en realpolitisk tilnærming til utenriks- og energipolitikk. Her handler det om å være selvforsynt i så stor grad som mulig. Dersom dette ikke er mulig å gjennomføre blir det et mål å gjøre seg minst mulig avhengig av en eneste kilde slik at man alltid har muligheter for å vende seg til noen andre i tilfelle konflikter skulle oppstå. Dette vil føre til en mindre risiko for Polen, ved at landet ikke nødvendigvis er nødt til å gi etter for energipolitisk press fra en aktør som er leverandør av gass til Polen.

Nasjonalnivå

Det var på denne tiden at energisikkerhet ble inkludert i diskursen rundt nasjonal sikkerhet, noe som var tydelig i Polen gjennom fornyelsen av den nasjonale sikkerhetsplanen i 2000

(Ministerstwo Spraw Zagranicznych 22.07.2003). Her ble større egenproduksjon av gass og diversifisering av gasskilder fremmet som et nasjonalt mål, og avtalen om leveranser av norsk gass til Polen kan derfor sees som et forsøk på å nå dette målet.

Et interessant aspekt ved denne avtalen er imidlertid at den ikke hadde støtte fra begge de dominerende politiske grupperingene. Denne avtalen ble inngått på tampen av høyreregjeringens styringsperiode, og fikk stor motstand fra den postkommunistiske venstresiden. Avtalen var den avtroppende høyreregjeringens bidrag til å styrke den nasjonale sikkerheten gjennom større energisikkerhet. Den postkommunistiske venstresiden vant imidlertid valget kort tid etter at avtalen ble inngått høsten 2001, og ventet ikke lenge med å reversere avtalen som den forrige regjeringen hadde inngått. Dette ble sett på som en viktig sak for SLD som var imot avtalen fra starten, og nå kunne de vise politiske muskler siden de satt med makten. Hvorvidt dette var et politisk spill med maktutøvelse ovenfor opposisjonen som eneste intensjon, er imidlertid vanskelig å stadfeste med sikkerhet. SLD begrunnet dette med økonomiske faktorer og frykten for at Polen skulle få for mye gass siden landet hadde inngått en avtale om leveranser av gass fra Russland i 1996. Men man kan ikke utelukke at uenigheten omkring inngåelsen av denne avtalen var et resultat av politisk spill i valgkampen som foregikk høsten 2001.

Sett ut i fra reaksjoner fra den antikommunistiske høyresiden som nå befant seg i opposisjon, kan det virke plausibelt at avtalen ble brutt som en del av et politisk spill og dermed bunnet i uenigheter hos ulike politiske fraksjoner i det polske samfunnet på det tidspunktet. Høyresiden reagerte kraftig og kom med krasse uttalelser i polske medier, preget av manglende forståelse for beslutningen, med beskyldninger om den nye regjeringens motarbeidelse av målet om diversifisering av gasskilder. Det ble til og med hevdet av Piotr Naimski at statsminister Leszek Miller burde bli stilt for Riksretten siden han motarbeidet en avtale som ville styrke Polens nasjonale sikkerhet, og dermed satte denne i fare (Szczęśniak 2007). Det er imidlertid lett å la seg rive med av polsk politisk retorikk som til tider er meget kross og beskyldninger blir ofte kastet rundt uten noen særlig forankring i den reelle politiske situasjonen. Dette kan virke forsterkende på muligheten for at avtalebruddet med Statoil av den påtroppende regjeringen var et politisk trekk for å hevde seg ovenfor den avtroppende antikommunistiske regjeringen. Men det kan også delvis skyldes ulike syn mellom de to politiske sidene på hvor viktig diversifiseringen av energiresurser var for Polens energisikkerhet.

Individnivå

Imidlertid kan avtalebruddet også skyldes en ulik oppfatning mellom høyre- og venstresiden i polsk politikk av hvordan man skulle tolke Russland som en energipolitisk aktør. Dette vil dermed spille inn på de ulike politiske partienes oppfatning av hvilke tiltak som skulle iverksettes for å gjøre landet mindre avhengig av Russland som gassleverandør, og hva man var villig til å betale for å oppnå dette målet. Mens høyresiden var villig til å inngå avtaler som var dyrere enn avtaler om russisk gass, var ikke venstresiden ikke enig og handlet derfor etter sin overbevisning da de kom til makten. Dette skyldtes imidlertid ikke nødvendigvis ulike ideer i politikk, men kan også skyldes de politiske sidenes ulike oppfatning av hvor mye ideen om Russland som en trussel skulle styre landets politikk.

Oppsummering av gassavtalen med Norge i 2001

Siden det beste for å nå energiavhengighet er egenproduksjon er dette det ytterste målet innen energisikkerhet. Imidlertid er dette ikke et realistisk mål for alle stater siden energiressurser er ujevnt fordelt i verden. Derfor kan man bare bli mindre avhengig av en eksportør ved å redusere energiforbruket eller å kjøpe gass fra en annen eksportør. Kjøp av gass fra norsk sokkel er derfor en tydelig politisk motivert handling med det formål å kunne diversifisere gassleveransene til landet og gjøre seg mindre avhengig av Russland i energisammenheng.

Denne avtalen viser polske myndigheters, særlig på den politiske høyresiden, iver etter å frigjøre seg fra energiavhengighet av Russland, og setter også for alvor i gang den polske debatten om hvordan man skal gjennomføre dette. Realismen vil best kunne forklare bakgrunnen for selve avtalen, og de noe urealistiske planene om framtidig infrastruktur for å frakte norsk gass til Polen. Denne forklares av den realpolitiske frykten for politisk press fra Russland på Polen, noe polske myndigheter i stor grad vil unngå. Det er her tydelig at den antikommunistiske regjeringen tenker langsiktig, på muligheten for framtidige leveranser. Imidlertid blir avtalen offer for et politisk spill innad i landet mellom to motstående politiske leirer. Den postkommunistiske regjeringen ser ikke behovet for en slik langsiktig avtale da det ikke er sikkert at denne i det hele tatt vil la seg gjennomføre, og de store kostnadene forbundet med avtalen gjør at de ikke er enig i at dette bør være en prioritet i polsk energipolitikk. Imidlertid kan dette også skyldes uenighet mellom de politiske partiene om hvor mye ideen om Russland som trussel skal styre energipolitikken.

Dette avtalebruddet symboliserer et mislykket forsøk fra den ene politiske siden på å endre polsk energipolitikk, som ender i at kontinuiteten i landets energipolitiske realitet i form av energiavhengighet av Russland opprettholdes. Dette skyldes hovedsakelig et politisk spill mellom to motstående sider i polsk energipolitikk, og viser hvordan de interne aktørene har problemer med å komme til enighet om hva som skal være landets fremtidige mål og hvordan energipolitikken skal se ut. Dette er altså et case som klart påvirkes av endogene politiske hendelser. Bakgrunnen for avtaleinngåelsen bygger på realpolitiske antagelser om verdenssamfunnet, der selvhjelp er ytterste middel for å kunne forsvare seg selv. Dette fører også til at myndighetene blir lammet i forsøket på å diversifisere gassressurser for å sikre større energisikkerhet. Dette kan i sin tur forklares av et sosialkonstruktivistisk perspektiv, gjennom de politiske sidenes ulike oppfatning av hvor mye ideen om Russland som en trussel skulle styre landets politikk.

7.1.2 Avtalen om rørledninger fra Skandinavia

Som et ledd i forsøket på å diversifisere gassleverandører ble Polen med på et prosjekt som skulle bygge et ledningsnettverk mellom Norge, Sverige, Danmark og Polen som skulle bestå av to rørledninger. Det skulle bygges en rørledning fra Kårstø i Norge til Sverige og Danmark, herfra var det planer om å bygge ledningen Baltic Pipeline som skulle forbinde Danmark med Polen (PGNiG 03.09.2001). Selv om avtalen om kjøp av norsk gass ble kansellert i 2003 åpnet planene om byggingen av rørledningene en mulighet for fremtidige gassavtaler med Norge, med en reell mulighet for å transportere kjøpt gass. En avtale om rørledninger er i stor grad en økonomisk avtale som kan belyses av liberalistisk teori. Imidlertid vil en rørledning også ha geopolitiske konsekvenser og forbinde stater både økonomisk og politisk i et langt tidsperspektiv.

Systemnivå

På systemnivå ville en rørledning fra Skandinavia til Polen ville bety en sterkere konkurranse med gassforsyninger fra Russland og sende et klart politisk budskap til russiske myndigheter. Derfor er det riktig å se forsøkene på å bygge rørledningene Skanled og Baltic Pipeline i et realistisk perspektiv. Byggingen av disse rørledningene ville også bli meget kostbar og dermed ville gassen som kom fra Norge bli dyrere enn gass fra Russland. Det er mulig at styresmaktene håpet på at det skulle bli mindre dyrt siden dette skulle være et

samarbeidsprosjekt mellom flere land, slik en liberaløkonomisk tankegang ville kunne forfekte. Imidlertid kan det, med basis i Polens sterke ønske om å skaffe alternative gasskilder, argumenteres for at byggingen av ledningen var en ren realpolitisk beslutning for å skaffe seg alternative gassleverandører.

I tillegg til at prosjektet om å bygge nye rørledninger for å frakte norsk gass til Polen ville medføre store ekstra kostnader, var ikke byggingen av rørledningene fattet i noen av regjeringene i landene som skulle koble seg opp mot disse. Derfor var det utsikter til en lang politisk prosess omkring byggingen av rørledningene, noe som også førte til at nasjonal politikk i de andre landene involvert i prosjektet kunne spille inn og avgjøre rørledningenes fremtid. Selv om byggingen av en gassledning som bandt Polen med de skandinaviske landene ville muliggjøre framtidige avtaler om leveranser av gass fra Norge, ville en slik ledning først og fremst føre til en mindre avhengighet av russisk gass.

Siden selskapet i konsernet Skanled på daværende tidspunkt kun overveide hvorvidt gjennomstrømmingen i Skanled skulle økes fra 20 millioner kubikkmeter (mcm) daglig til 24 mcm (Gazeta Wyborcza 05.05.2008), indikerer dette at det kun fantes en mulighet for at man kunne frakte 1,5 bcm gass årlig til Polen. Dette er ikke en stor andel gass, og deltakelse i byggingen av Skanled ville derfor trolig ikke lønne seg i et økonomisk perspektiv. Byggingen av rørledningene ble også utsatt delvis grunnet Polens gassmarkeds begrensede størrelse (Bouzarovski og Konieczny 2010:14). Det ble også antydnet av danske myndigheter at de var interessert i byggingen av Baltic Pipeline for å også kunne frakte gass i motsatt retning fra Polen til Danmark, muligens polsk gass men mest sannsynlig russisk gass. Det ble imidlertid understreket av strategisk leder i PGNiG, Rafał Oleszkiewicz, at selskapet ikke ville legge til rette for slik handel (Szczęśniak 2007). Slik virker rørledningen som en politisk motivert plan, hvor polske myndigheter ikke akter å sende leveranser fra Russland gjennom ledningen som er ment å gjøre Polen mindre avhengig av russisk gass. Dette forsterker ytterligere det realistiske aspektet ved avtalen om byggingen av rørledningen. Imidlertid ble Europa rammet av den økonomiske krisen og avtalen ble lagt på is fordi det var stor usikkerhet på det europeiske gassmarkedet. Her var det tydelig forskjell i motivasjonen for byggingen av rørledningene: de skandinaviske partene var opptatt av økonomiske faktorer og fant til slutt ut at kombinasjonen av uvisshet om hvor mye gass som kom til å bli tilgjengelig på norsk sokkel i nærmeste framtid, og den økonomiske lavkonjunkturen i verdensøkonomien fra 2007, ikke gjorde prosjektet lønnsomt.

Nasjonalnivå

Forsøkene på å bygge rørledninger for å binde Skandinavia med Polen var et ledd i arbeidet med å diversifisere gassleveranser, ved å legge til rette for mulig transport fra Norge i fremtiden. Det å koble Polen med Skandinavia gjennom bygging av en rørledning var derfor et viktig mål for regjeringene 1997-2001 og 2005-2007. En avtale om bygging av en rørledning vil normalt utelukkende være av økonomisk art da slik bygging er meget kostbart og vil forbedre energihandelen mellom to eller flere land. Imidlertid er det ved bygging av gassinfrastruktur også politiske motiver siden en rørledning vil forbinde to stater i lang tid og ha stor innvirkning på det geopolitiske forholdet mellom disse partene, men også for naboland selv om disse ikke er involvert i slike avtaler. En rørledning fra Skandinavia til Polen vil sikre den polske staten en alternativ mulighet for forsyninger av gass, og dermed øke energisikkerheten i landet.

Polske myndigheter hadde trolig et håp om å oppnå en avtale i 2007 på linje med avtalen om kjøp av gass fra Norge fra 2001. Om myndighetene hadde fått realisert en lignende avtale som denne for byggingen av Skanled, kunne denne imidlertid fått samme skjebne som avtalen mellom Norge og Polen fra 2001, som ble offer for et politisk spill mellom høyreregjeringen som inngikk avtalen og den påtroppende postkommunistiske SLD regjeringen som tok over etter valget høsten 2001. Selv om denne ikke kunne blitt brukt i valgkampen høsten 2007 ville en inngåelse av en avtale gi den avtroppende regjeringen muligheten til å styre den nye regjeringens retning innen energipolitikk, ved å legge press på denne om å opprettholde avtaler inngått av foregående regjering. En manglende gjennomføring av energiavtaler inngått av PiS regjeringen kunne bli brukt som kritikk av den nye regjeringen som tok over for PiS ved valget i november 2007 for at den nye regjeringen ikke følger opp diversifiseringspolitikken som har blitt gjennomført. PiS var i sin regjeringsperiode 2005-2007 meget interessert i å diversifisere gassressurser. Dette fokuset på energisikkerhet resulterte også i opprettelsen av en spesiell enhet under det polske økonomidepartementet, som skulle forberede en sammenhengende energisikkerhetsstrategi og støtte regjeringen i arbeidet med diversifisering av energikilder. Denne enheten ble ledet av Piotr Naimski som sammen med daværende økonomiminister Piotr Woźniak, var Buzeks viktigste energirådgivere mellom 1997 og 2001 og sterke pådrivere for den norsk- polske gassavtalen fra 2001 (Godzimirski 2009:194). PiS var skeptiske til å la PO overta makten, i frykt for hva som kom til å skje med arbeidet rundt gassdiversifiseringen. Imidlertid forsikret Adam Szejnfeldt at PO skulle gå gjennom den avtroppende regjeringens energipolitikk og at den nye

regjeringen ikke skulle la seg styre av ideologiske syn, men ha en pragmatisk tilnærming til energiprojektene og fokusere på energisikkerhet og økonomi (Gazeta Wyborcza 25.10.2007).

Det kan derfor se ut til at polske politikere smått hadde begynt å innse at det har vært lite kontinuitet i polsk energipolitikk og at dette ikke gir langvarige resultater. Dette kan tyde på at polske politikere i større grad enn før er villige til å følge opp avtaler gjort av foregående regjeringer. Hvis så er tilfellet kan det føre til mindre ideologisk politisk spill rundt gassavtaler, slik det har vært hittil. Forandringen kan imidlertid forklares av en ny politisk situasjon, der den ideologiske rivaliseringen og det politiske spillet mellom post-kommunistene på den ene siden og anti-kommunistene på den andre hadde så å si forsvunnet. En slik utvikling kan dermed ha stor påvirkning på Polens fremtidige energipolitikk, siden det i stor grad er partienes ideologiske og politiske rivalisering som har ført til liten grad av kontinuitet i polsk gasspolitikk de siste 20 årene.

Individnivå

I dette tilfellet kommer det ikke til syne uenighet blant partiene om hvorvidt dette kunne bli en god investering på lang sikt og polske myndigheter var overbevist om å få til denne avtalen. For polske myndigheter var det snakk om å bli uavhengig av russisk gass og hvor mye prosjektet kom til å koste var mindre viktig. Man var dessuten innstilt på at gassen fra Skandinavia uansett ville koste mer enn den russiske gassen. Derfor kan man hevde at ideen om Russland som en trussel dannet bakgrunnen for polske myndigheter sin tilslutning til inngåelsen av avtalen om byggingen av rørledninger fra Skandinavia hos polske myndigheter. Dette kan også sees i lys av at forhandlingene om avtalen fant sted etter gasskrisen mellom Ukraina og Russland i 2006, noe som i stor grad ble sett på som en trussel mot polsk energisikkerhet og derfor preget polske myndigheters sterke ønske om å diversifisere landets gassressurser.

Oppsummering av avtalen om rørledninger fra Skandinavia

Avtalen om byggingen av rørledningen Skanled fra Norge til Danmark, for å derfra frakte norsk gass til Polen gjennom Baltic Pipeline er et ambisiøst prosjekt, med noen tydelige praktiske problemer. Denne avtalen gikk ut på at polske myndigheter ville bygge en rørledning fra Danmark til Polen, Baltic Pipeline, og først frakte dansk gass til Polen, deretter

norsk gass fra 2008, da Skanled skulle stå ferdig. Men byggingen og behovet for Baltic Pipeline avhang også av byggingen av rørledningen Skanled, som først måtte bli godkjent av regjeringene i de tre involverte landene. Firmaene som skulle kjøpe gassen satte til slutt en stopper for prosjektet da det viste seg at etterspørselen etter denne gassen var mindre enn det man hadde regnet med, blant annet grunnet den tiltagende økonomiske krisen. Kostnadene forbundet med rørledningen ville for Polen også bli høyere enn ved import av gass fra Russland gjennom eksisterende rørledninger. Det blir veldig tydelig at for Polen handlet dette prosjektet først og fremst om å frigjøre seg fra russisk gass og ikke det å inngå fordelaktige avtaler. Dette understreker også at det ikke er gassen i seg selv som er strategisk for polske myndigheter, men hvor denne gassen kommer fra som er avgjørende for hvorvidt man vil inngå avtaler eller ikke. Dette bekrefter derfor at den polske tilnærmingen til avtalen om byggingen av Skanled fra Norge og Baltic Pipeline fra Danmark i høyeste grad styres av en realistisk teoretisk tilnærming til energipolitikk. Polske myndigheter var imidlertid så innstilt på å få realisert dette prosjektet, at de også ble partnere i byggingen av Skanled fra Norge til Danmark. Det var også usikkert hvorvidt Skanled hadde kapasitet til å frakte gass til Polen, men dette ble ikke sett på som et problem, men som en mulighet for fremtidig frakt av gass fra Norge. Imidlertid ble avtalen preget av parter med ulike mål. Mens de skandinaviske partnerne la vekt på økonomiske faktorer, var det for Polen de politiske faktorene ved byggingen av ledningen som tydelig var viktigst.

Dette er i stor grad en sak som preges av eksogene faktorer. Polske myndigheter ville etter 2004 og SLDs avgang og nedgang gjerne få til en diversifisering av gass fra Skandinavia og bygging av rørledningene ville i stor grad løse dette. Innad i Polen oppstod det etter 2004 en endring i den politiske dynamikken, noe som medførte mer vilje til å gjennomføre energipolitiske avtaler, og viste initiativ til å utvikle energipolitikk i et lengre tidsperspektiv enn tidligere. Det var imidlertid eksogene faktorer polske myndigheter ikke hadde noen innflytelse over, som førte til at prosjektet ikke ble gjennomført. Det ble imidlertid i 2007 fattet å bygge en LNG- terminal i Świnoujście som vil føre til polsk diversifisering av gassforsyninger, på samme måte som en rørledning fra Norge ville ha gjort. LNG- terminalen fører i tillegg til at man geopolitisk står friere i forhold til framtidige leverandører.

7.1.3 Polske reaksjoner på avtalen om Nord Stream mellom Russland og Tyskland

Russland begynte å planlegge Nord Stream i 1999, og Polen var tidlig ute med å kritisere planene om denne ledningen (Łakoma 2005a). Polen hadde helt siden frigjøringen fra Sovjetunionen i 1989 vært meget mistenksomme ovenfor den store naboen i øst, og mente at Russland ikke kunne stoles på. Det lå hele tiden en frykt for at Russland skulle bruke energi som politisk maktmiddel. Dette skyldes det Moczuski (2010) omtaler som regionens ”geopolitiske minne” som innebærer at regionens kompliserte politiske geografi og historie har bidratt til å skape en følelse av usikkerhet og sårbarhet hos befolkningen. Polens reaksjoner på Russlands forsøk på å omgå landet som transittland er derfor ut fra et historisk perspektiv forståelige.

Systemnivå

Den nye rørledningen mellom Russland og Tyskland ble raskt oppfattet som en trussel mot Polens energisikkerhet. Polens forhold til både Russland og Tyskland ut fra nasjonale historiske traumer og erfaringer bidrar til å gi dagens politikk en historisk dimensjon. Land som har erfart Russlands og Tysklands herjinger er derfor ekstremt følsomme ovenfor det som kan tolkes som forsøk på å åpne gamle historiske sår (Godzimirski 2005:86).

En viktig faktor i denne saken er at Polen ble medlem i NATO i 1999 og dermed kunne føle seg tryggere i en utrygg geopolitisk situasjon (Dudek 2002:457). Imidlertid utvidet de sentraleuropeiske landene utover 2000- tallet oppfatningen av sikkerhetspolitikk som mer enn rent militære trusler (Godzimirski 2003:199). Polen ville derfor at NATO skulle overta dette politikkområdet siden energisikkerhet ble definert som nasjonal sikkerhet. Derfor trodde polske myndigheter at NATO på en bedre måte kunne løse Europas energipolitiske problemer (Monaghan 2007:14). Dette ville også innebære en nærmere linje til USA som er en av Polens tre sikkerhetspolitiske pilarer sammen med NATO og EU (Radosław Sikorski 13.02.2009). Slike sikkerhetspolitiske strategier viser Polens realpolitiske syn på forholdet med Russland, og den polske debatten om Nord Stream ledningen kan i stor grad belyses gjennom et realistisk ideologisk syn i utenrikspolitikk.

Polen kunne ikke innlede et samarbeid med Russland for å løse problemene de hadde med rørledningen da dette ikke var et reelt alternativ. Polakkene stolte ikke på russerne og ville ikke sette seg i en sårbar situasjon der de visste at Russland ville få overtaket sett i forhold til

politisk makt. Russland ville på sin side antageligvis ikke forhandle med Polen i denne saken. Her hadde russerne overtaket og de ville neppe høre på polske myndigheters bekymringer rundt byggingen av rørledningen, særlig siden prosjektet kom som følge av et ønske om å gjøre seg mindre avhengig av transittland, og derfor var Polens ønsker i direkte motsetning til rørledningens formål. Forhandlinger mellom partene ville ikke føre frem siden deres respektive ståsteder var helt motsatte, og begge anså prosjektet som en påvirkning på sin egen nasjonale sikkerhet.

Polen hadde på det tidspunktet Gazprom og E.On RuhrGaz signerte kontrakten om byggingen av Nord Stream også blitt fullverdig medlem i EU. Dette gjorde at polske myndigheter hadde en mulighet for å angripe denne saken fra en annen vinkel. Liberale teoretikere mener at EU har vokst frem som en viktig aktør i verdenssamfunnet og kan anses som en innflytelsesrik aktør i internasjonal politikk og som er viktig grunnet dens liberale verdier og institusjonelle samarbeid, som viser at konflikter kan forebygges med myk makt (Godzimirski 2003:204). Polen valgte derfor å gå gjennom EU for å få gjennomslag for sine bekymringer angående byggingen av rørledningen.

Etter østutvidelsen i EU i 2004 ble det større uenighet innad i EU, især i energipolitiske saker. Når vi ser på den europeiske energidebatten er det tydelig at aktører enten fokuserer mer på energiaspektet eller mer på sikkerhetsaspektet i debatten. Land som Tyskland og Polen har ulike tilnærminger og det gjør samarbeid i EU vanskelig. Tyskland er interessert i å sikre langtids energiforsyninger som det viktigste innen energisikkerhet for Europa. Polen som mener at deres nasjonale sikkerhet er i fare, vil derimot foretrekke å prioritere andre mål (Godzimirski 2009:175). I forbindelse med EUs forhold til Russland oppstod det flere grupperinger av land, som hadde ulike syn på dette. Polen og Litauen utgjorde den gruppen som i størst grad var fiendtlig innstilt til et energisamarbeid med Russland. Byggingen av Nord Stream avslørte også svakheten av EUs interne beslutningsmyndighet (Bouzarovski og Konieczny 2010:16).

I 2000 fikk det framtidige Nord Stream prosjektet TEN (Trans- European Network) status av Europakommisjonen (Godzimirski 2009:186), og ble dermed ansett som strategisk viktig for EUs energisikkerhet. Rørledningene Nord Stream og Jamal Europa, som forbinder Europa gjennom Hviterussland og Polen, var imidlertid i direkte konkurranse med hverandre, siden de skulle frakte samme gassressurser. Det var i Polens interesse å forbli et viktig transittland for russisk gass til Europa og landet var derfor for å bygge en ny rørledning, Jamal II, for slik

å få en ennå mer sentral rolle i distribusjonen av russisk gass til resten av EU. Tyskland ville også ha denne rollen og vant tilslutt kampen ved å bli enig med Russland om byggingen av rørledningen Nord Stream (Romanova 2009:139). Strategien for å unngå transitland synes dermed å være hovedargumentet for å bygge Nord Stream fra russernes side, noe som gjør prosjektet viktig økonomisk men også politisk (Godzimirski 2009:180). Det har blitt hevdet at Russland i økende grad viser vilje til å bruke energi som maktpolitisk middel og svekker EUs samhold i energipolitikk. En viktig del av den russiske energistrategien ovenfor Europa er å bruke energisamarbeid enkeltvis med de europeiske statene og på denne måten skape splittelse mellom landene i EU. Dette ble derfor også en sak som dreide seg om energisolidaritet i EU. Dette er i aller største grad synlig i avtalen om Nord Stream mellom Tyskland og Russland.

For å bedre forstå den polske strategien i utenrikspolitikk, kan man også se på EU som et forum som vil sikre Polen større tyngde i forhandlinger med ustabile stater som for eksempel Russland. Hvis Polen kan få sine interesser institusjonalisert til å gjelde for alle medlemmene i EU, vil Polen i mye større grad kunne stå i mot Russlands maktpolitiske bruk av energi. Dermed kan medlemskap i en internasjonal institusjon som EU, som i utgangspunktet vitner om en liberal tilnærming til å løse utenrikspolitiske problemer, fra Polens side være motivert av et behov for å stå sterkere imot Russland i utenrikspolitiske og energipolitiske saker, og kan sees som en realistisk strategi fra Polens side.

Polen fryktet også at Europas avhengighet av russisk gass ville bli ennå større gjennom Nord Stream ledningen, selv om flere europeiske politikere påstod at denne ville øke energisikkerheten i Europa, noe polsk media i stor grad var uenig i. Her ble det ytret bekymring for at Nord Stream i ennå større grad ville splitte Europa mellom land som har gode forbindelser med Russland, som Tyskland og Frankrike, og land som ikke har slike gode forbindelser med Russland.

Imidlertid finnes det også et syn der forholdet mellom EU og Russland preges av en gjensidig avhengighet. Her er avhengighetsforhold som skapes i handel i stor grad gjensidige, om enn ikke symmetriske. Dette innebærer at Russland også er avhengig av Europa som et stabilt marked og mottaker av russisk gass, som er viktig for å utvikle den russiske økonomien. Det verst tenkelige scenarioet for en energieksporør er å være avhengig av å selge et energiprodukt til ett eneste marked, ha liten innflytelse på avtalevilkår og oppleve store vanskeligheter i politisk samarbeid med ens største handelspartner (Fermann 2009:25).

Russland er ennå mer avhengig av å selge energi til Europa enn EU er av å importere energi fra Russland. Hele 98 % av russisk gasseksport går til det europeiske markedet, mens den russiske gassen siden 1990 kun har utgjort 6,5 % av hele EUs energiforbruk (Fermann 2009:26). Russland prøver derfor å forhindre andre eksportører i å komme inn på det europeiske markedet og dermed konkurrere med Russland, noe som vil gå imot Russlands langtidsinteresser innen økonomi, politikk og geopolittikk. Denne økningen av gassimport via Tyskland er imidlertid en del av utviklingen av EUs interne gassmarked og økning av intern EU- gasshandel (Sharples 2012:39). Et internt gassmarked innad i EU vil på sin side øke Polens muligheter for å diversifisere gassleveranser og dermed øke Polens energisikkerhet. Byggingen av Nord Stream vil også kunne minke transitlandene Ukraina og Hviterusslands mulighet til å bruke gasstransitt i sine krangler med Russland og dermed øke sikkerheten av russiske gassforsyninger til Polen (Sharples 2012:39).

Nasjonalnivå

Polens historiske fortid og geopolitiske plassering mellom to stormakter har i stor grad påvirket landets skjebne, og i nyere tid har mye av den politiske retorikken handlet om at landet ikke lar seg fange av stormaktsspill igjen. Frykten for dette er i høyest grad synlig i den polske debatten rundt byggingen av Nord Stream rørledningen. Polske myndigheter var fullt klar over at byggingen av denne ledningen kunne føre til at Polen ville miste den lille makten de til nå hadde hatt som transitland for russisk gass til Europa, og at dette ville svekke landets allerede svake forhandlingsposisjon ovenfor kjempene i øst. I tillegg fryktet polske myndigheter at dette skulle føre til at landet ville bli utestengt av det europeiske gassmarkedet, siden gassen gikk direkte til landene lenger vest i Europa. Frykten for at Russland skulle utestenge Polen fra tilgangen på gass har i stor grad vært den ledende frykten i debatten rundt denne rørledningen. Selv om Polen ikke i særlig stor grad er avhengig av gass, som kun utgjør 13 % av Polens energimiks, er dette et sårt punkt for Polen. Polen er faktisk et av de landene i EU som i minst grad er avhengig av import av gass siden landet selv produserer 1/3 av sitt gassforbruk, mens resten av gassen hovedsakelig importeres fra Russland (IEA 2011:24). Imidlertid vil gassforbruket økes på sikt grunnet EUs klimamål og økt bruk av gass i strømproduksjon. Sett i historisk perspektiv kunne avtalen tolkes som en trussel for landets energisikkerhet og dermed nasjonale sikkerhet, siden energi de seneste årene har blitt definert som ufravikelig for å kunne opprettholde den økonomiske framdriften

som nasjonal sikkerhet i større grad enn tidligere bygger på. Denne endringen har kommet av at man etter den kalde krigens slutt har innsett at økonomisk makt i stor grad har tatt over for militær makt i en verden som forbindes gjennom handel. Dette vil derfor kunne sees i lys av en liberalistisk teori, som kompleks gjensidig avhengighet. Reaksjoner fra polske politikere lot ikke vente på seg og forsvarsminister i Kaczyńskis regjering, Radosław Sikorski, uttalte at avtalen om Nord Stream mellom Russland og Tyskland har en slående likhet med Ribbentrop- Molotov avtalen av 1939 (Nowakowski og Woźniak 2005). En uttalelse som denne fra et høytstående medlem av den polske regjeringen er et godt eksempel på hvor krasse polske politikere er i sine uttalelser rundt Russland. Dette stammer selvfølgelig fra frykten for den store naboen i øst, men det ligger også en provokasjon i utsagn som denne som er ment å vise russiske myndigheter at Polen ikke lar seg overkjøre. Utsagn som dette gjør det imidlertid vanskeligere for landet å bli tatt seriøst av andre samarbeidspartnere og EU har fått merke hvor sterkt polske myndigheter er villige til å stå steilt på sitt standpunkt. Dette har også delvis bidratt til at landene i EU ikke klarte å komme til enighet i saker som omhandlet utenrikspolitikk og energipolitikk, mens det nasjonalkonservative PiS satt med regjeringmakten i Polen mellom 2005 og 2007.

Imidlertid hadde Nord Stream også innflytelse på Polens energipolitiske strategi, og PGNiG bestemte i 2006 å sette i gang bygging av en LNG- terminal i Świnoujście. Også revurderingen av de gamle forlatte planene om å bygge et atomkraftverk kan sees som en reaksjon på Nord Stream (Bouzarovski og Konieczny 2010:12). Det er også verdt å merke seg at de mer venstrevendte og liberale politiske kreftene i polsk politikk noen ganger var i mot Polens offisielle retorikk som svar på byggingen av Nord Stream. De mente myndighetene brukte unødvendig politisk energi på saken og mistet troverdigheten ved å være negative til et prosjekt innen EU. Tidligere president Aleksander Kwaśniewski kommenterte for eksempel at denne saken burde bli de- politisert og at Polen kunne sikre seg stødige energiresurser dersom landet ble med på prosjektet (Bouzarovski og Konieczny 2010:11). Dette kan tyde på at denne debatten i stor grad ble preget av PiS og ikke nødvendigvis var representativ for de polske politiske holdningene til Nord Stream.

Individnivå

Avtalen om Nord Stream viser en ulik oppfatning av Russland i Polen og i enkelte andre EU land. For de involverte partene i Nord Stream er rørledningen en økonomisk investering og

sikrer fremtidige uforstyrrede gassleveranser til Europa. Polske myndigheters stilling til Nord Stream preges derimot av ideen om Russland som en trussel. Derfor har de drevet lobbyvirksomhet for at EU heller skulle satse på et av de andre prosjektene som ikke involverer Russland, som Nabucco og White Stream. Det at EU-landene som er med i avtalen om Nord Stream gjør seg mer avhengig av russisk gass, går direkte imot Polens mål om energidiversifisering, og viser at polske myndigheter har en annen oppfatning av Russland som en energipolitisk aktør enn de andre EU-landene. Dette bekreftes av Leonard og Popescu (2007) der Polen og Litauen er de mest skeptiske landene til Russland i EU, og klassifiseres som "The New Cold Warriors".

Oppsummering av polske reaksjoner mot avtalen om Nord Stream

Polske myndigheter hadde store problemer med å godta byggingen av Nord Stream ledningen fra Russland til Tyskland, og dette er ikke uten grunn. Polen har flere ganger tidligere opplevd å bli invadert og kontrollert av Russland, og var meget skeptiske til alt russerne foretok seg som kunne tolkes som ekspansjon av russisk makt i Europa. Dette er en tydelig realpolitisk frykt for russisk ekspansjonisme. Nord Stream er også i direkte konkurranse med rørledningen Jamal II som var under planlegging, og skulle frakte ennå mer gass gjennom Polen. Rørledningen vil derfor i lys av liberalistisk teori også føre til et økonomisk tap for Polen i tapte transittinntekter, og bety at landet vil få en mindre innflytelse på gassforsyninger til Europa. Polske utsendinger til EU prøvde å påvirke EU gjennom å samle andre berørte stater, men dette førte ikke frem. Det ble i denne saken veldig tydelig at EU ikke klarer å enes om en felles energipolitikk og prosjektet fikk støtte av EU fra 2001 som et strategisk viktig TEN-prosjekt. Samtidig fikk dette prosjektet en ny ramme etter at ikke bare tyske og russiske, men også nederlandske og franske aktører kom på banen (Schmidt- Felzmann 2011:585). Dette førte til at Polen la mer vekt på et mulig energisamarbeid mellom NATO-landene, siden Polen er redd for å ikke få forsyninger av gass hvis Russland slutter å bruke Ukraina og Hviterussland som transittland. Dette kom også grunnet tvil fra Warszawa om hvorvidt EU kunne og ville støtte de sentral- og øst-europeiske statene i en eventuell konflikt med Russland. Dette viser igjen at denne saken i stor grad ble sett i et realpolitisk teoretisk perspektiv, og Polen fryktet for nasjonal sikkerhet gjennom kutt i energiforsyninger til landet. Det var heller ikke snakk om å innlede samtaler med Russland og løse problemene på denne måten, siden disse to landene hadde motstridende mål.

Byggingen av Nord Stream ledningen preges av eksogene politiske hendelser og polske myndigheter har ingen virkemidler for å kunne påvirke denne prosessen. Det utøves krasse utspill i mediene, og man prøver å gå både gjennom EU og NATO, uten å få gjennomslag for sitt syn. Rørledningen fører til at EU i større grad blir avhengig av russisk gass, strikk i strid med Polens ønsker for EUs energipolitiske framtid. Gjennom polske øyne er dette et steg i feil retning og fører til en ennå større avhengighet av russisk energi, og polske politikere er i stor grad opptatt av å se det negative i gassavtaler med Russland. Russland er imidlertid også avhengig av å selge sin gass til et stabilt marked, for å kunne opprettholde sin nasjonale sikkerhet og økonomiske utvikling. I tillegg har EU også i større grad staset på en ny linje overfor Russland med fokus på markedsliberalisering, ”unbundling” og ikke minst bygging av infrastruktur som på langsikt vil resultere i et felles europeisk gassmarked. Om EU skulle begynne å diversifisere sine gassavtaler for å slik motta mindre gass fra Russland, måtte russerne vurdert andre markeder, og energisikkerheten i EU kunne blitt betydelig mindre. Dette forsterkes bare av at de andre gasseksporterende land som Saudi- Arabia, de Nord-Afrikanske statene og Nigeria ikke er mere stabile enn Russland, med Norge som et unntak i denne rekken av land.

Waltz (1979) hevdet i sin neorealistiske teori at stater er fanget av systemer, og at statsledere kun kan velge innenfor rammene av systemene, men vil velge det som er i nasjonens interesse. Dette vil i stor grad stemme for Polens tilfelle om man ser byggingen av Nord Stream fra polske myndigheters oppfatning. Imidlertid kan man sette Waltz argument i tvil: dersom man i en samarbeidssituasjon man har gått i inn i frivillig, som er tilfellet i Polens EU-medlemskap, er for "blindet" av sitt negative forhold til Russland til å bidra til et styrket og samlet EU, kan man hevde at polske myndigheter ikke lenger velger det som er i nasjonens interesse. På denne måten kan heller ikke den liberalistiske teorien på tilstrekkelig måte forklare Polens holdninger til Nord Stream. Det er tydelig at Polen vektlegger Waltz' realistiske oppfatning av at makt er viktigst, også i energipolitikk, mens andre EU-land har større forståelse for gjensidig avhengighet og den stabiliserende effekten av økonomisk samarbeid, innebefattet at de ser energipolitikk som økonomisk politikk heller enn sikkerhetspolitikk slik jeg har antydnet tidligere.

Det er tegn som tyder på at polakkene fortsatt er redd for at den vonde historien kan gjenta seg, tross de store endringene i den internasjonale situasjonen (Cwiek- Karpowicz 2005:9). Polske beslutningstakere velger slik mediediskursen viser, å anta at russiske myndigheter har

en skjult agenda, hvis de er i tvil om Russlands hensikter. Det at Polen ikke har blitt hørt i byggingen av Nord Stream kan tolkes av polakkene som en underkjennelse av Polen som ekspert på Russland, og forsterke mistroen ovenfor Russland og på samme tid EUs vilje til å hjelpe Polen. Dette er også en bekreftelse for polakkene om at når det gjelder strategiske ressurser er det muligens ikke rom for solidaritet innen EU. Russland trenger på sin side ingen mellommann for å inngå avtaler med EU, og inngår bilaterale energiavtaler med medlemmer i EU. Slik prøver Russland å splitte EUs energipolitiske samarbeid, og underkjenner Polen som en viktig aktør både som mellommann i EUs relasjoner med Russland og som transittland for russisk gass til EU.

7.1.4 Funn av skifergass i Polen

I 2010 kom det frem at Polen kunne ha store ukonvensjonelle gassressurser i form av skifergass (Ministerstwo Gospodarki 09.09.2010). Dette var et drømmescenario for polske myndigheter som i alle år hadde vært avhengig av russisk gass. Dette var en mulighet for Polen til å innfri sine mål om å øke egenproduksjonen av gass, som sammen med energibesparende tiltak skulle gjøre landet mindre avhengig av gassimport og dermed øke energisikkerheten i landet, i tråd med målene utarbeidet i EPP2030 (EPP 2009:11).

Systemnivå

Nyheten om at Polen kunne ha forholdsvis store reserver av skifergass satte i gang en voldsom debatt og entusiasme for å få utvunnet denne gassen. Det ble snakket om Polen som det nye Norge og man begynte å drømme om at landet snart kunne bli en stor eksportør av gass til Europa, istedenfor en importørstat avhengig av russisk gass. De mest optimistiske anslagene mente Polen kunne ha så mye som 5,7 tcm noe som kunne sikre landets gassbehov i mange år framover, andre anslag mente at Polen kunne ha 1,5- 3 tcm gass, eller mindre (Ministerstwo Gospodarki 09.09.2010). Det var imidlertid meget usikkert hvor mye skifergass som fantes i Polen, i tillegg til det ikke var sikkert om man skulle klare å utvinne denne gassen. Det lå en teknologisk utfordring i at utenlandske firmaer hadde teknologien for å utvinne gass fra skiferstein. Derfor måtte man lyse ut konsesjoner om prøveboringer der alle selskaper som ville kunne søke om disse. Dette skapte imidlertid en bekymring for at russiske selskaper skulle få tilgang til den polske skifergassen. Her er det et tydelig innslag av en liberalistisk tilnærming til utvinning av skifergassen ved at man lyser ut konsesjoner for å gi

alle tilgang på boring etter gassen, slik blant andre EUs markedsregler krever. Dette ble imidlertid ikke gjennomført uten motvilje fra den polske regjeringen, men i mangel på teknologien så den seg nødt til å søke hjelp hos erfarne utenlandske firmaer. Derfor er det mulig å argumentere at det var like mye en realistisk tilnærming som lå bak strategien om å dele ut konsesjoner for gassboring. Bekymringer ytret i media fra polske politikere om at russiske selskaper skulle få tilgang til gassen bekreftet også en sterk tilstedeværelse av realpolitisk tenkning, og alle russiske forsøk på å involvere seg i skifergassutvinning i Polen ble sett som en mulig fiendtlig handling. Dette bekrefter at det ikke kun var økonomiske interesser som opptok polske myndigheter i denne saken (Kublik 2011b).

Russland var også redd for at det skulle komme en ny stor gasseksportør i Europa og utkonkurrere gass fra Russland. Medvedev uttalte imidlertid at skifergass ikke kom til å slå an i Europa, når ettervirkningene av slik utvinning ble avklart (Newsweek Polska 16.11.2011). Det var også bekymring for at EU skulle blande seg inn i saken, og frata polske myndigheter muligheten til å benytte seg av sine skifergassressurser. Den franske regjeringen hadde allerede forbudt prøveboringer på grunnlag av manglende informasjon om langtidsvirkningene av skifergassutvinning på miljøet, og polakkene var redde for at dette ville påvirke beslutninger i EU. Politikere fra PiS var derfor skeptiske både ovenfor Russland og EU, og fryktet EU skulle komme på banen og dirigere hva polske myndigheter kan og ikke kan gjøre i skifergassaken (Kublik 2011c). Polen hadde allerede opplevd at Europakommisjonen hadde tatt side med Russland og Tyskland i byggingen av Nord Stream, og var redde for at dette kunne skje igjen. Imidlertid var Europakommisjonen positiv til en mulig utvinning av skifergass i Polen og EUs energikommisær, Günther Oettinger, uttalte at han ikke trodde nye regler måtte til for at Polen skulle sette i gang prøveboringer. EU var imidlertid heller ikke overbevist om at skifergass kom til å overta for konvensjonell gass i Europa (Łakoma 2011b).

Nasjonalnivå

PGNiG var under stort press fra polske politikere, og leting etter skifergass ble oppfattet som viktig for landets energisikkerhet. Dersom det skulle vise seg at det er økonomisk lønnsomt å utvinne disse reservene ville Polen kunne redusere importen fra Russland (Łakoma 2011a). Tross i stor glede var det mange hindringer som stod mellom polske myndigheter og skifergassutvinning. For det første måtte man først prøvebore etter skifergass for å se om

denne i det hele tatt fantes. Man kunne heller ikke vite hvor mye skifergass som fantes før man startet fullskala boring etter skifergass.

Det var også forbundet stor uvisshet rundt metoden for å utvinne skifergass, som kunne ha store følger for miljøet. Metoden for å utvinne gass fra skiferstein krever store mengder vann og det var bekymring for at grunnvannet kunne bli forurenset. Det ville også gå hardt utover nærmiljøet der boringer ville bli satt i gang. Det ble nevnt jordskjelv som følge av sprengninger, gass i det lokale vannet, ødeleggelse på hus som følge av store skjelv, og generell ødeleggelse av nærmiljøet som følge av storskalautvinning av skifergass (Gazeta Wyborcza 27.06.2011). Uttalelser i medier viser at polske politikere fryktet at miljøhensyn derfor skulle stoppe landets fremtidige utvinning av skifergass. Man koblet derfor Miljødepartementet inn i debatten, og det ble understreket at man ikke skulle la noen stoppe boringer etter skifergass i Polen. Også frykt for at det skulle komme frem krav eller klager på bakgrunn av miljøhensyn, som var skalkeskjul for politiske motiver mot polsk gassproduksjon, var tydelig i mediedebatten. Dette viser at polske myndigheter ikke hadde sluppet frykten for at aktører med en agenda om å stoppe polsk gassutvinning skulle stå i veien for en utvikling av en mulig skifergassutvinning i stor skala. Dette kan tolkes i retning av realistisk teoretisk tankegang om enn en noe paranoid utgave av dette (Kobyłański 2011). Imidlertid er den polske miljølobbyen så å si ikke-eksiterende og gir liten grunn til bekymring i denne sammenheng.

Det ble også uttrykket bekymringer omkring de praktiske hensyn ved en mulig gassutvinning i stor skala. Det ble påpekt at det i Polen var en lite utviklet infrastruktur for slik utvinning og det var heller ikke planlagt noen slik utvikling i kommunene der utvinning kan bli aktuelt. Det største problemet ved skifergassutvinning er å utvikle et transportnettverk for å frakte denne gassen rundt i landet. Dagens ledningsnettverk er laget for å frakte 14 bcm gass årlig som er Polens årlige gassbehov. Spesialister mener derimot at ved utvinning av skifergass kan man produsere 30-40 bcm årlig (Turowski 2012:136). Det ble foreslått at staten skulle tre inn her siden kommunene ikke hadde nok ekspertise til å råde over så viktige spørsmål som kunne påvirke nasjonal energisikkerhet, siden mangelen på infrastruktur kunne sinke eller i verste fall stå i veien for en utvikling av skifergassutvinning i Polen. Hvis EU får gjennom sine krav om TPA (third-party access) til Jamal ledningen, noe Russland ikke har vært villig til å gå med på, vil man kunne frakte noe av gassen gjennom denne rørledningen, om denne har ledig kapasitet (IEA 2011:103). Imidlertid er det behov for å kunne frakte store mengder gass, og

bygging av rørledninger vil kreves. Dette i sin tur er kostbart og tar lang tid å ferdigstilles. Det er også en mulighet å eksportere gassen gjennom LNG terminalen i Świnoujście som skal stå ferdig 2014 (Turowski 2012:137). Denne gassen trenger dermed også et marked for eksport og det er i dag mest sannsynlig at slik eksport vil gå til Visegradlandene Tsjekkia og Ungarn, selv om Hviterussland og Ukraina kan også bli eksportmarkeder for polsk skifergass på sikt (Turowski 2012:137). Slike observasjoner i polske medier viser at myndighetene hadde et pragmatisk økonomisk syn på en mulig framtidig gasshandel og at dette kunne bli en god inntektskilde for Polen.

Det ble også politiske diskusjoner rundt det polske regelverket og hvorvidt dette var tilpasset storskala utvinning. Det ble foreslått endringer i regelverket som skulle sikre fordelaktige løsninger for den polske staten, da politikere i PiS fryktet at det skulle bli vanskelig å endre reglene senere, og at den polske staten skulle være utsatt uten et slikt regelverk på plass. Imidlertid var regjeringspolitikere fra PO skeptiske til å utvikle et nytt lovverk på en tid man ikke visste hvordan denne situasjonen ville utvikle seg i framtiden, og om det i det hele tatt ville være lønnsomt å utvinne gassen. Dessuten var det faktorer som man ikke kunne forutse på det gitte tidspunktet, som gasspriser på verdensmarkedet i fremtiden, som også ville spille en avgjørende rolle for hvorvidt det ville være lønnsomt å utvinne skifergass i Polen. Det ble derfor understreket at det å sette høye skatter på produksjon av slik gass kunne komme til å sette hele prosjektet i fare, siden selskaper ikke ville investere i prosjekter som kunne vise seg å bli lite lønnsomme. PiS' ønske om å fastsette et regelverk kan tolkes i lys av realistisk teori og bunner i bekymring for nasjonal sikkerhet og energisikkerhet, siden man ikke vet hva som skjer i framtiden, vil man prøve å beskytte seg mot dette på forhånd, for slik å ikke bli utnyttet. PO hadde derimot en mer liberaløkonomisk holdning til denne saken. Det at de politiske fløyene ikke var enige i denne saken viser også at det ikke fantes en nasjonal konsensus i denne saken, men at mange aktører hadde interesser i skifergassutvinningen, og ville påvirke landets energipolitikk for å best forsvare disse (Kublik 2011b).

Det er mulig å anta at en storskala produksjon av skifergass i Polen vil gi en langt billigere gass enn den man kjøper i dag gjennom langtids- og spotavtaler. Siden gass produserer halvparten så mye klimautslipp som kull, vil økt bruk av gass til generering av elektrisitet langt på vei hjelpe Polen med å innfri EUs krav om 20 % mindre klimagassutslipp sammenlignet med 1990, slik EUs 20- 20- 20 har satt seg som mål. I tillegg er det å bygge gasskraftverk to ganger så billig som kullkraftverk og fire ganger billigere enn atomkraftverk

(Taras og Turowski 2011:166). Dette vil imidlertid kunne true kullprodusenters posisjon siden kull i dag spiller en dominerende rolle i Polens energimiks.

Om slik produksjon er stor og prisene på det internasjonale energimarkedet er høye vil dette øke gassens konkurransevne som energikilde og føre med seg gode inntekter for Polen. Siden beslutningen om å bygge atomkraftverk i Polen i stor grad ble tatt for å kunne innfri EUs klimapolitiske mål, kan en storskala utvinning av skifergass ha stor innvirkning på fremtidig bygging av atomkraftverk i Polen. Skulle slik utvinning ikke begynne før om 8-10 år vil det imidlertid trolig bli bygget et atomkraftverk, men det andre planlagte atomkraftverket vil nok ikke settes i gang. Dette kan også i sin tur føre til en mindre utvikling av det andre satsningsområdet i EPP 2030 som er fornybar energi (Taras og Turowski 2011:171).

Individnivå

Funn av skifergass i Polen kan i stor grad endre Polens energipolitiske situasjon. Dette er en stor mulighet for Polen til å bli mindre avhengig av russisk gass, og det er stor optimisme til at dette kan endre det skjeve gjensidige avhengighetsforholdet mellom Russland og Polen. Det antydes også at Polen kan få en større energipolitisk makt og en sterkere forhandlingsmakt med både Russland og EU, dersom landet blir en energieksportør. Dette kan dermed være den politiske faktoren som endrer Polens ide om Russland, siden dette vil sette Polen inn i en ny geopolitisk situasjon og gjøre landet til en gassprodusent og ikke en gassimportør. Imidlertid er det mange usikkerhetsmomenter her og verken utvinning av skifergass eller en endring i ideen om Russland i Polen er noe som vil skje før om minimum 5-10 år.

Oppsummering av funnet av skifergass i Polen

Polske politikere viser i denne debatten at de på ingen måte har sluppet det realpolitiske synet på den russiske staten, og frykten for at Russland er tydelig til stedet. En slik realpolitisk reaksjon er imidlertid ikke uventet da det er veldig tydelig at energi og energisikkerhet defineres som del av nasjonal sikkerhet i det 21. århundret. Dette er en stor mulighet for Polen til å bli uavhengig av russisk gass, noe de har etterstrebet de siste 20 årene, men ikke klart å få til. Ved siden av dette vil utvikling av en storstilt gassproduksjon i landet føre til at Polen vil kunne bli en eksportør av gass til resten av Europa. Dette vil gi landet et stort økonomisk løft

og kunne bli en stor inntektskilde for den polske staten. Imidlertid er det ikke stort fokus på dette i den politiske debatten som stort sett dreier seg om reguleringer, og mulige hindringer som kan stoppe gasseventyret før det har startet. Selv om optimismen ikke lar seg skjule og drømmescenarier for fremtiden blir tegnet opp, er det frykten for at noen skal komme og ødelegge som overskygger den politiske debatten. Dette må forstås i lys av Polens historie, og landets plassering mellom to tidligere rivaliserende stormakter Tyskland og Russland, som har ført til at Polen ofte har vært offer for disse to statenes stormaktspolitikk. Ettersom det ikke ville være i Russlands interesse å få en gasseksporterende stat som var situert mellom Russland og Vest-Europa, er denne bekymringen ikke grunnløs. Noe som heller ikke kan sies å være overraskende er polske politikeres triumferende tone ovenfor Russland i denne saken. Polen kan her oppfattes som redd for hva russerne vil finne på for å prøve å stoppe Polens gasseventyr på den ene siden, og som den triumferende parten som endelig kan få overtaket på undertrykkeren, på den andre siden.

Funnet av skifergass i Polen kan bli en stor mulighet for Polen til å forandre sin energipolitiske fremtid, men også sin geopolitiske og økonomiske fremtid. Storskalautvinning av skifergass kan også på sikt erstatte kull som Polens viktigste energikilde, og dermed bli et viktig bidrag i Polens forsøk på å møte EUs miljøkrav. Dette kan også på lengre sikt endre Polens nasjonale identitet og Polens negative ide om Russland ved at Polen blir selvforsynt med gass og muligens en eksportør og derfor ikke lenger avhengig av russisk gass.

Imidlertid er ikke dette en sak uten politiske problemer. Selv om begge partikonstellasjonene gjerne vil ha skifergassutvinning i Polen, er det tydelig uenighet om hvordan man best skal gå frem. Det er imidlertid vanskelig å si om dette er et politisk spill mellom de to sidene i polsk politikk eller om dette er reelle uenigheter som kan sette hele prosjektet i fare.

Dette caset blir i stor grad påvirket av endogene hendelser, og polske myndigheter styrer dette gasseventyret. Imidlertid er man i overkant bekymret for mulig påvirkning fra eksogene aktører, selv om det tilsynelatende er liten grunn til slik bekymring. Selv om EU har gitt blandede uttrykk i forhold til skifergassutvinning og miljørelaterte problemer knyttet til slik utvinning. Situasjonen preges etter min mening av polske myndigheters innstilling om at dette er for godt til å være sant. Dette kan tillegges den polske nasjonale identiteten som ser på Polen som et offer for stormaktspolitikk. Denne identiteten står etter min oppfatning i veien for en konstruktiv debatt i denne saken, noe som kan resultere i at Polen vil lide i saken rundt skifergassutvinningen. Imidlertid vil ikke dette være grunnet eksogene aktører slik historien

tidligere har vist, men Polens egen frykt vil kunne stå i veien for en nasjonal utvikling. Slik vil endogene aktører selv hindre landet i å oppnå det som sees som best mulig for en nasjon i en gitt situasjon (Waltz 1979), selv om dette er i landets interesse og et overordnet mål.

7.2 Sluttcommentar

Det er tydelig at det i Polen har utviklet seg neoliberalistiske holdninger til internasjonalt samarbeid gjennom medlemskap i ulike internasjonale organisasjoner, men den realpolitiske ideen om selvhjelp er også ytterst synlig i Polens retorikk og forhold til Russland. Selvhjelp som et sikkerhetssystem utvikles gjennom syklisk interaksjon der hver aktør oppfører seg på en måte som kan virke truende for den andre, og dermed skapes en forventning om at den andre parten ikke er til å stole på. Dersom den andre aktøren er truende eller ikke til å stole på blir selvet tvunget til å speile slik oppførsel ovenfor den andre (Wendt 1992:406). Wendt (1992) mener at sikkerhetsdilemmaer ikke oppstår grunnet anarki slik realismen forfekter, men at identitet og interesser oppstår i den alltid pågående kollektive meningen vi leser ut av relasjonelle situasjoner (Wendt 1992:407). Noen stater er mer aggressive enn andre og tvinger dermed frem konkurrerende maktpolitikk. Dersom fiendtlig oppførsel kommer som resultat av tidligere interaksjon, er den en respons på tillært identitet og kan dermed endres av fremtidig sosial interaksjon (Wendt 1992:409). En selvvalgt endring av rollemønster avhenger av at det finnes en grunn til å tenke rundt seg selv på en ny måte. Dette vil inntreffe som følge av en ny sosial situasjon som behøver en ny måte å tenke rundt seg selv på, og at de negative kostnadene ved en slik endring i roller ikke overgår de positive vinningene (Wendt 1992:419).

NATO- og EU- medlemskap har tilsynelatende ikke skapt en tilstrekkelig ny sosial situasjon i Polen for å endre polske myndigheters syn på Russland som en trussel. Dette skyldes trolig det at energipolitikk har blitt "sikkerhetisert" og dermed blitt viktig for nasjonal overlevelse. EUs manglende evne til å enes i energipolitikk har også sådd tvil i Polen om hvorvidt EU vil hjelpe Polen i en energipolitisk krise. Dette har gitt seg utslag i Polens sterke fokus på diversifisering av energikilder, gjennom inngåelse av avtaler om gassleveranser fra blant andre Norge og bygging av gassledninger fra Skandinavia til Polen. Det kommer også tilsyne i uenighetene mellom Polen og andre EU- land som Tyskland i saken om byggingen av Nord Stream. Det gjenstår å se om skifergassutvinning i Polen kan bli det spådde eventyret som kan skape en tilstrekkelig ny sosial situasjon i Polen til at landet kan endre sitt syn på seg selv i

verdenssamfunnet og på denne måten endre Polens ide om Russland som trussel og som den ”andre”.

Jeg har i dette kapitlet analysert de fire gasspolitiske hendelsene gjennom bruk av tre teorier innen studiet av internasjonale relasjoner og studert de på tre ulike nivåer, system- nasjonal- og individnivå. I neste kapittel skal jeg sette oppsummeringene av hvert case inn i en større sammenheng for å slik kunne forklare polsk energipolitikk i årene 1991- 2011.

8 Konklusjon

Jeg har i denne oppgaven satt fokus på Polens gasspolitiske diskurs og praksiser mellom 1991- 2011. Som kilder har jeg brukt de største polske avisene, offisielle dokumenter og uttalelser fra sentrale politikere og eksperter. Siden Polen var min case, gjorde jeg en within-case analyse av de fire gasspolitiske hendelsene som jeg mener i størst grad har preget Polens gasspolitikk i denne perioden. For å belyse disse hendelsene benyttet jeg meg av forklaringskraften til tre ulike teorier innen internasjonale relasjoner: neorealismen, neoliberalismen og sosialkonstruktivismen. Disse teoriene ble valgt fordi de på en god og utfyllende måte belyser Polens ulike energipolitiske forhold til ulike energipolitiske aktører. Analysen ble gjennomført som en Foreign Policy analyse der jeg delte hver hendelse inn i tre nivåer, system- nasjonal- og individnivå, og analyserte hendelsene separat på hvert nivå for slik å få en bredere forståelse av hver hendelse. Mens jeg på system- og nasjonalt nivå benyttet meg av forklaringskraften til neorealismen og neoliberalismen, introduserte jeg på individnivå en sosialkonstruktivistisk teori som forklaringsfaktor i polsk energipolitikk. På dette nivået så jeg på ideen om Russland som en energipolitisk aktør og som en trussel for Polens suverenitet som er nedfelt i individenes mentalitet og kommer til syne i den energipolitiske diskursen og påvirker energipolitiske praksiser.

8.1 Polsk energipolitisk fortolkning

Polsk energipolitikk preges av kontinuitet på den ene siden og endring på den andre. Kontinuiteten ligger i at Polen er avhengig av russisk gass, og i ideen om Russland som en trussel for polsk sikkerhet som er iboende i den polske nasjonale identiteten. Endringen ligger i Polens politiske situasjon, som i stor grad har vært preget av ustabile regjeringer og politisk fragmentering. Eksogene faktorer som medlemskap i NATO og i EU som Polen har valgt for å nærme seg Europa, har begge i stor grad vært med på å endre den politiske realiteten i landet.

Siden energipolitikk ikke skjer i et internasjonalt politisk vakuum har eksterne aktører på systemnivå som Russland og EU stor innflytelse på polsk energipolitikk. Gjennom det polske medlemskapet i EU er EUs rammeverk blitt en del av Polens politiske realitet, noe som i dette tilfellet gjør EU til både en ekstern men også en intern aktør. Polen må i stor grad føye seg

etter forskrifter og pålegg fra EU, selv innen energipolitikk, et felt som i dag berører nasjonal sikkerhet. EU- medlemskapet har imidlertid også gitt Polen en utvidet makt i forhandlinger med Russland, siden Polen- Russland relasjoner i stor grad har blitt innlemmet inn i EU. Selv om EU kan styrke Polens makt i forhandlinger med Russland, har Russlands beslutninger og energipolitiske makt likevel stor innvirkning på Polens energipolitikk. Dette skyldes til dels det faktum at EU ikke har klart å enes om en felles energipolitikk, noe Russland utnytter gjennom å inngå bilaterale energiavtaler med medlemslandene istedenfor å gå gjennom EU samlet. Et godt eksempel på dette er byggingen av rørledningen Nord Stream mellom Russland og Tyskland. Derfor prøver Polen iherdig å gjøre seg mindre avhengig av Russland som eksportør. Dette gjøres gjennom forsøk på å få til gassavtaler med andre eksportører, bygging av nye rørledninger og planer om bygging av LNG- terminal og atomkraftverk.

Interne aktører på nasjonalt nivå er polske politiske partier, som er de viktigste aktører i utforming av nasjonale interesser. Disse klarer imidlertid ikke å enes om en felles linje i polsk energipolitikk. Dette fører til at prosjekter settes i fare og blir forsømt ved overtagelse av regjeringsmakten av nye partier. En viktig faktor her er den store volatiliteten i partivalg blant polske velgere som førte til at ingen partier ble gjenvalgt i noen av valgene fra 1991 til 2005, og at regjeringsmakten falt til partier på den høyre politiske og den venstre politiske siden annen hver gang. I valget 2007 ble ett høyreorientert nasjonalkonservativt parti imidlertid erstattet med et annet høyreorientert liberalt parti, og en ny tendens gjorde seg dermed synlig i polsk politikk. Dette partiet ble også det første som ble gjenvalgt ved parlamentsvalget i 2011. Dette kan tyde på at det danner seg en ny tendens innen den polske partipolitikken, noe som kan føre til mer kontinuitet i framtiden i polsk energipolitikk.

8.2 Teoretisk fortolkning

Polens energipolitikk kan både tolkes som realpolitisk og liberalistisk, og avhenger av hvilke faktorer man legger til grunn for begrunnelsen. Realpolitikken kommer meget tydelig frem i Polens holdninger ovenfor Russland. Den eneste måten å forstå den sterke polske realpolitiske retorikken blant medier og politikere i energipolitiske saker er i en historisk sammenheng. Imidlertid har landet etter frigjøringen fra Sovjetunionen i 1989 valgt en europeisk linje der samarbeid og medlemskap i NATO og EU har vært store milepeler for landet. En slik samarbeidsvillig innstilling til europeisk felles politikk, kan tolkes ut i fra en liberalistisk tilnærming. Polske myndigheter har imidlertid også prøvd å bruke sitt EU- medlemskap for å

sikre en politisk støtte for å stå sterkere ovenfor Russland, noe som indikerer en realpolitisk tilnærming til EU som sikkerhetsstrategi.

Energipolitikk dannes grunnet interesser og ideer til ulike grupper og krefter i nasjonal politikk. I Polen er det en frykt for Russland og en ide om Russland som en mulig trussel, som former polakkenes verdensbilde. Dette bygger på historisk erfaring, som har satt sitt preg på dagens nasjonale identitet i Polen og kan tolkes ut i fra en sosialkonstruktivistisk teori. Likevel er ikke denne ideen like sterk i alle politiske konstellasjoner og det er tydelig at trusselen Russland vurderes ulikt av ulike regjeringer og politiske partier. Endringer i den politiske situasjonen i Polen vil derfor føre til endringer i energipolitikk. Det er i dette henseende interessant å påpeke at Neumann (1996) ville vise at russisk identitet i stor grad preges av forholdet mellom Russland og Europa, og at russisk politisk utvikling preges av hvordan Europa velger å definere seg i forhold til Russland (1996:2). Neumann mener dermed at Russland ikke kun er et "andre" for Europa, men at også Europa danner et "andre" for Russland. Slik sett kan Polens negative bilde av Russland i seg selv føre til det negative bildet Russland i sin tur skaper av Polen, og kan være med på å forverre den politiske situasjonen mellom landene.

8.3 Analytisk tolkning

De første årene etter rundebordsforhandlingene var det ikke så mange motstridende identiteter i polsk energipolitikk og det var politisk enighet mellom de to sidene at det viktigste i polsk utenrikspolitikk er å distansere seg fra Russland som ble sett på som "den andre". På begynnelsen av 1990- tallet hadde Polen heller ingen reell mulighet til å diversifisere energiresursene sine fra Russland. Da diskursen rundt energi endret seg på slutten av 1990- tallet og energipolitikk ble "sikkerhetisert" ble det mye mer fokus på energi og behovet for diversifisering av kilder. Siden Polens import av gass hovedsakelig kom fra Russland er det mulig å forstå diversifisering som et mål for å bli mindre avhengig av Russland.

De tydeligste forsøkene på å diversifisere sine gassressurser og slik bli mindre avhengig av russisk gass var avtalen fra 2001 om leveranser av gass fra Norge, byggingen av en rørledning om skulle forbinde Norge med Polen og en endelig beslutning om å bygge en LNG terminal. Der avtalen om gassforsyninger fra Norge ble offer for uenigheter mellom politiske partier, og reversert av den påtroppende regjeringen, ble avgjørelsen om å ikke bygge en rørledning fra

Norge til Polen i stor grad påvirket av eksogene aktører og hendelser, som aktører i de tre andre involverte landene, norske gassreserver og den økonomiske krisen i Europa i 2007. Det var mange faktorer som skapte usikkerhet rundt byggingen av disse ledningene, og man visste ikke hvor store mengder gass som kunne bli eksportert til Polen gjennom ledningen fra Norge. Dette gjorde at man ikke visste om prosjektet kom til å bli økonomisk lønnsomt. Polen har også vært en sterk pådriver for en felles europeisk energipolitikk, og det å bygge en felles rørledning i EU, som den lenge planlagte Nabuccoledningen. Polske myndigheter var derfor kritiske til russiske myndigheters valg om å bygge rørledningen Nord Stream gjennom Østersjøen for på denne måten å unngå transitlandene. Polske myndigheter gikk sterkt ut og kritiserte russiske myndigheter for å bruke gass som et politisk maktmiddel og byggingen av Nord Stream for å splitte EU, selv om dette var en strategi for at Russland kunne bli mindre avhengig av transitland.

Polens kritikk av Tyskland for å ha inngått denne avtalen uten å engasjere andre medlemsland, og av EU for å gjøre Nord Stream til et TEN-E prosjekt var begrunnet i Polens frykt for at Russland skulle bruke ledningen som et politisk maktmiddel, både ovenfor Polen og Europa. Imidlertid gikk polske myndigheter selv inn for å redusere andelen russisk gass på det polske markedet ved å inngå leverandøravtaler med andre land, uten at dette alltid var av økonomiske hensyn. Polens diversifiseringsforsøk kan derfor i stor grad tolkes som politisk motiverte.

Vi ser dermed at polsk energipolitikk preges av eksogene hendelser og ikke skjer i et politisk vakuum. EU har vært den største påvirkningen på polsk energipolitikk og har grunnet innføringen av sine klimamål i større grad gjort Polen opptatt av å diversifisere sine ressurser siden dette vil øke gassforbruket ytterligere i tillegg til økningen i forventet forbruk i framtiden. Imidlertid preges den nasjonale energipolitikken i stor grad av uenighet mellom de politiske sidene i polsk politikk, samt politisk ideologisk retorikk. Dette har uten tvil i stor grad bidratt til at Polen fortsatt er avhengig av russisk gass, 20 år etter løsrivelsen fra Sovjetunionen.

Det mulige funnet av skifergass i Polen er den endogene hendelsen som Polen i stor grad kan styre selv, og landet har med dette muligheten til å snu sin energipolitiske situasjon på en meget positiv måte. Denne hendelsen preges imidlertid av stor frykt for eksogene faktorer, som innflytelse fra Russland, andre europeiske stater som er negativt innstilt til skifergassutvinning, og EU. Slik analysen viser førte politisk spill og ulike politiske

oppfatninger av Polens nasjonale interesser til at Polens eneste reelle mulighet til å diversifisere sine gassressurser gjennom avtalen med Norge i 2001 ble brutt.

Skifergasseventyret står nå for tur, og de politiske partienes evne til å bli enige i denne saken kan avgjøre hvorvidt dette prosjektet blir gjennomført, eller om det forblir et eventyr. EUs energisamarbeid kan resultere i utviklingen av et felles gassmarked, som kan bøte på usikkerheten bilaterale gassavtaler med Russland har ført til innad i EU. Dette vil redusere sårbarheten til hver enkelt importørstat og øke sikkerheten i gassforsyninger til landene i regionen. Dette vil tillate Polen å kjøpe gass av nabolandene i EU om landet skulle ha behov for dette, og på lang sikt kan dette føre til at Polen kan selge gass fra den planlagte LNG terminalen videre eller til og med selge egenprodusert gass om skifergass skulle vise seg å bli en stor energikilde for Polen (Sharples 2012:40-1). Utviklingen av LNG import i Polen vil i seg selv øke Polens energisikkerhet ved å minske Polens avhengighet av Russland. En eventuell utvikling av storskala skifergassutvinning vil også øke Polens energisikkerhet og kan endre landets rolle i Sentral- Europa, fra å være en importør til å bli en regional gasseksportør (Sharples 2012:41). Hovedspørsmålet for Polens energiframtid er hvorvidt skifergass vil overta for eller kun supplere import av gass fra Russland (Sharples 2012:42).

Register

Litteraturliste

Andersen, S. og Sitter, N. (2009). "Ch.3: The European Union Gas Market: Different Integration and Fuzzy Liberalization", i *Political Economy of Energy in Europe*, Fermann, Gunnar (red.) (2009), Berliner Wisswnschafts- Verlag, Berlin

Bielecki, J. og Łakoma, A. (2004). „Większa szansa na drugą nitkę Jamału”. I: *Rzeczpospolita* 15. desember, URL: <http://archiwum.rp.pl/artukul/519636.html> [hentet 27.07.2012]

Biuro Bezpieczeństwa Narodowego (BBN) (2009), *Analiza nt. oceny działań na rzecz bezpieczeństwa energetycznego państwa w obszarze gazu ziemnego realizowanych przez struktury administracji rządowej RP i spółki energetyczne*, November 2009, Warszawa.

Bodio, M. (2009) *Polityka energetyczna w stosunkach między Unią Europejską a Fedreacją Rosyjską w latach 2000-2008*. Katedra Europeistyki Wydział Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa

Bohun, M. (2006). "Oblicz obsesji- negatywny obraz Rosji w myśli polskiej" i *Katalog wzajemnych uprzedzeń Polaków i Rosjan*, de Lazari, A. (red.). Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa.

Bouzanovski, S. og Konieczny, M. (2010). „Landscapes of Paradox: Public Discourses and Policies in Poland,s Relationship With the Nord Stream Pipeline”. *Geopolitics*. 15:1 s.1-21.

Budzanowski, M. (2009). "EU and Trade-offs between Energy Security, Competitiveness and Climate Change" i *Energy Security and Climate Change, Double Challenges for Policymakers*, Gradziuk og Wyciszkievicz (red.), The Polish Institute of International Affairs. Warsaw

Brymann, A. (2004). *Social Research Methods*, Oxford University Press

Buzan, B. Wæver, O. Wilde, J. (1998). *Security: a new framework for analysis*. Lynn Rienner Publisher Inc. Colorado.

Claes, D.H (2009). "Ch.2: EU Energy Security Between Internal Market and Foreign Policy", i *Political Economy of Energy in Europe*, Fermann, Gunnar (red.) (2009), Berliner Wisswnschafts- Verlag, Berlin

Cohen, A. (2006). *The North European Gas Pipeline Project Threatens Europe's Energy Security*, The Heritage Foundation, nr. 1980 26.10.2006, Washington DC. URL: <http://www.policyarchive.org/handle/10207/bitstreams/11892.pdf>, [hentet 08.06.2012]

Cwiek- Karpowicz, J. (2005). *Public opinion on fears and hopes related to Russia and Germany*. Instytut Spraw Publicznych.

Davies, N. (2001). *Heart of Europe. The Past in Poland's Present*. Oxford University Press, Oxford.

Davies, N. (2005). *God's Playground A History of Poland: Volume II: 1795 to the Present*. Oxford University Press. Oxford.

Dudek, A. (2005). *Pierwsze lata III Rzeczypospolitej 1989-2001*. Arkana Historii. Kraków.

Ekonomia24 (25.10.2011). „Więcej PGNiG w Norwegii”. I: Ekonomia24. URL: <http://www.ekonomia24.pl/artykul/739173-Wiecej-PGNiG-w-Norwegii.html>, [hentet 12.06.2012]

Energy Strategy of Russia for the period up to 2030 (2009). Ministry of Energy of the Russian Federation, 13. November 2009. URL: http://www.energystrategy.ru/projects/docs/ES-2030_%28Eng%29.pdf [hentet 24.10.2012]

EPP 3020- Polityka energetyczna Polski do 2030 roku (2009), Ministerstwo Gospodarki. Warszawa. URL: <http://www.mg.gov.pl/files/upload/8134/Polityka%20energetyczna%20ost.pdf> [hentet 27.08.2012]

Europakomisjonen (2000). *EU- Russia Energy Dialog*, URL: http://ec.europa.eu/energy/international/russia/dialogue/dialogue_en.htm [hentet 23.10.2012]

Europaparlamentet (19.10.2011). *Oettinger: gaz łupkowy w Polsce nie będzie finansowany przez UE*. URL:

http://europarlament.pap.pl/palio/html.run? Instance=cms_ep.pap.pl& PageID=1& menuId=17& nrDep=29039& CheckSum=-1812055197, [hentet 12.06.2012]

Europaparlamentet og Europarådet (15.07.2003). DIRECTIVE 2003/55/EC of the European Parliament and of the Council. *Official Journal of the European Union*.

Fermann, G. (2009). "Ch.1: Introduction: Dynamic Frontiers of Energy Security", i *Political Economy of Energy in Europe*, Fermann, Gunnar (red.) (2009), Berliner Wissenschafts-Verlag, Berlin

Gadomski, W.(2006). „Najlepsze bezpieczeństwo daje rynek”, I: *Gazeta Wyborcza* 02. august. URL: http://www.energetyka-w-ue.cire.pl/pokaz-pdf%252Fpliki%252F2%252Fnajlepsze_rynek.pdf, [hentet 10.06.2012]

Gazeta Wyborcza (05.01.2001). *Gudzowaty, Aleksander. Bartimpex. Ruhrgas*. URL: <http://pieniadze.gazeta.pl/Gospodarka/1,122003,147849.html> [hentet 20.07.2012]

Gazeta Wyborcza (29.06.2005). *Polski protest przeciw gazociągowi przez Bałtyk z Rosji do Niemiec*. URL: <http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114873,2793809.html> [hentet 27.07.2012]

Gazeta Wyborcza (09.03.2006). *Komisja Europejska ma pomysł na wspólną unijną politykę energetyczną*, URL: <http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114873,3201495.html>, [hentet 10.06.2012]

Gazeta Wyborcza (25.10.2007). *PO przejrzy projekty energetyczne odchodzącej ekipy*. URL: <http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114873,4612103.html> [hentet 29.06.2012]

Gazeta Wyborcza (02.11.2007). *Rosja wyklucza drugą nitkę gazociągu jamalskiego*, URL: <http://wyborcza.biz/biznes/1,101562,4634248.html>, [hentet 10.06.2012]

Gazeta Wyborcza (05.05.2008). *PGNiG: Rosną koszty budowy gazociągu Skanled*. URL: <http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114873,5182060.html> [hentet 29.06.2012]

Gazeta Wyborcza (08.09.2008). "PB": *Mniej Statoila w gazociągu Skanled*. URL: <http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114873,5669733.html> [hentet 29.06.2012]

Gazeta Wyborcza (28.01.2009). *Dofinansowanie Skanled i terminala LNG w Świnoujściu może przyspieszyć projekty*. URL: <http://wyborcza.biz/biznes/1,101562,6211510.html> [hentet 29.06.2012]

Gazeta Wyborcza (09.03.2011). *KE ostrożnie o wydobywaniu gazu łupkowego w Europie*. URL: http://wyborcza.biz/biznes/1,101562,9227181,KE_ostroznie_o_wydobywaniu_gazu_lupkowego_w_Europie.html, [hentet 07.06.2012]

Gazeta Wyborcza (29.03.2011). *Tusk: poszukiwanie w Polsce surowców powinno być priorytetem*. URL: http://wyborcza.biz/biznes/1,101562,9338071,Tusk_poszukiwanie_w_Polsce_surowco_w_powinno_byc_priorytetem.html [hentet 07.06.2012]

Gazeta Wyborcza (27.06.2011). *"Economist": Polska może mieć największe złoża gazu w Europie*. URL: http://wyborcza.biz/biznes/1,100896,9850544,_Economist_Polska_moze_miec_najwieksze_zloza_gazu.html [hentet 03.08.2012]

Gebert, K. (2010). "7: Poland since 1989: muddling through wall to wall". I: *Central and Southeast European Politics since 1989*, Ramet Sabrina (red.). Cambridge University Press. Cambridge.

Geoland.pl (22.09.1999). ENERGIA XVIII - Prywatyzacja polskiej energetyki, cz. 2 *Połączyliśmy Wschód z Zachodem*, URL: http://www.geoland.pl/dodatki/energia_xviii/artukul_08.html, [hentet 04.06.2012]

George, A. (1980). *Bridging the Gap: Theory and Practice in Foreign Policy*. Washington, DC: United States Institute of Peace.

Gerring, J. (2007). *Case Study Research. Principles and Practices*. Cambridge University Press.

Godzimirski, J. (2003). "EU og Sentral- og Øst- Europa: Nye muligheter eller nye murer?" i *En annerledes supermakt? Sikkerhets- og forsvarspolitikken i EU*, Rieker og Ulriksen (red.) (2003). NUPI. Oslo.

Godzimirski J. (2005). "Fattige slektninger og nye allierte", i *Hva nå USA og Europa?* John Kristen Skogan (red.) (2005). Gyldendal. Oslo.

Godzimirski, J. (2009). "Energy Security and the Politics of Identity", i *Political Economy of Energy in Europe* Fermann G. (red.). Berliner Wissenschafts-Verlag. Berlin.

Grzeszak, A. (2010a). „Czy gaz z łupków da nam wolność?” I: *Polityka* 24. mai. URL: <http://www.polityka.pl/rynek/gospodarka/1505890,1,czy-gaz-z-lupkow-da-nam-wolnosc.read?backTo=http://www.polityka.pl/rynek/gospodarka/1506908,1,gry-gazowe--polska-druga-norwegia.read&print=true#ixzz1OhOoi4LT>, [hentet 07.06.2012]

Grzeszak, A. (2010b). "Bujanie w obłokach (gazu)". I: *Polityka* 06. juli. URL: <http://www.polityka.pl/rynek/gospodarka/1506908,1,gry-gazowe--polska-druga-norwegia.read?backTo=http://www.polityka.pl/nauka/natura/1514328,1,nadzieje-na-lupkowe-bogactwo.read&print=true#ixzz1OhOZHUi> [hentet 06.06.2012]

Hellevik, O. (2002): *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*. Oslo: Universitetsforlaget

Holm-Hansen, J. (2008), "Kap 18: Polen", i *Politikk i Europa. Partier, regjeringsmakt, styreform* Knut Heidar, Einar Berntzen, Elisabeth Bakke (red.) (2008). Oslo. Universitetsforlaget.

Hopf, T. (2002). *Social Construction of International Politics, Identities and Foreign Policies, Moscow 1955 & 1999*, Cornell University Press. Ithaca.

IEA (2011) [Energy Policies of IEA Countries - Poland - 2011 Review](#)

Jackson, R. og Sørensen, G.(2007). *Introduction to International Relations. Theories and Approaches*. Oxford University Press.

Johnsson, P.(2011). *Polen i historien*. Carlsson Bokforlag, Stockholm.

Keohane, R. og Nye, J.(2012). *Power and Interdependence*. Pearson Education. Canada

Kobyłański, M. (2011). „Nie jesteśmy gotowi na wydobycie gazu z łupków”. I: *Rzeczpospolita* 06. juli. URL: <http://www.rp.pl/artukul/9158,684084-Prawo-nie-dostosowane-do-gazu-lupkowego-.html>, [hentet 08.06.2012]

Kowalski, J. (2011). „PGNiG w politycznej grze Platformy”, I: *Nasz Dziennik* 25. mai. URL: <http://www.naszdziennik.pl/index.php?dat=20110525&typ=my&id=my01.txt>, [hentet 04.06.2012]

Kublik, A. (2001a). „Polsko-norweski kontrakt gazowy podpisany”. I: *Gazeta Wyborcza* 03. september, URL: <http://wyborcza.pl/1,76842,417697.html> [hentet 20.07.2012]

Kublik, A. (2001b). „Gudzowaty pisze, Kaczmarek zawiesza”. I: *Gazeta Wyborcza* 08. desember, URL: <http://wyborcza.biz/biznes/1,101562,597128.html> [hentet 20.07.2012]

Kublik, A. (2002a). „Rezygnacja z bezpośrednich dostaw gazu z Norwegii zwiększy koszty dywersyfikacji”. I: *Gazeta Wyborcza* 28. september, URL: <http://wyborcza.pl/1,75248,1037777.html> [hentet 20.07.2012]

Kublik, A. (2002b). „Gaz z Norwegii - mniej i przez gazociąg Ruhrgasu i Bartimpex'u”. I: *Gazeta Wyborcza* 15. oktober, URL: <http://wyborcza.pl/1,75248,1067441.html> [hentet 20.07.2012]

Kublik, A. (2003). „Norwegian gas came to nothing”. I: *Gazeta Wyborcza* 03. desember, URL: http://www.en.pgnig.pl/cp/press/905_1209.htm [hentet 07.06.2012]

Kublik, A. (2006). „Bezpieczeństwo energetyczne: cenzura raportu?” I: *Gazeta Wyborcza* 03. august, URL: <http://wyborcza.pl/1,75248,3524653.html> [hentet 10.06.2012]

Kublik, A. (2009). „Miedwiediew o Nord Stream: koszty polityczne też są ważne”. I: *Gazeta Wyborcza* 26. november. URL: http://wyborcza.biz/biznes/1,101562,7296015,Miedwiediew_o_Nord_Stream_koszty_polityczne_tez_sa.html, [hentet 07.06.2012]

Kublik, A. (2010a). „Gaz łupkowy: Premier wyznacza mission impossible”. I: *Gazeta Wyborcza* 13. juni. URL: http://wyborcza.biz/biznes/1,101562,8008959,Gaz_lupkowy_Premier_wyznacza_mission_impossible.html, [07.06.2012]

Kublik, A. (2010b). „Gazprom chce wyłączyć Polskę z gazowego rynku Unii Europejskiej”. I: *Gazeta Wyborcza* 02. september. URL:

[http://wyborcza.biz/biznes/1,101562,8330205,Gazprom chce wylaczyc Polske z gazowego rynku Unii.html](http://wyborcza.biz/biznes/1,101562,8330205,Gazprom_chce_wylaczyc_Polske_z_gazowego_ryнку_Unii.html), [hentet 08.06.2012]

Kublik, A. (2010c). „Polska koniem trojańskim Gazpromu w UE?” I: *Gazeta Wyborcza* 05. september. URL:

[http://wyborcza.biz/biznes/1,101562,8339075,Polska koniem trojanskim Gazpromu w UE.html](http://wyborcza.biz/biznes/1,101562,8339075,Polska_koniem_trojanskim_Gazpromu_w_UE.html), [hentet 08.06.2012]

Kublik, A. (2011a). „PiS chce opłat od gazu z łupków”. I: *Gazeta Wyborcza* 24. mai. URL:

[http://wyborcza.biz/biznes/1,101562,9651160,PiS chce opłat od gazu z lupkow.html](http://wyborcza.biz/biznes/1,101562,9651160,PiS_chce_oplat_od_gazu_z_lupkow.html)

[hentet 07.06.2012]

Kublik, A. (2011b). „Rosjanie nie zablokują gazu łupkowego, przejmując koncesje”. I:

Gazeta Wyborcza 23. september. URL:

[http://wyborcza.biz/biznes/1,101562,10339172,Rosjanie nie zablokuja gazu lupkowego p rzejmujac.html](http://wyborcza.biz/biznes/1,101562,10339172,Rosjanie_nie_zablokuja_gazu_lupkowego_p_rzejmujac.html), [hentet 10.06.2012]

Kublik, A. (2011c). „Europarlament zaczyna debatę o gazie łupkowym”. I: *Gazeta Wyborcza* 05. oktober. URL:

[http://wyborcza.biz/biznes/1,101562,10409911,Europarlament zaczyna debate o gazie lupkowym.html](http://wyborcza.biz/biznes/1,101562,10409911,Europarlament_zaczyna_debate_o_gazie_lupkowym.html), [hentet 06.06.2012]

Kublik, A. (2011d). „Komisja Europejska wsparła budowę gazoportu w Świnoujściu”. I: *Gazeta Wyborcza* 08. oktober. URL:

[http://wyborcza.biz/biznes/1,101562,10431652,Komisja Europejska wsparla budowe gazoportu w Swinoujściu.html](http://wyborcza.biz/biznes/1,101562,10431652,Komisja_Europejska_wsparla_budowe_gazoportu_w_Swinoujściu.html), [hentet 06.06.2012]

Łakoma, A. (2005a). „Rosyjskie marzenie może się spełnić”. I: *Rzeczpospolita* 19. april.

URL: <http://archiwum.rp.pl/arttykul/542038.html> [hentet 27.07.2012]

Łakoma, A. (2005b). „Czas na zróżnicowanie dostaw”. I: *Rzeczpospolita* 24. august.

URL: <http://archiwum.rp.pl/arttykul/565465.html> [hentet 27.07.2012]

Łakoma, A. (2011a). „Nowa szansa gazowa Polski”. I: *Rzeczpospolita* 28. juni. URL:

<http://www.ekonomia24.pl/arttykul/706159,680043-W-rejonie-Kutna-moze-byc-100-mld-m-szesc--gazu.html> [hentet 08.06.2012]

Łakoma, A. (2011b). „Bruksela nie uderzy w łupki”. I: *Ekonomia24* 11. oktober. URL: <http://www.ekonomia24.pl/arttykul/731051-Bruksela-nie-uderzy-w-lupki.html>, [hentet 12.06.2012]

Łakoma, A. (2011c). „Nord Stream otwarty”. I: *Ekonomia24* 08. november. URL: <http://www.ekonomia24.pl/arttykul/748784-Nord-Stream-otwarty.html> [hentet 12.06.2012]

Łakoma, A. (2011d). „Energetyka wyda miliardy na bloki węglowe”. I: *Ekonomia24* 26. november. URL: <http://www.ekonomia24.pl/arttykul/760499-Energetyka-wyda-miliardy-na-bloki-weglowe.html>, [hentet 12.06.2012]

Leonard M. og Popescu N. (2007). *A Power Audit of EU- Russia Relations*. Policy Paper. European Council on Foreign Relations. efcu.eu. London

Levintova, E. (2010). Good Neighbors?: “Dominant Narratives about the ”Other” in Contemporary Polish and Russian Newspapers”, *Europe- Asia Studies*, 62:8, s.1339- 1361

Lisboatraktaten (2008). *Artikkel 194*. URL: <http://www.lisbon-treaty.org/wcm/the-lisbon-treaty/treaty-on-the-functioning-of-the-european-union-and-comments/part-3-union-policies-and-internal-actions/title-xxi-energy/485-article-194.html> [hentet 23.10.2012]

Mersey, R. (2001). *Changing the Face of Poland’s Energy for the European Union*. Pulborough. Talleyrand Books.

Migalski, M. (2006). „2: Polskie ugrupowania parlamentarne na tle didy lewica- prawica”, i *Polski system partyjny*, Marek Migalski, Waldemar Wojtasik, Marek Mazur (red.) (2006). Warszawa. Wydawnictwo Naukowe PWN.

Ministerstwo Gospodarki (30.05.2006). Konferencja ”*Bezpieczeństwo energetyczne Polski a polityka energetyczna Unii Europejskiej*”, URL: <http://www.mg.gov.pl/Wiadomosci/Archiwum/Rok+2006/konferencja+bezpieczenstwo.htm>, [hentet 10.06.2012]

Ministerstwo Gospodarki (14.12.2007). *Bezpieczeństwo Energetyczne Unii Europejskiej*. URL:

<http://www.mg.gov.pl/Wiadomosci/Archiwum/Rok+2007/Bezpieczenstwo+Energetyczne+U+nii+Europejskiej.htm> [hentet 22.10.2012]

Ministerstwo Gospodarki (10.11.2009). *OCENA REALIZACJI POLITYKI ENERGETYCZNEJ OD 2005 ROKU*, Warszawa, 10 november 2009. URL:

<http://www.mg.gov.pl/NR/rdonlyres/5474D2C2-2306-42B0-B15A-7D3E4E61D1D8/58925/Ocenapoprzedniejpolitykienergetycznejost1.pdf> [hentet 25.07.2012]

Ministerstwo Gospodarki (09.09.2010). *Wicepremier Pawlak w Krynicy o gazie łupkowym*.

URL: <http://www.mg.gov.pl/node/11520> [hentet 26.07.2012]

Ministerstwo Gospodarki (29.10.2010a). *Protokół o wniesieniu zmian do Porozumienia między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Federacji Rosyjskiej o budowie systemu gazociągów dla tranzytu rosyjskiego gazu przez terytorium Rzeczypospolitej Polskiej i dostawach rosyjskiego gazu do Rzeczypospolitej Polskiej z 25 sierpnia 1993 r.* URL:

<http://www.mg.gov.pl/files/upload/11861/1993.pdf> [hentet 25.07.2012]

Ministerstwo Gospodarki (29.10.2010b). *Polsko-rosyjskie porozumienie ws. dostaw gazu podpisane*. URL: <http://www.mg.gov.pl/node/11838> [hentet 25.07.2012]

Ministerstwo Spraw Zagranicznych (22.07.2003). *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego*.

URL: <http://www.msz.gov.pl/Strategia,Bezpieczenstwa,Narodowego,RP,162.html> [hentet 04.06.2012]

Moczulski, L. (2010). *Geopolityka. Potęga w czasie przestrzeżeni*. Bellona. Warszawa.

Monaghan, A. (2007). *Russia and the Security of Europe's Energy Supplies: Security in Diversity?* Conflict Studies Research Centre, Defense Academy of the United Kingdom, Swindon, England.

Neumann, I. (1996). *Russia and the Idea of Europe. A Study in Identity and International Relations*. Routledge. London.

Neumann, I. (1998). "European Identity, EU Expansion, and the Integration/Exclusion Nexus". *Alternatives; Global, Local, Political*, vol. 23, nr.3 s.397-416

Newsweek Polska (27.01.2010). *Polska może mieć złoża gazu nawet na 200 lat*. URL: <http://biznes.newsweek.pl/polska-moze-miec-zloza-gazu-nawet-na-200-lat,52625,1,1.html> [hentet 12.07.2012]

Newsweek Polska (16.11.2011). *Wiceszef Gazpromu: Gaz łupkowy się nie upowszechni*. URL: <http://swiat.newsweek.pl/wiceszef-gazpromu--gaz-lupkowy-sie-nie-upowszechni,84548,1,1.html>, [hentet 12.06.2012]

Nowakowski, J.M. og Woźniak, P.(2005). „Gazowe okrażenie Polsk”. I: *Wprost* nr.27. URL: <http://www.wprost.pl/ar/78242/Gazowe-okrazenie-Polski/?O=78242&pg=4>, [hentet 08.06.2012]

Parzymies, S. (2001). „8: Orientacja europejska w Polskiej polityce bezpieczeństwa”. I: *Polska polityka bezpieczeństwa 1989-2000*, Kuźniara Romana (red.). Wydawnictwo Naukowe "Scholar". Warszawa.

PGNiG (23.01.2001). *Informacja w sprawie dostaw gazu norweskiego do Polski*. URL: <http://www.pgnig.pl/pgnig/com/arch/arch2001?r%2Cnews%2CpageNumber=2&r%2Cnews%2CdateTo=&r%2Cnews%2CdateFrom=&r%2Cnews%2CnewsId=3027> [hentet 26.07.2012]

PGNiG (23.03.2001). *Baltic Pipe*. URL: <http://www.pgnig.pl/pgnig/com/arch/arch2001?r%2Cnews%2CpageNumber=2&r%2Cnews%2CdateTo=&r%2Cnews%2CdateFrom=&r%2Cnews%2CnewsId=3025> [hentet 26.07.2012]

PGNiG (03.09.2001). *Gaz Z Norwegii*. URL: <http://www.pgnig.pl/pgnig/com/arch/arch2001?r%2Cnews%2CpageNumber=1&r%2Cnews%2CdateTo=&r%2Cnews%2CdateFrom=&r%2Cnews%2CnewsId=3017> [hentet 26.07.2012]

PGNiG (12.12.2001). *Nowy Zarząd PGNiG S.A.* URL: <http://www.pgnig.pl/pgnig/com/arch/arch2001?r%2Cnews%2CpageNumber=0&r%2Cnews%2CdateTo=&r%2Cnews%2CdateFrom=&r%2Cnews%2CnewsId=3015> [hentet 26.07.2012]

- PGNiG (21.10.2002). *Spotkanie w sprawie dostaw norweskiego gazu do Polski*. URL: <http://www.pgnig.pl/pgnig/com/arch/arch2002?r%2Cnews%2CpageNumber=0&r%2Cnews%2CdateTo=&r%2Cnews%2CdateFrom=&r%2Cnews%2CnewsId=3002> [hentet 26.07.2012]
- PGNiG (18.11.2006). *PGNiG zawarło kontrakt na dostawy gazu od stycznia 2007 roku*. URL: <http://www.pgnig.pl/pgnig/com/arch/arch2006?r%2Cnews%2CpageNumber=1&r%2Cnews%2CdateTo=&r%2Cnews%2CdateFrom=&r%2Cnews%2CnewsId=2743> [hentet 26.07.2012]
- PGNiG (29.03.2007). *PGNiG powołuje spółkę do budowy terminalu LNG w Świnoujściu*. URL: <http://www.pgnig.pl/pgnig/com/arch/info/?r.news.newsId=7765> [hentet 26.07.2012]
- PGNiG (15.11.2007). *PGNiG SA, GAZ - SYSTEM S.A. oraz Energinet.dk podpisują umowę o współpracy*. URL: <http://www.pgnig.pl/pgnig/com/arch/info?r%2Cnews%2CpageNumber=0&r%2Cnews%2CdateTo=&r%2Cnews%2CdateFrom=&r%2Cnews%2CnewsId=8160> [hentet 26.07.2012]
- PGNiG (29.04.2009). *Komentarz do decyzji o zawieszeniu realizacji projektu Skanled*. URL: <http://www.pgnig.pl/pgnig/com/arch/15005?r%2Cnews%2CpageNumber=4&r%2Cnews%2CdateTo=&r%2Cnews%2CdateFrom=&r%2Cnews%2CnewsId=8362> [hentet 26.07.2012]
- Poussenkova, N.(2010). “The Global Expansion of Russia’s Energy Giants”, *Journal of International Affairs* Vol. 63, No. 2, 2010 s.103-124.
- Prontera, A. (2009). “Energy Policy: Concepts, Actors, Instruments and Recent Developments”. *World Political Science Review*, 5(1): 1-30.
- Reeves, C. (2010). “Reopening the Wounds of History? The Foreign Policy of the “Fourth” Polish Republic”, *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, 26:4, s.518-541
- Rey, B. (2002a). *Last developments on Polish gas market and adjustments to gas directive*, Workshop on the Internal Market for Gas for the Candidate Countries, 7. November 2002
- Rey, B. (2002b). *Polish policy regarding security of gas supply*. Workshop on the Internal Market for Gas for the Candidate Countries, 8. November 2002

Rey, B. (2005). *Policy and Strategy of Sustainable Development for Central and Eastern European Countries until 2030*. Deputy Director Energy Security Department, 22-23 November 2005, Warszawa

Romanova, T. (2009) "Ch.5: The Political Economy of EU- Russian Energy Relations", i *Political Economy of Energy in Europe*, Fermann, Gunnar (red.) (2009), Berliner Wissenschafts- Verlag, Berlin

Roth, M. (2011). "Poland as a Policy Entrepreneur in European External Policy: Towards Greater Energy Solidarity vis- à- vis Russia?" *Geopolitics*, 16:3, s.600-625

Różalski, J. (29.10.2009). „Uniezależnienie się od rosyjskiego gazu to na razie mrzonka”. I: *Emetro*. URL:

http://www.emetro.pl/emetro/1,85648,7202228,Uniezaleznienie_sie_od_rosyjskiego_gazu_to_na_razie.html [hentet 07.06.2012]

Rzeczpospolita (30.12.2011). *Zmiany na zielonej wyspie*. URL:

<http://www.ekonomia24.pl/artukul/783425.html?p=2>, [hentet 12.06.2012]

Schmidt- Felzmann, A.(2011). „EU Member Statates’ Energy Relations with Russia: Conflicting Approaches to Securing Natural Gas Supplies”, *Geopolitics* vol:16 nr.3 s.574-599

Sharples, J. (2012). “Russo-Polish energy security relations: a case of threatening dependency, supply guarantee, or regional energy security dynamics?”, *Political Perspectives*, vol. 6 (1), s.27-50

Sikorski, R. (2009). Utenrikspolitisk tale til den polske Sejmen 13. februar 2009.

www.msz.gov.pl.

Stobiecki, R. (2006). “Rosja i Rosjanie w polskiej myśli I historycznej XIX I XX wieku” i *Katalog wzajemnych uprzedzeń Polaków i Rosjan*, de Lazari, A. (red.). Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa.

Szcześniak, A. (15.11.2007). *Baltic Pipe, czyli nieudana powtórka z 2001 roku*. URL:

<http://www.szczesniak.pl/node/647> [hentet 18.06.2012]

Tannenwald, N. (2005). "Ideas and Explanation: Advancing the Theoretical Agenda", *Journal of Cold War Studies*, vol. 7 nr. 2 s.13-42.

Taras, A. og Turowski, P. (2011). "Nowe szanse dla polskiej energetyki: od węgla ku gazowi z łupków i atomowi. Pozamilitarne aspekty bezpieczeństwa". *Bezpieczeństwo Narowowe* vol. 2, 2011 nr. 18 s.161-177.

Trenin, D. (2008). "Ch. 2 Energy geopolitics in Russia-EU relations", i *Pipelines, politics and power. The future of EU-Russia energy relations* red. Katinka Barysch. Center for European Reform. London.

Turowski, P. (2012). "Gaz łupkowy w Polsce– szanse, wyzwania i zagrożenia. Pozamilitarne aspekty bezpieczeństwa". *Bezpieczeństwo Narowowe*, vol. 1, 2012 nr. 21 s.123- 140.

Urząd Regulacji Energetyki (URE) (01.05.1999) nr.3. URL:

http://www.ure.gov.pl/ftp/Biuletyny_URE/1999/1999.05.01biuletyn_nr3%28sprawozdanie1998%29.pdf [hentet 04.06.2012]

Waltz, K. (1959). *Man, the State and War: A Theoretical Analysis*. New York. Columbia University Press.

Waltz, K. (1979). *Theory of International Politics*. Addison- Wesley Publishing Company.

Wendt, A. (1992). "Anarchy is what states make of it: the social construction of power politics". *International Organization*, vol.46, 2 s.391-425.

Wendt A. (1999). *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Wiśniewska, I. (10.04.2010) *Baltic Sea Pipeline from Vyborg, Russia, to Greifswald, Germany – An Economic and Political Partnership? Reasons of Poland's scepticism about NEGP* New York, URL: www.osw.waw.pl

Wojtasik, W. (2006). „9: Gabinety koalicyjne w Polsce w latach 1989-2005”, i *Polski system partyjny* Marek Migalski, Waldemar Wojtasik, Marek Mazur (red.) (2006). Warszawa. Wydawnictwo Naukowe PWN.

Wyciszkievicz, E. (2008), *Geopolityka rurociągów. Współzależność energetyczna a stosunki międzypaństwowe na obszarze postsowieckim*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych. Pism. Warszawa.

Wyciszkievicz, E. (2009). "Interdependence and Energy Security: The Case of EU- Russia Energy Dialog", i *Energy Security and Climate Change, Double Challenges for Policymakers*, Gradziuk og Wyciszkievicz (red.), The Polish Institute of International Affairs. Warsaw

Zarycki, T. (2004). "Uses of Russia: The Role of Russia in the Modern Polish National Identity". *East European Politics and Societies*, 2004 nr. 18 s.595

Zasuń, R. (2010). „Gaz, ropa i atom- o czym będziemy rozmawiamy z Rosjanami”. I: *Gazeta Wyborcza* 06. desember. URL:
http://wyborcza.biz/biznes/1,101562,8774646,Gaz_ropa_i_atom_o_czym_bedziemy_rozmawiamy_z_Rosjanami.html, [hentet 06.06.2012]

Zubek, A. (2011). „Nadzieje na łupkowe bogactwo”. I: *Polityka* 06. april. URL:
<http://www.polityka.pl/nauka/natura/1514328,2,nadzieje-na-lupkowe-bogactwo.readdam>
[hentet 07.06.2012]

Vedlegg